

T.C.
ANAkkALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIşMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

YOKSULLUK VE SOSYAL DIşLANMA KAPSAMINDA
ANAkkALE’DEKİ SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Eda İşLEK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Suat UĞUR

anakkale - 2014

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Kapsamında Çanakkale’deki Sosyal Politika Uygulamaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

15/05/2014

Eda İŞLEK

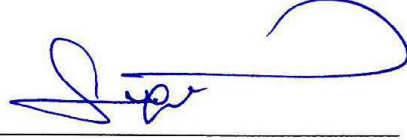
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Eda İŞLEK'e ait Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Kapsamında

Çanakkale'deki Sosyal Politika Uygulamaları adlı çalışma,

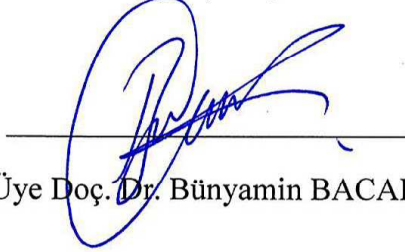
jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.



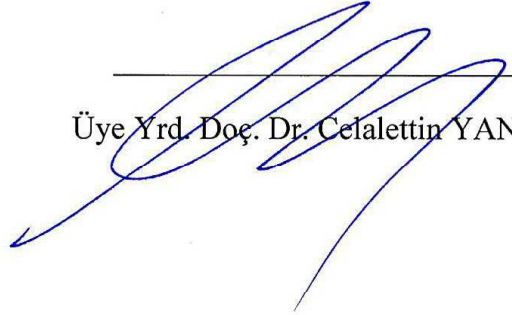
Üye Doç. Dr. Suat UĞUR

(Danışman)



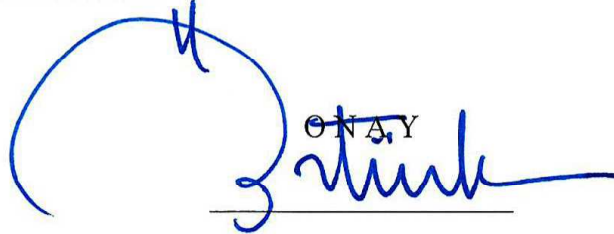
Üye Doç. Dr. Bünyamin BACAK

Üye Yrd. Doç. Dr. Celalettin YANIK



Tez No :10035237

Tez Savunma Tarihi : 13/02/2014



Doç. Dr. İbrahim Hakkı Öztürk

Enstitü Müdürü

15./05./2014

YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA KAPSAMINDA ÇANAKKALE’DEKİ SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

ÖZET

Yoksulluk bireylerin siyasal, kültürel, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık, üretim ve çalışma hayatıyla ilgili imkanlara ulaşamamasıdır. Yoksulluk sadece ekonomik faktörlere bağlı bir kavram olmayıp, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir kavram olarak algılanması uluslararası kuruluşların da yoksulluk ve yoksullukla mücadeleyle olan ilgilerini arttırmıştır. Özellikle 1990 yılındaki Dünya Kalkınma Raporu ile yoksulluğa dikkat çekilmiş ve yoksullukla ilgili hızlı ve siyasi olarak sürdürülebilir bir ilerlemenin başarılmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Sosyal dışlanma, sanayi devriminden bu yana var olan eşitsizlik ve sömürü gibi sorunların neo-liberal politikalar ile birlikte dünyanın her yerinde sosyo-ekonomik krizlere yol açmasıdır. Tez çalışmasında sosyal dışlanmaya, yoksulluk ile ilgili problemlerin sadece ekonomik yapısı ile ilgili değil eğitim yetersizliği, sosyal güvencesizlik, göç hareketleri, enformelleşmenin büyümesi ve işgücü piyasasına erişiminde sorunlar açısından da yaklaşılmıştır. Küreselleşme süreci, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelenin sosyal refah devletinin görev ve sorumluluğuna dahil olmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, tez çalışması ile sosyal hizmet kapsamında yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele yöntemi irdelenmiştir. Sosyal hizmet, topluma insani ve demokratik açıdan yaklaşılmasıdır. Sosyal hizmet, sosyal devletin bir gereği olarak, kamu adına sosyal hizmetin planlanması ve değerlendirilmesi sürecinde yetki ve sorumluluğa sahiptir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma kapsamında sosyal politika faaliyeti olan sosyal hizmetlerin, Çanakkale ilinde yardıma muhtaç kişi ve ailelere sunulan imkanlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Yoksulluk, Sosyal dışlanma, Sosyal politika, Sosyal hizmet

POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION OF SOCIAL POLICY IMPLICATIONS UNDER İN ÇANAKKALE

ABSTRACT

Poverty defined as; lack of access to basic resources including political, cultural, education, social-security, sanitation and working conditions. Poverty is not only depend on economical factors it also contains many factors such as political factors social and cultural factors that is why poverty is complicated, multi-faceted concept and because of this, many international bodies pay attention to such an issue and increase their interest fighting against that. In 1990 The World Development Report drawn attention to poverty and as well as the report placed emphasis to success a sustainable development about poverty as fast and as political.

Social exclusion; since industrial revolutions some problems such as inequality and exploitation with neo-liberal politics brought out socio-economical crisis everywhere in the world. This thesis approaches to social exclusions about poverty problems not only depend on economical structure it also related to non-education, non-social security, emigration, limited access or non-access to labor force market. Globalization process gives the biggest responsibility to social state to find solutions for poverty and social exclusion and fight against them. This thesis explicates the fighting methods against poverty and social exclusion with every data which were obtained from social service and from this study. Social service has to approach society with humanitarian way and very democratical way. Social service has an authorization and responsibilities to make social services plans for society as a necessity of being social state. Within the context of poverty and social exclusion, social service which is part of socio-political activity express resources which were given to the people and families in Çanakkale city.

Key Words: Poverty, Social exclusion, Social policy, Social work

ÖNSÖZ

Yoksulluk ve sosyal dışlanma neo-liberal dönüşüm süreci ile Dünya'daki devletlerin farkındalığının arttığı bir konudur. Gerek ekonomik gerekse sosyo-kültürel değişimlerle yoksul, muhtaç ve dışlanmış birey sayısı artmakta, insanlara insanca bir yaşam sunmanın gerekli olduğu gittikçe daha iyi irdelenmektedir. Bu süreçte, sosyal politika kapsamında, devletler vatandaşlarına gerekli imkanları tanımakla yükümlüdürler. Sosyal hizmet faaliyetleri de maddi veya manevi veyahut ikisinin birden eksikliğinin var olduğu durumlarda devletin muhtaç vatandaşlarına el uzattığı bir faaliyettir.

Tez çalışması süresince gerek yönlendirmeleri gerekse yapıcı eleştirileri ile değerli danışman hocam Doç. Dr. Suat UĞUR'a, çalışmanın tamamlanması aşamasında katkılarından dolayı Doç. Dr. Bünyamin BACAK ve Yrd. Doç. Dr. Celalettin YANIK'a, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri hocalarıma bu çalışma vesilesiyle saygılarımı, desteğini benden esirgemeyen anneme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eda İŞLEK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMININ ANALİZİ

1. Yoksulluk Kavramı.....	3
2. Yoksulluk Kültürü.....	4
3. Yoksulluğun Nedenleri.....	7
3.1. Gelir Dağılımı Eşitsizliği.....	7
3.2. Demografik Unsurlar.....	8
3.3. Eğitim.....	9
3.4. İstihdam ve İşsizlik.....	10
3.5. Adil Olmayan Vergi Sistemi.....	11
4. Yoksulluk Türleri.....	12
4.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk.....	12
4.2. Objektif Yaklaşım ve Subjektif Yaklaşım Yoksulluğu.....	13
4.3. Gelir ve İnsani Yoksulluk.....	14
4.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk.....	15
4.5. Yeni ve Nöbetleşe Yoksulluk.....	17
5. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	18
5.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi Yaklaşımı.....	21
5.2. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı.....	22

5.3. Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk Sınırı Yaklaşımı.....	22
5.4. Temel Gereksinimler Yaklaşımı.....	23
5.5. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı.....	23
5.6. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yaklaşımı.....	24
5.7. Gıda Oranı Yaklaşımı.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

1. Sosyal Dışlanma Kavramı.....	25
2. Sosyal Dışlanmanın Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	26
3. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri.....	29
3.1.Eğitim Yetersizliği.....	29
3.2. Küreselleşme Süreci ve İşgücü Piyasaları.....	31
3.3. Sosyal Güvencesizlik.....	33
3.4. Göç Hareketleri.....	34
3.5. Gelir Dağılımının Bozulması.....	35
4. Sosyal Dışlanmanın Ölçülmesi.....	37
5. Sosyal Dışlanmanın Profili.....	40
5.1. Ekonomik Dışlanma Yoksunluğu.....	42
5.2. Sosyal İlişkilerin Zayıflaması ve Sosyal Destek Yoksunluğu.....	43
5.3. Kurumsal Dışlanma ve Kurumsal Destek Yoksunluğu.....	44
6. Sosyal Dışlanma Dinamikleri.....	45
6.1. Dayanışma Paradigması.....	46
6.2. Uzmanlaşma Paradigması.....	46
6.3. Tekelleşme Paradigması.....	47
7. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMANIN GÖRÜNÜMÜ

1. Dünya’da Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Analizi.....	51
1.1. Küresel Yoksulluk Analizi.....	51
1.2. Dünya’da Sosyal Dışlanmanın Analizi.....	54
1.3. Dünya’da Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadele Eden Kuruluşlar	56
1.3.1. Avrupa Birliği	57
1.3.2. Birleşmiş Milletler.....	59
1.3.3. Dünya Sağlık Örgütü.....	60
1.3.4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü	62
1.3.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu	64
2. Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Analizi.....	67
2.1. Türkiye’de Yoksulluk Analizleri	68
2.1.1.Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Analizi	69
2.1.2. Hanehalkı Verilerine Göre Yoksulluk Analizi.....	72
2.1.3.Gelir Dağılımına Göre Yoksulluk Analizi	74
2.2. Türkiye’de Sosyal Dışlanmanın Analizi	76
2.3. Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadele Eden Kuruluşlar	78
2.3.1. Resmi Kurumlar	78
2.3.1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.....	78
2.3.1.2. Kalkınma Bakanlığı.....	80
2.3.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.....	82
2.3.1.4. Sağlık Bakanlığı.....	84
2.3.1.5. Milli Eğitim Bakanlığı.....	85
2.3.2. Yerel Yönetimler.....	86
2.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlar.....	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMADA UYGULANAN SOSYAL POLİTİKALAR KAPSAMINDA ÇANAKKALE'NİN DURUMU

1. Çanakkale İlinin Yapısı.....	90
1.1. Çanakkale İlinin Demografik Yapısı.....	91
1.2. Çanakkale İlinin Sosyal Yapısı.....	95
2. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü ve Hizmet Alanı.....	98
2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Gençlere Yönelik Hizmetler	102
2.2. Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocuklarla Her Türlü İstismara Maruz Kalan Çocukların Korunması Hizmetleri	104
2.3. Koruyucu Aile ve Çocuk Hizmetleri.....	106
2.4. Yaşlı ve Özürlü Hizmetleri	109
2.5. Toplum Merkezleri.....	114
2.6. Gönüllü Hizmetleri.....	115
2.7. Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları	117
 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	 119
 KAYNAKÇA	 125

KISALTMALAR LİSTESİ

AB (EU)	: Avrupa Birliği
ABD (USA)	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BM (UN)	: Birleşmiş Milletler
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DB (WB)	: Dünya Bankası
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ (WHO)	: Dünya Sağlık Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
JIM	: Ortak İçerme Belgesi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RG	: Resmi Gazete
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SODES	: Sosyal Destek Projesi
SRAP	: Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Programı
SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

- UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
- UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1/ 1. İYE-1. İnsani Yoksulluk Endeks Bileşenleri.....	19
Tablo 1/ 2. İYE-2. İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri.....	20
Tablo 2/ 3. Dışlanmanın Formları ve Göstergeleri.....	40
Tablo 2/ 4. Sosyal Dışlanmaya Yönelik Üçlü Paradigma.....	45
Tablo 3/ 5. 2010 Yılı Dünya’da Bazı Ülkelerin Gini Endeksi.....	56
Tablo 3/ 6. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları 2002-2009.....	70
Tablo 3/ 7. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı 2007-2008.....	71
Tablo 3/ 8. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları 2002-2009.....	72
Tablo 3/ 9. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları 2007-2010.....	73
Tablo 3/ 10. Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları 2002-2009.....	74
Tablo 3/ 11. Gelir Türlerine Göre Yıllık Kullanılabilir Fert Gelirlerinin Oransal Dağılımı 2010-2011.....	75
Tablo 4/ 12. Çanakkale İlinde Nüfus Bilgileri 2008-2010.....	96
Tablo 4/ 13. Türkiye’de Net Göç Hızına Göre En Fazla Göç Alan İller 2011-2001.....	97
Tablo 4/ 14. Çanakkale İli Evlenme Boşanma Durumu 2007-2010.....	97
Tablo 4/ 15. Çanakkale İli Suç Oranları (10.000 Kişiye Düşen Yaş Durumuna Göre Dağılımı 2007-2011.....	91
Tablo 4/ 16. Çanakkale İli İntihar Sayıları 2007- 2010.....	92
Tablo 4/ 17. İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri 2011.....	93
Tablo 4/ 18. Eğitim Seviyesine Göre Net Okullaşma Oranları (%) 2008-2011.....	92
Tablo 4/ 19. Çanakkale İli Sağlık Göstergeleri 2012.....	95
Tablo 4/ 20. Çanakkale İli Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü Kuruluşlarının Kapasitesi ve Kalan Kişi Sayısı.....	100
Tablo 4/ 21. Çanakkale İli Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü’ ne Bağlı Özel Kuruluşların Kapasitesi ve Kalan Kişi Sayısı..	101
Tablo 4/ 22. Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında Sosyal ve Ekonomik Destek Verilen Çocuk Hizmetler.....	103
Tablo 4/ 23. Çanakkale İli Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Mevcut Risk Durumu.....	105
Tablo 4/ 24. Koruyucu Aile ve Evlat Edindirme Hizmetleri-1.....	107

Tablo 4/ 25. Koruyucu Aile Evlat Edindirme Hizmetleri- 2.....	108
Tablo 4/ 26. Çanakkale İli Özürlülerin Evde Bakım Hizmetleri.....	111
Tablo 4/ 27. Çanakkale İli Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları.....	112
Tablo 4/ 28. Çanakkale İli Yaşlı Hizmetleri.....	113
Tablo 4/ 29. Çanakkale İlinde 2003-2011 Döneminde Yapılan Sosyal Yardımlar.....	116
Tablo 4/ 30. Çanakkale İli Kömür Yardımları.....	117
Tablo 4/ 31. Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları 2003-2011.....	118

GİRİŞ

Yoksulluk, bireyin ekonomik sosyal, kültürel ve sosyal güvenceden kaynaklanan sebeplerden dolayı asgari yaşam standardına sahip olacak imkânlarla ulaşamaması; birey veya bireylerin toplum ile bağlarını gitgide yitirmesine sebep olan çok boyutlu sosyal dışlanma sorunudur. Yoksulların sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki kaynaklara yetersiz ulaşimleri ve toplumda sahip oldukları konum itibarıyla dışlanmaya maruz kalmaları, sosyal kontrol mekanizmalarını zayıflatan, sosyal açıdan bütünleşmeyi tehdit eden ve toplumca birlikte yaşama isteğini ortadan kaldıran bir problem olarak görülmektedir.

Sanayi devrimi ile yoksulluk ve sosyal dışlanma olgusu öncelikli olarak toplumların kendilerine özgü özellikleri olarak kabul edilmiştir. Neo-liberal dönüşüm süreci kapsamında sosyal bütünleşme açısından engel teşkil eden dışlanmış grupları, sosyal bütünleşmeye dahil edebilmek ve bu grupları küresel alanda etkin düzeye ulaştırabilmek için gerek ülkeler gerekse dünya çapında söz sahibi olan birçok kuruluş çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bunlar devletin yerel alanda etkin çalışmaları, ulus ötesi alanda işbirlikçi sosyo-ekonomik faaliyetler, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasındaki eğitim, sosyal güvenlik, barınma, sosyal hizmet, istihdam gibi faaliyetlerdir. Dünyada ve ülkemizde insan hak ve gereksinimlerindeki ihtiyaçların karşılanmasında güçlükler yaşanmasının sonucu olan yoksulluk ve sosyal dışlanmanın problem olarak kabul edilmesi, tez çalışmasında bu konulara kavramsal açıdan yaklaşılmasını gerekli kılmıştır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında AB bünyesinde yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarının Lizbon Konferansında bir bütün olarak ele alınması, AB bünyesindeki ülkelerin bu konuya yaklaşımını örneklendirmesi bakımından oldukça önemli olduğunu söylenebilir. Konferansta sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelenin AB'nin temel hedeflerinden biri olduğunun belirtilmesi dünyada yoksulluk ve sosyal dışlanma problemine ciddiyle üzerinde durulduğunu göstermektedir.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında sosyal politika faaliyeti olan sosyal hizmetlerin koruma, destekleme, bakım, sosyal yardım gibi uygulamaları bulunmaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununun çok boyutlu olması, problemlerin giderilmesinde ihtiyaç sahibi gruba sosyal hizmet faaliyetini uygulayabilmeyi gerekli kılmamaktadır. Ülkemizde, sosyal yardımlar yoksul gruplara öncelik tanımaktadır. Ancak

sosyal hizmetler, sadece yoksul gruplara sağlanan hizmetlerle sınırlı kalmayıp sosyal yoksunluk içinde bulunan ve kendine yetemeyen kişi, grup ve topluluklara da yönelmektedir. Küreselleşme süreci ile Dünya’da ve Türkiye’de çözüme yönelik ilgisi artan yoksulluk ve sosyal dışlanma probleminin, sosyal politika faaliyeti olan sosyal hizmetler müdahale yöntemi ile mağdur grupların çeşitliliği, yoksul insanın ihtiyaçlarının karşılanması, ülkemizin yoksulluk ve sosyal dışlanmanın mücadele kapsamında farkındalığı tez çalışmasında ortaya koyulması gereken amaçlardandır.

Yoksul ve sosyal dışlanmış kişiler, diğer bireylere istinaden fiziki ve sosyal kaynaklara ulaşmada zorluk yaşamaktadır. Devletin yoksul ve sosyal dışlanmışlık ile mücadele edebilmede birey ile toplum arasındaki sosyal bağın ve sosyal bütünleşmenin korunmasında önemli bir görevi vardır. Sosyal politika gereği devlet dışlanmış bireyin ekonomik refah ve sosyal güvenlik gibi sosyal haklarını korumakla yükümlüdür. Bu durum, olumsuzlukların azalması veya bertaraf edilmesi için ülkelerin üzerine önemli görevler biridir. Ayrıca hükümetler sosyal devlet gereği gelir dağılımındaki adaletsizliği giderebilmek, fiziki ve sosyal anlamda insani olarak yaşamaya hakkı olan bireylere bu hakkı sağlayabilmek için kamu harcamaları içerisinde sosyal harcamalara önemli paylar ayırmaktadır. Çalışmamda yoksulluğun tanımı, kapsamı, nedenlerini, türlerini ortaya koyup yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele yöntemlerinin incelenmesi ele alınmıştır. İlk iki bölümünde yoksulluk ve sosyal dışlanmanın anlaşılması geniş kapsamlı olarak ele alınıp kavramların tanımı, nedenleri ve biçimlerini ortaya koyulmuştur. Temel amaç yoksulluk ve sosyal dışlanmanın kavramsal açıdan algılamak ve dışlanan grupları tespit etmektir. Diğer yandan yoksulluk ve sosyal dışlanma kapsamında yoksulluk kültürü ve sosyal dışlanmanın ölçülmesi başlıklarına yer verilmektedir. Sosyal dışlanmanın hem yapısal bakımdan hem de kişisel açıdan gerekçeleri ele alınmakta ve sosyal dışlanmanın ekonomik, toplumsal ve siyasal biçimlerine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise yoksulluk ve sosyal dışlanmanın gerek ülkemizde gerekse uluslararası kuruluşlar bağlamında mücadele yöntemleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise yoksulluk ve sosyal dışlanmanın giderilmesi ve etkisinin azaltılması kapsamında bir kamu kurumu olan Çanakkale Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü’nün uyguladığı sosyal hizmet çalışmaları incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMININ ANALİZİ

Yoksulluk özellikle 21. yy'ın ikinci yarısında küreselleşme süreci ile oldukça üzerinde durulan bir kavram haline gelmiştir. Dünyadaki birçok ülke kalkınma sürecindeki refah artışı ile en zengin dönemini yaşamasına rağmen yoksulluk, hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkelerin toplumsal, ekonomik, siyasi sorunlarının temelini oluşturmuştur. Yoksulluğun en önemli sebebi gelir yetersizliğinin yanı sıra eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşamama olarak da ele alınmaktadır.

İnsan nüfusunun % 46'sı yani iki milyar beş yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 2 ABD (Amerika Birleşik Devletleri) doları olan yoksulluk sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Her yıl yaklaşık olarak 18 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir. Her gün 34.000'i beş yaşın altında çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir (Kabaş, 2009: 1). Bu kapsamda yoksulluk kavramı, ekonomik sebebin yanı sıra sosyal ve ahlaki yönleri de barındıran karmaşık bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Kavramsal açıdan yoksulluğun nasıl tanımlanacağı, nedenleri, türleri ve yoksulluğun ölçülmesi, yoksulluğu azaltmak, yoksullukla mücadele edebilmek amacıyla yoksulluk, aşağıdaki başlıklar çerçevesinde ele alınacaktır.

1. Yoksulluk Kavramı

İnsanoğlu topluluklar halinde yaşamaya, üretimde bulunmaya ve ticarete başladığı ekonomik süreçle birlikte yoksulluk hep gündeme gelmiştir. Yoksulluk, ana hatlarıyla 17. yüzyıl başlarından günümüze kadar ilerleyerek devam eden sosyal bir problem olarak varlığını göstermiştir. Klasik liberalizmin en önemli düşünürlerinden John Lock, yoksulluk sürecindeki problemlere değinmiştir. Lock, özel mülkiyet haklarını savunmuş ve yoksulların dışlamaması gerektiğini belirtmiştir. Endüstrileşmeye dayalı kapitalizmin kökleşmeye ve yaygınlaşmaya başladığı 18.yy ve 19. yy'da yoksulluk problemine karşı eğilimlerin arttığı görülmüştür (Şenses 2003: 33). 20 yy.'ın sonlarında yaşanan ekonomik,

sosyal ve siyasal krizlerle yoksulluk kavramı çok boyutlu bir kavram haline gelse de her dönem problemin önemi üzerinde durulmuştur.

Yoksulluk, bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan asgari geçim şartlarına erişememesi olarak tanımlanmakta ve günümüzde birçok ülke için sosyo-ekonomik bir problem haline gelmektedir (Kesici 2007: 121). Özellikle küreselleşme sürecinin refah devleti üzerinde negatif etkilerde bulunması ve devletlerin kontrolünün sosyo-iktisadi yaşamdan geri çekmesi gerektiğini savunan neoliberal politikalar yoksulluğun daha da ileri bir boyuta ulaşmasına neden olmaktadır (Şenkal 2007: 393).

Yoksulluk, kavram olarak, beşeri gereksinimler temeline dayanmaktadır. Beşeri gereksinimler insana özgü, maddi ve manevi özellikte ve yapısal durumlara bağlıdır. Bireyin toplumsal bir varlık olması sebebiyle, fiziki varlığını devam ettirmesi için gerekli olan besinin yanında sağlık, konut, eğitim, giyim, dinlenme, kültür, ortak yaşam, estetik ve sosyo-kültürel gibi ihtiyaçları beşeri gereksinimleri önemli kılmaktadır (Aktan 2002: 2).

2001 Dünya Bankası Kalkınma Raporu'nda yoksulluk sadece düşük gelir ve düşük tüketime özgü olmayıp aynı zamanda eğitim eksikliği, kötü beslenme ve kötü sağlık koşulları anlamına da geldiği belirtilmektedir. Okuma-yazmazlık, yetersiz okullaşma ve cinsiyet eşitsizliği de yoksullukla ilgilidir (Ala 2009: 125). Tanım ile yoksulluk çok boyutlu bir kavram olarak zamana ve mekana göre değişebilmektedir. Yoksulluk, ekonomik bir kategorinin ötesinde kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yollara başvurduğu toplumsal bir durumdur. Dolayısıyla yoksulluk ekonomik politikalar, gelir dağılımının durumu, beslenme ve sağlık hizmetlerinden yararlanma olanakları, sosyal nitelikli uygulamalar, dayanışma gibi birçok kavramla etkileşim halindedir (Kesici 2007: 121).

2. Yoksulluk Kültürü

Her toplumun yaşam biçimi, kültürel değerleri ve dünyaya bakış açısının oluşturduğu bir yapılaşma bulunmaktadır (İbrişim 2008: 14). Yoksulluk açısından özellikle sosyo-kültürel çevre önemli bir etmendir. Sosyo-kültürel çevre değerler, inançlar, alışkanlıklar ile tespit edilmekte, vatandaşların dünyayı algılama standartlarıyla günlük hayatın bilinen tüm detaylarındaki davranış kalıplarına etki etmektedir (Doğan 2003: 81).

Yoksulluk kültürü, toplumun temel hayat standartları ve bu standartların maddi çerçevesi ile bağlantı kuramama, umutsuzluk neticesinde belirli bir kalıp etrafında eriyip

gitmektedir. Toplumda yoksul olmayan diğer gruplar bu kalıp içerisindeki belirli gruplara ait davranışlar ile yoksulları tanımlayarak dışlamakta, yoksulluk kültürünü süregelen bir durum haline dönüşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle yoksulluk kültürü dışlanmayı, toplumun arkasında kalmayı, kendi kendine bırakılmayı simgelemektedir. Bir yaşam tarzı haline dönüşen yoksulluk kültürü yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılması, belirli yoksul kesimlerin benzer davranışlar göstermesi ve bu davranışlar ile toplumdan ayrışmasını ifade etmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu 2012: 98).

Yoksulluk kültürü rasyonel olan, belli ailelerde nesilden nesle aktarılan ve toplum olma sürecinde varlığını devam ettiren yaşam biçimidir (Bilen ve Şan 2006: 169). Toplumun kültürel yapısı ile şekillenen ve tarihini yansıtan, halkın davranış biçimleri ve etkileşimlerinde yeni kültür biçimlerinin meydana gelmesine ortam hazırlayan bir süreçtir. Bu süreç ülkede meydana gelen ekonomik bunalım, kötü yönetim, savaş vb. sorunlar sonucunda belirli bir zaman dilimini de kapsayabilmektedir. Devamlılık durumu ağır basan yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmak, yoksulluğun kendisini yok etmekten daha zordur. Nedeni ise yoksulluk kültürünün tarihsel zaman diliminde yoksulluk yaşamış kesimlerin ortak inanç değerleri ve kültür sistemlerinin kalıplaşarak kurumsal bir yapıya dönüşmesidir (Türkdoğan 1974: 7). Eğer ki yoksulluğu ailede başlayıp ölünceye kadar süren bir zaman dilimi olduğu düşünülürse, yoksulluk kültürünün kısır döngü halinde gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Yoksulluk kültürü başarı, sıkı çalışma ve kendine güvenin karşısı olan kadercilik, tevekkül ve aylaklık ile nitelendirilen bir kültürel ortamı nesilden nesile aktaran, yoksulluğun olumsuz şartlarından etkilenen davranışlar ve tutumlar dizisidir (Aksan 2012: 14).

Yoksulluk kültürü ilk defa Amerikalı antropolog Oscar Lewis tarafından gelişmekte olan ülkelerde köyden kente göç ile meydana gelen fakir çevrelerde yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam biçimlerini ifade etmek için kullanmıştır. Lewis yoksulluk kültürü ile yoksulluğu kendi kurallarına sahip belirgin bir alt-kültür ve aile yapısı içinde kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam şekli olarak ifadelendirmiştir (Aksan 2012: 14). Yoksulluk kültürü bireyin toplumda karşılaştığı olumsuz durumlara kayıtsız kalması, düşük eğitim durumu, örgüt üyesi olamaması ve toplumun geniş yetkileri karşısında dışlanmacı bir tutuma maruz kalmasıdır (Özbudun 2002: 60). Kuramcı yoksulluk kültürünü oluşmasına sebep olan koşulları para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacı üretim, devamlı ve kapsamlı işsizlik, düşük ücretler, ya hükümetin baskısı sebebiyle ya da

istenilerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanamaması, çift taraflı akraba sisteminin varlığı ve son olarak hakim sınıfta servet birikimine yönelik ve alt tabakadan olmayı kişisel yetersizliklere bağlayan değer yargısının oluşması biçiminde sıralanmaktadır. Lewis bu koşullar altında meydana gelen yaşam tarzı ile oluşan yoksul grupları yoksulluk kültürü olarak adlandırmaktadır (Aksan 2012: 14).

Lewis'e göre yoksulluk durumu, kendi koşullarına sahip ve kendi belirgin psikolojik ve toplumsal sonuçlarına neden olan, iktisadi boyutu ağır basan, küreselleşmenin oldukça etkili olduğu ayrı bir kültüre sahip olmaktadır (Özbudun 2002: 61). Lewis'in yoksulluk kültürünü ifadelendirmekteki amacı, yoksulluk kavramının ihmal edilen kültürel durumlarına vurgu yapmak ve yoksulların problemlerini farklılaşan dünyanın gerçekleri ile birlikte göstermektir.

Lewis yoksulluk kültürünün çeşitli bakış açıları ile incelenebileceğini ifade etmektedir. İlk olarak alt kültür ve bu kültürün daha geniş olan toplumla bağlantıları, gecekondü mahallesi topluluğunun doğası, bireyin davranışları, değer ve kişilik yapısı olarak bazı özellikleri sıralanmaktadır. Bunlar belli başlı kurumlardaki yoksulların etkili işbirliği ve aralarında birlik olmayışı, insanların yetersiz gelen yardım sistemleri ile yoksulluk ve umutsuzluk duygularının azaltılacağı yerde bu duyguyu devam ettirilmesidir. İkinci özellik olarak bölgesel toplum açısından imar ve konut koşullarının çok kötü olması, kalabalık fakat her şeyin üstünde özlü bir ailede bulunan örgütlenmenin zayıf olduğundan kötü yaşam koşullarının kaçınılmaz olmasıdır. Lewis'e göre yoksulluk kültürüne atfedilen üçüncü özellik ile çocukluk dönemi olarak adlandırılan dönemin yoksulluk kültürünü yansıtan ailelerde bulunmadığı, çocukların erken yaşlarda erkeklik ve kadınlığa adım attıkları anlatılmaya çalışılmaktadır. Dördüncü özellik ise yoksulluk kültürünü yansıtan bireylerin toplum dışında bırakıldıkları duygusuna sahip oldukları, karşılarına çıkan sorunlarla baş etmekte sıkıntı çektikleri ve bireysel olarak bu sorunların üstesinden gelemedikleri ve ayrıca kendilerini küçük görme eğiliminde oldukları öne sürülmektedir (Özdoğan 2009: 19).

Oscar Lewis'e göre yoksulluk kültürüne sahip bireylerin ortak özellikleri: yoksulların arasında birlik olmayışı insanları yaşamını tatmin etmeyen yardım sistemleri yoksulluk ve mutsuzluğu azaltacağı yerde devam etmesini sağlamaktadır. Hayatın temel ihtiyaçlarını temin etmeye gücü yetmeyen yoksul kişiler ihtiyaçlarını karşılayabilmek

adına tefecilerden ve faizle para veren insanlardan para alma gibi farklı olumsuz durumlara başvurabilmektedirler. Lewis yoksulluk ve yoksulluk kültürü arasında belirgin farklılıkları açıklayabilmek adına yoksullar arasında örgütlenme, onları bir arada tutacak, onlara bir ruh aidiyet duygusu verecek bir bağlanma biçimi olmadıkça ve eğitime olan istek düşük oldukça yoksulluk kültürü devam edeceğini belirtmektedir (Aksan 2012: 15).

3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk ülkeden ülkeye ve ülkelerin içinde bulunduğu gelişmişlik seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği, demografik unsurlar, eğitim, işsizlik, kayıtlı sektörden kayıtsız sektöre kayma, ülkedeki adil olmayan vergi dağılımı gibi sorunlar yoksulluğun artmasına katkı yapmaktadır.

3.1. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Belirli bir milli gelir düzeyindeki gelir dağılımı bir ülkenin yoksulluk seviyesini belirlemektedir. Göreceli olarak yüksek bir kişi başına milli gelire sahip olan ülkede adaletsiz gelir dağılımı, yoksulluğun önemli seviyelerde görülmesine sebep olmaktadır. Aynı düzeyde kişi başına düşen gelire sahip olmasına rağmen gelir dağılımı düzgün olan başka bir ülkede ise yoksulluk oranı daha az seyretmektedir. Ayrıca bir ülkedeki ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma derecesi o ülkedeki gelir dağılımı yapısına bağlıdır (<http://eogrenme.anadolu.edu> 02.01.2014). Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan gelir dağılımı eşitsizliğinin artışı, ülke içindeki gelir eşitsizliğinden çok ülkelerarası gelir eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Ülkelerarası gelir dağılımındaki değişim ekonomik büyüme oranlarına ve ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ticaretin niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Bu anlamda ekonomik büyüme oranı sadece küreselleşme süreci ile değil aynı zamanda ülkenin ticaret hacmi ve eğitim politikaları tarafından da etkilenmektedir (Temiz 2004: 126).

Bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği o ülkenin ekonomisinin ne kadar kırılgan olduğuyla da ilişkilidir. Bu durumun nedeni enflasyon krizlerinin ve iktidar değişikliğinin sıklığı ile ilişkilendirilebilir. Devletin ekonomiye karışma derecesi ekonomide kendiliğinden doğacak piyasa düzenini geciktirecektir. Yoksulluk ile mücadelede sosyal devlet ekonomi içerisinde yer alarak gelirin paylaşımını devletin uyguladığı para ve maliye politikalarıyla doğrudan sağlamalıdır. Yani devlet gelir dağılımındaki düzensizliği

uyguladığı vergi, bütçe, harcama ve para politikalarıyla gidermeye çalışmalıdır (Karaman ve Özçalık 2007: 27).

Herhangi bir ülkede gelir düzeyi düşük olanlar sefalet ve yoksullukla savaşıırken, gelir düzeyi yüksek olanlar, gelişmiş ülkelerin tüketim durumlarına benzemeye çalışmaktadır. Yüksek gelirli bireyler arasında gösteriş için yapılan tüketime yaygın olması kalkınma çabalarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca gelir dağılımı eşitsizliği gasp, hırsızlık gibi olayların artmasına neden olmakta toplumsal barışı zedelemektedir. İnsanların geçim zorluğu ile baş etmeye çalışmalarına, mutsuz ve istediklerini elde edememeleri sonucuna saldırgan davranışlar göstermelerine sebep olmaktadır. (Çalışkan 2010: 103).

Gelir dağılımıyla ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi Kuznets Hipotezi açıklamaktadır. Kuznets'in Ters-U hipotezine göre, ekonomik gelişmenin ilk aşamasında gelir eşitsizliği artma eğilimi gösterirken, ekonomik gelişmenin ikinci aşamasında gelir eşitsizliği azalma eğilimi göstermektedir. Eğilimindeki değişikliğin nedeni ise büyüme süreci başlangıcında bireylerin düşük üretkenliğe ve düşük gelire sahip sektörlerle yönlendirilmesi ile eşitsizlik düzeyinin giderek artmasıdır. İkinci aşama ile bireylerin daha yüksek gelir elde edebileceği sektörlerle yönlendirilerek gelir eşitsizliğinin azaltılmasının hedeflenmesidir. Gelir düzeyinin yükselmesi ile beşeri sermaye olan insana yapılan yatırımın artması istikrarlı demokrasinin gelişimine de katkı sağlayacak ekonomik gelişme kalıcı hale gelecektir. Dolayısıyla büyümenin ilk süreçlerinde eşitsizliğin artması, büyüme süreci yoksulluğu azaltıcı bir eğilime girene kadar katlanılması gereken bir maliyet olacaktır (<http://www.mevzuatdergisi.com>, 02.01.2014).

3.2. Demografik Unsurlar

Demografik unsurlar yoksulların sosyo-demografik durumlarını, yoksulluğun yapısını kavrayabilmede önem teşkil etmektedir. Özellikle hane halkı çeşitliliği ve hane halkı büyüklüğü yoksulluğun saptanmasında etkilidir. Hane halkında işgücü kapsamına girmeyen kesiminin fazlalaşması ile hane gelirinin daha fazla kişi tarafından paylaşılması ve kişi başına düşen gelirin azalması yoksulluğu arttıracaktır (Şeker 2008: 49). Göç, yoksulluğu arttıran demografik unsurlardan bir diğeridir. Göçler, şehir ile köy arasındaki gelir değişimlerin büyüklüğüne bağlı olarak yükselmektedir. Ülkemizde özellikle geçmiş yıllarda yoğun bir şekilde görülen köyden kente doğru gerçekleşen göçler özellikle kırsal

bölgedeki düşük gelirli yoksullar şehirlere yerleşmesidir. Göçle gelen niteliksiz işgücüne yeterli düzeyde eğitim, mesleki eğitim ve istihdam imkânı sağlanmaması ile enformelleşme süreci hızlanmıştır. Ayrıca kırsal bölgede küçük ölçekli toprağı bulunanlarla ile çok düşük ücretli çalışan insanlar göçün maliyetlerini karşılayamadıkları için yoksullukları göçü kısıtlamıştır (Şenses 2006: 152).

Kadının çalışma hayatındaki durumu yoksulluk ile mücadelede ve ekonomik kalkınma temelli geliştirilen politikalar kapsamında etkin bir sorun oluşturmaktadır. Uluslararası kurumların çalışmaları sonucu sağlanan dünya genelindeki veriler şu şekildedir (<http://www.bpw-turkey.org>, 02.01.2014):

- Dünyadaki toplam işgücünün 2/3'ü kadınlara ait olup; kadınların günlük çalışma süreleri saat olarak erkeklerinkinden % 25 daha uzun, bütün dünyada toplam gıdanın %50'sini kadınlar üretmekte ve kadınların geliri dünya gelirinin yalnızca % 10'u oluşturmaktadır.
- Dünyanın tüm varlığının ancak %1'i kadınlara aittir.
- Dünyadaki tüm yoksulların % 70'i kadınlardır. Yoksul hanelerin toplamı içinde kadın reisli haneler çoğunluktadır.

3.3. Eğitim

Eğitim beşeri sermayeye katkısı olan, gelir dağılımı dengesinin sağlanması ve yoksullukla mücadelede önemli bir faktördür. Eğitim bireysel anlamda gelirin eşit paylaşımına ulusal düzeyde de ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır (Alpaydın 2006: 217). Eğitim kişilerin kaliteli yaşam koşullarına sahip olmasında ve yoksul olmasının önlenmesinde en temel varlıktır (Karayılmazlar 2006: 217). Toplumda eğitim seviyesinin yükselmesi daha iyi birey ve toplum sağlığı, bebek ölüm ve doğum oranlarında düşme, ortalama yaşam süresinin uzaması, artan siyasi istikrar, yoksullukta azalma, gelir dağılımında düzelme, daha düşük suç oranları ve çevre bilincinin artması gibi pek çok olumlu etkiler sağlamaktadır (<http://www.iibf.selcuk.edu.tr>, 02.01.2014).

Herhangi bir ülkede eğitim seviyesinin yükselmesi ekonomik kalkınma ve demokratik süreçlerin daha etkin işlemesine katkı sağlamaktadır. Eğitim süreci bireylere bilgi, beceri ve yetenek kazandırarak artan rekabet ortamı ile karmaşık bir hal alan işgücü piyasasında bireylerin çeşitli istihdam imkanlarından yararlanması ve işsiz kalma riskini

düşürmesi gibi olumlu etki sağlamaktadır. Eğitimin diğer bir getirisi de eğitim seviyesi yükseldikçe gelir seviyesinin yükselmesidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bir taraftan işsiz kalma riski azalırken, diğer taraftan bireyin çalışma hayatı içinde kalacağı toplam süre uzamaktadır. Böylece kişinin işsizlik durumunda tekrar iş bulma süresi kısaltmakta ve bireysel gelirleri artmaktadır. Bireyler daha az gönülsüz iş değişikliği tecrübesi ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla, eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında çok yakın bir ilişki vardır. Ekonominin gelişmişlik düzeyinin gerektirdiği vasıflardan yoksun olanlar yoksul kalırlar. Böylece, eğitim seviyesi yoksulluğun temel belirleyicilerinden birisi haline gelir (<http://www.iibf.selcuk.edu.tr>, 02.01.2014).

Hane halkı reisinin eğitim düzeyi yoksulluğun seviyesinin tespitindeki en önemli unsurdur. Hane halkı reisinin eğitim seviyesi arttıkça çocuklarının eğitime teşvik etme güdüsü yükselmektedir. Çocukların eğitim harcamalarının aileleri tarafından karşılanmasıyla da düşük gelirli ailelerin kısıtlı imkânları ile çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmesi, önemli bir fırsat eşitsizliğini var etmektedir (Şenses 2006: 160). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları 2009 verilerine göre eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında paralellik olduğunu saptamıştır. Ortaöğretim mezunlarının beden gücü gerektiren vasıfsız işlerde çalıştığı ülkemizde, aldıkları ücret günlük veya asgari ücrete denk gelmektedir. Ülkemizde genel eğitim alıp üniversiteye yerleşemeyen bununla birlikte piyasada nitelikli işler bulamayan gençlerin sayısının günden güne artmaktadır. Bu durum ülkemizde, toplumsal açıdan risk unsuru teşkil etmekte (<http://www2.bayar.edu.tr>, 02.01.2014) çalışma piyasasındaki koşullarında iyileştirmeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

3.4. İstihdam ve İşsizlik

Ekonominin büyüme hızının düşük olduğu ülkelerde istihdam ve işsizlik probleminin oluşturan başlıca sebepler hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçler, yetersiz gelir, teknolojik gelişmeler, bölgelerarası gelişme farklılıkları, yatırım politikalarındaki olumsuzluklar ve eğitim politikasındaki problemlerdir (Gediz ve Yalçınkaya 2000: 180). İstihdam oranının artması ile ülkenin refah seviyesinin yükseltilmesi arasındaki olumlu ilişki yoksullukla mücadelede önemli bir süreci oluşturmaktadır.

İstihdam ve işsizlik yoksulluk probleminin belirlenmesi ve önlenmesi sürecinde maddi imkanların gerek yaratılması gerekse dağıtılmasında önemli bir araçtır. Günümüzde

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çalışan kesimin emek arzı sonucu elde ettiği gelir temel gereksinimlerini karşılamaktan uzaktır. İstihdam ve işsizlikle birlikte, çalışan yoksulların varlığı yoksulluk arasında ilişki kurmayı gerekli kılmaktadır (Aktel, Evin ve Demiral 2007: 3). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 2009 politika raporu çalışan yoksulları iki grupta incelemiştir. Öncelikle çalışan yoksulların düşük ücret ile çalıştıkları varsayılarak çalışan yoksullar ve düşük ücretli istihdam arasındaki ilişkiyi esas kabul etmektedir. İkinci olarak çalışan yoksulların asgari ücretin altında çalışmadığı varsayılarak hane halkının yalnızca birisinin düşük ücretli bir işte çalıştırıldığı düşünülmektedir. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde ortalama 10 düşük ücretli işgörenden 1'i yoksul bir hane halkında yaşamaktadır. Bu durum, anti-yoksulluk politikalarının uygulanması için güçlü bir etkiye sahiptir. Bu ölçüm kişisel olarak düşük ücretli işgörenlerle çalışan yoksulları ayırt etmeyi hedeflemektedir. Böyle bir politika ilk önce düşük ücretli istihdamı daha cazip yaparak işgörenlerin yoksulluğunun azaltılmasında etkisiz kılmaktadır (<http://www.oecd.org>, 02.01.2014).

Küresel ekonominin etkisiyle insanların işten çıkarılması arasında bir paralellik vardır. Sadece yoksulluk değil, genç yoksulluk ve dönemsel yoksulluk da sık sık karşılaşılan bir durumdur. Günümüzde insanların sıkça karşılaştıkları bir durum olan işe girme ve işten çıkarılma problemleri ile bazı kesim, sürekli olarak yoksullaşma süreci ile yüz yüze gelmektedir. Dolayısıyla bir iş ve meslek sahibi olmak, insanın maddi hayatının garanti altında olacağı ve gelecek endişesi olmayacağı anlamına gelmemekte ve insanları gelecekte potansiyel yoksul olmak kategorisinden çıkarmamaktadır (Açıkgöz 2012: 90).

3.5. Adil Olmayan Vergi Sistemi

Devletin harcama yapabilmesinde kullandığı kamu gelirlerinin önemli bir kısmını vergiler oluşturmaktadır. Vergi sistemindeki adaletsizlik ve vergi kaçakçılığı yoksulluğun bir sebebinin oluşturmaktadır. Vergi kaçakçılığı ile bütçede amaçlanan gelirler elde edilmezse kamu harcamaları da istenen seviyede gerçekleştiremez ve sosyal transferler yetersiz düzeyde kalır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı daha yüksektir. Dolaylı vergiler ise bireylerin iktisadi durumlarını dikkate almayıp eşitsizlikleri arttırdığı için vergilerin dolaylı mı yoksa doğrudan mı olduğu oldukça önemli hale gelmektedir. Asgari ücret alan bir bireyle gelir düzeyi yüksek bir kişi ekmek alırken, telefon kullanırken, akaryakıt tüketirken aynı oranda

vergi ödemektedir (<http://www.evrensel.net>, 02.01.2014). Vergilerin doğrudan olması ise mükelleflerin gelirlerine paralel olacak biçimde vergi ödemesidir.

Toplumda ekonomik gelir eşitsizliği esas alınmadan yapılan vergi zamları kişilerden eşit bir şekilde alındığından adaletsiz bir vergi sistemini derinleştirmektedir. 2012 yılının ilk 8 ayında Türkiye 182 milyar liralık vergi toplamıştır. Vergilerin %65'i vatandaşın harcamalarından elde edilen dolaylı vergilerden oluşmuştur. Gelir seviyesindeki düzensizlikten dolayı vergi ağırlıklı yapıda gerçekleştirilen vergi zamları ile bireylerin tüketimini de azaltmaktadır (<http://www.evrensel.net>, 02.01.2014).

4. Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun kapsamı ülkeden ülkeye, dönemden döneme, ülkelerin içinde bulundukları ekonomik ve sosyo-kültürel koşullara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Yoksulluk kavramı yoksulluk düzeyi bakımından incelenebilmesi amacıyla mutlak ve görelî yoksulluk, objektif ve subjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, nöbetleşe yoksulluk, ultra yoksulluk, yeni yoksulluk gibi çeşitli yoksulluk türleri aracılığıyla açıklanacaktır.

4.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da kişilerin, biyolojik anlamda var olan yaşantılarını sürdürebilmeleri için gereksinim duydukları besin, barınma ve sağlık hizmetleri gibi ana gereksinimleri gidermede gerekli olan asgari gelir ve harcamalarıyla açıklamaktadır (Erdem 2006: 327). Mutlak yoksulluk, yoksulluğun en zayıf hali olup bireyin günlük yaşamını devam ettirmesinde gerekli olan minimum ihtiyaçları temel almaktadır.

Mutlak yoksulluk sınırı “ülkelerarası karşılaştırmaların yapılması amacıyla ülkelerin içinde bulundukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek genel bir yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışmasıdır” (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr>, 02.01.2014). Mutlak yoksulluk sınırında mal ve hizmetlerin en az kullanım miktarı ile birlikte fiyatları da önemlidir.

Dünya Bankası'nın yapmış olduğu araştırmaya göre yoksul aileler, günlük geliri 2400 k/cal. yiyecek almaya yetmeyen ailelerdir. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için fert başına günde 1 dolar, Karaipler ve Latin Amerika için bu sınır 2 dolar,

Türkiye'nin de eklendiği Doğu Avrupa ülkelerinin de var olduğu topluluk için 4 dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,40 dolar olarak saptanmıştır. 1980'lerde Sahraaltı Afrika bölgesinde yaşayan bölge nüfusunun % 42'sinin günlük bir doların altında yaşaması ve dünyanın en yoksul bölgesi olmasına neden olmuş ve bölge 2000'lerin başında mevcut günlük bir doların altında yaşaması durumunu nüfusun % 40'lık yoksul oranıyla korumuştur (<http://www.iresearch.worldbank.org>, 02.01.2014). Mutlak yoksulluk sınırında ülkelerarası bir karşılaştırma yapılması yoksulluk durumunun evrenselliğini ortaya koymaktadır. Mutlak yoksulluk sınırı belirlenirken insanların nerede yaşadıklarının bir önemi olmayıp maddi imkanlar temel alınmaktadır. Genel yoksulluk sınırının altına düşen birey yoksul olarak kabul edilmektedir.

Görelî yoksulluk, bir bireyin toplumsal bir varlık olmasından ileri gelmektedir. Yoksulluk yalnızca bireyin yaşamını sürdürmede gerekli kaynaklara erişememe ve hayatı devam ettirememeye değildir. Bunun yanı sıra birey ya da hane halkının, toplum tarafından benimsenen asgari bir hayat standardına sahip olup olmadığıyla da ilgilidir. Görelî yoksulluk asıl amacı, farklı toplulukların sahip olduğu mutlak gelir derecesinden çok, gelir ve refahın dağılımındaki değişimleri saptamaktır. Başka bir anlatımla görelî yoksulluk, yoksul hanehalkı veya şahısla o toplumda yaşayan ve var olan şartlara göre ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı veya insanların arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma becerisi arasındaki farkı göstermektedir (Aktan ve Vural 2002: 43). Görelî yoksulluk tanımına ilişkin ilk detaylı çalışma İngiltere'de, 1979'da "İngiltere'de Yoksulluk" adlı çalışmasında Peter Townsend tarafından gerçekleştirilmiştir (Coşkun 2005: 184).

Görelî yoksulluk sınırı araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah düzeyinin tespit edilerek hem gelir hem de tüketim seviyesinin saptanması ile belirlenmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım 2011: 63). Görelî yoksulluk sınırı toplumdaki tüketim seviyesinin belli bir oranın altında olmasıdır. Bu oran ortalama gelir belirleyebilmek maksadıyla bireyin toplumdaki diğer kişilere göre olan durumunu ifade etmektedir.

4.2. Objektif Yaklaşım ve Subjektif Yaklaşım Yoksulluğu

Objektif yaklaşım yoksulluğu insanları yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerekli olduğu konusunda önceden belirlenen standartlara göre değerlendirme yapmaktadır (Aktan

ve Vural 2002: 6). Normatif değerlendirmeleri içeren objektif yaklaşım yoksulluğuna refah yaklaşımı da denilmektedir (Taşçı 2008: 486).

Objektif yaklaşım yoksulluğuna karşıt olarak belirtilen sübjektif yaklaşım yoksulluğu yoksulların asgari temel gereksinimlerini giderip gideremedikleri hususunda yoksul bireylerin kendi algılamalarının ön plana çıkarılması gerektiğini ortaya koymak amacıyla geliştirilen bir yaklaşımdır (Kaynak 2005: 63).

Yoksulluk tanımının yapılmasında subjektif yaklaşım yoksulluğu (fayda yaklaşımı) insanların tercihlerinden yararlanmaktadır. İnsanların aldığı toplam faydanın hesaplanmasında karşılaşılan zorluklar sebebiyle uygulamadaki kolaylığı sebebiyle objektif yaklaşım yoksulluğu tercih edilmektedir. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre insanlar, her zaman kendileri için neyin en iyi olduğunu bilme yeteneğine sahip değildir. Yoksulluğun lmnde devreye giren hemen hemen bütün metotlar objektif yaklaşım yoksulluğunu kabul ederek, asgari yiyecek ihtiyaı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oysa Uzun'a göre insanların tükettikleri besinlerin miktarı ve türleri konusunda çok farklı tercihler olabilmektedir. Bazı bireyler hayatlarını devam ettirmek için gerekli olan besinleri isterken bazıları fiziki varlıklarını devam ettirmeleri açısından önem taşımayan besinleri isteyebilirler. Bu sebeple bu yaklaşım, yoksulluğun ölçülmesinde, yoksulluğu açıklamak amacıyla bireylerin ve hane halkının değerlendirmelerini kabul gören sübjektif yoksulluk yaklaşımının önemli sorun ve karışıklıklara neden olabileceğini belirtmektedir (Uzun 2003: 157).

4.3. Gelir ve İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, hayatın sürdürebilmesi için asgari gelir seviyesiyle ölçülmekte ve satın alma gücünden yoksun olma olarak ifade edilmektedir. Gelir yoksulluğunda belirli miktarda besin satın almak için en uygun gelir, yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir.

İnsani yoksulluk Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiştir ve bu nedenle son yıllarda kullanılan bir yoksulluk ölçütüdür. İnsani yoksulluk, bir kısım kişilerin insanca yaşam olanaklarına sahip olamamasıdır (<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr>, 02.01.2014). İnsanı yoksulluk kavramının çıkış gerekçesi insanların maddi olarak yoksun olmasından öte yaşanılabılır bir hayatın mümkün olmamasıdır.

UNDP tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporunda insani yoksulluk kavramına yer almıştır. UNDP'nin hazırladığı raporlarda insani gelişme kavramını, kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimini, insani insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır (Demir, 2006: 2). İnsani yoksulluk kavramında hem gelir hem de gelir dışı unsurlar göz önünde bulundurulmaktadır. Kavram ile temel olarak uzun ve sağlıklı bir hayata, kaliteli bir eğitime, iktisadi ve sosyal olanaklara, düzgün beslenmeye ve temel sağlık imkanlarından faydalanabilmeye odaklanılmıştır. İnsani gelişme ve insanca yaşamak için maddi imkanların dışında sağlık, sosyo-kültürel, eğitim vb. bazı fırsatlara da kavuşmak insani gelişme için gereklidir. UNDP'nin tanımına göre insani yoksulluk, katlanılabilir bir hayat standardı için gerekli olanaklar ve seçeneklerden mahrum kalmaktır (Oruç 2001:47).

4.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk daha çok bağımsızlık, güvenlik, öz-saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukuki ve siyasi haklar gibi niteliksel beklentiler ve yoksulluk üzerine yoğunlaşmaktadır. Kırsal yoksulluğu özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik dönüşümlerin bir ürünü olarak tarım sektöründeki bir çözülme sonucu gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşümüne dayanmaktadır. Kentsel yoksulluk gelir ve tüketim biçimi ile niceliksel beklentiler ve yoksulluklar kavramına odaklanmaktadır. Kentsel yoksulluk sanayi toplumunun ortaya çıkması ile beliren, kentleşmenin yaygınlaşması, bireyselleşmenin hakim olması ile tarif edilen yoksulluk sorunun kent biçimidir. Kırsal yoksulluk çok fazla araştırılmamakla beraber genellikle kentsel yoksulluğun kırsalla bağlantısı olan göç ve kentlerde oluşan gecekonduar kapsamında değerlendirilmektedir (Öztürk 2008: 613).

Yoksulluk bireylerin temel gereksinimlerini gidermeye yetecek mal ve hizmetleri alamaması ve bunlara erişememesidir. Yoksulluk, kırsal kesimdeki insanları şehirlerde yaşayan insanlara göre daha fazla etkilemektedir (<http://www.sp.gov.tr>, 02.01.2014). ILO kırsal yoksulluğu kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak tanımlamakta ve azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızla artan bir yoksullaşma süreci üzerinde durmaktadır (<http://www.zmo.org.tr>, 02.01.2014). Hizmet ve endüstri sektörlerinden farklı olarak, tarım işiyle uğraşan bireylerin daha yüksek bir yoksulluk riskiyle karşı karşıya

kalması, yoksulluğun köyde daha da yaygınlaşmasına sebep olmaktadır (<http://www.sp.gov.tr>, 02.01.2014). Bu durum nüfus artışını ve kentlere göçü de hızlandırmaktadır.

Dünyadaki birçok ülkede meydana gelen siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalar, kırsal yoksulluğu artıran ana faktörlerdir. Genel olarak kırsal alanda yoksulluğu besleyen faktörler şu şekilde sıralanabilir (Öztürk 2008: 615).

- Kırsal alanlardaki ikilik: Kırsal kesimlerde büyük toprak sahipleri ve ticari üretim sistemleriyle küçük toprak parçalarına sahip olan köylülerle geçimlik tarım ekonomisi aynı anda bulunuyor ise gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk olabilir.
- Kötü yönetim: Kötü yönetim ve bürokrasinin yozlaşması bir taraftan kırsal alandaki üreticilerin maliyetlerini artıracak bir taraftan da yoksulların gereksinim duyduğu kamusal hizmetleri kalitesiz ve eksik bir biçimde sunup yoksul bölgenin hayat standardını düşürecek ve üstlendikleri maliyeti arttıracaktır. Kırsal yoksullukta yönetim şeffaf değil ise kontrol ve düzenlemeler aşırıysa, hukuk devleti ilkesine uyulmuyor ise ve yoksullar seslerini duyuramıyorlar ise yönetim aşırı merkezileşmesi artacaktır.
- Kırsal kesimi dışlayan iktisadi ve sosyal politikalar: Uygulanan politikalardaki kırsal bölgeyi dışlayan bazı politikalar (sermaye-yoğun teknolojilerin emek-yoğun olanlara tercih edilmesi, altyapı yatırımlarında ve sosyal güvenlik hizmetlerinin verilmesinde şehirlere öncelik verilmesi, ithalatın sübvansede edilmesi) bu bölgedeki yoksulluğu arttırmaktadır.

Eş ve Güloğlu'na göre (<http://www.bilgidergi.com>, 02.01.2014) kentsel yoksulluk kentlerde yaşanan yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Kalori gereksinimi aynı bile olsa kentlerde tüketim kalıplarıyla mal ve hizmet fiyatları kırsal kesimden farklı olmaktadır. Kentsel yoksulluğu diğer yoksulluk türlerinden ayıran özelliklerinden birisi maliyetleri arttıran unsurlardır. Özellikle taşıma maliyetleri önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bir diğeri ise kentte yaşayan insanların tüketim eğilimlerinin köyden farklı yaşanmasıdır. Bu bakımdan kent yoksulluğu, kent ve bölgesinin belirli kaynaklarından yoksun olarak ifade edilmesinin yanında kentin görece dengesizliği, düzensizliği, bozulmuş işlevselliği olarak anlaşılmaktadır (Taşçı 2008: 486).

4.5. Yeni ve Nöbetleşe Yoksulluk

Modern topluma geçiş ile beraber oluşan yeni yoksulluk kavramı, aile yapısı ve istihdamdaki farklılaşmalara bağlı olarak kadınlardan, yaşlılardan, işsizlerden meydana gelen yeni bir yoksulluk biçimidir (Gökçeoğlu 2007: 103). Yeni yoksulluk ile toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabaka işaret edilmektedir (<http://www.tr.undp.org>, 02.01.2014). Bu yeni yoksulluk, kapsamı içinde yer alan bireylerin kendi geleceğini planlamasında imkanlara gerektiği gibi erişebilmesini engelleyen temel ihtiyaçlardan yoksunluk; kişinin toplum ile olan bağlarının kopması; sosyal, siyasal, ekonomik ve sivil vatandaşlık haklarından mahrum bırakılma durumu ve süreçleri olarak ifade edilebilir (Balcı 2010: 104).

Yeni yoksulluk modern dünyada yalnızca az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri değil gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere büyük bir coğrafyayı kapsayan en önemli sosyal problemlerden biridir. Günümüzde yoksulluk sınırında yaşayan bireylerin oranı geri kalmış ülkelere göre ziyade gelişmiş ülkelere artmıştır (Sapancalı 2001: 126). Işık ve Pınarcıoğlu'na göre yeni yoksulluğu belirgin hale getiren bazı unsurlar aşağıdaki gibidir: (Işık ve Pınarcıoğlu 2001: 72).

- Gelişmiş ülkelerde yoksulluk, sistemin bir sorunu olmaktan çıkarak ve insani bir problem olarak ilerlemektedir.
- Gelişmiş ülkelerde yeni yoksulluk, kıtlık yoksulluğundan risk yoksulluğuna geçmiştir. Refah devletinin sağladığı sağlam korunak uygulamasının ortadan kalkması ve bilgi toplumunun nedeni olan işgücü azalışı beraberinde birçok insanın işini kaybederek sistem dışına atılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur.
- Yeni yoksulluk sadece gelir-tüketim problemleri ve yoksulların mutlak bir fakirlik sınırında yaşaması ile ilgili değil, onların hayatlarını iyileştirecek yapabilirliklerini kısmen ya da tamamen kaybetmesi ile ilgilidir.
- Etnik unsurlar arasında görülen çatışma ya da dayanışma ilişkileri, aile yapısındaki farklılaşmalar, cemaatlerin statüsü gibi kültürel sorgulamalar siyasi ve iktisadi çeşitliliklerin yanında önem kazanmıştır. Bu durum ile birlikte yeni yoksulluğun önlenmesi geleneksel devlet temelli yoksulluk çözümlerinin

dışında değerlendirilmeye başlanmıştır. Yoksulların yerel topluluk dayanışmasını geliştirerek yoksulluktan kurtulmak için gerekli donanımlarını artırma gayretleri de yeni yoksulluğu belirginleştirmiştir.

Kır-kent kavramı açısından kendine özgü bir yapısı olan başka bir yoksulluk yaklaşımı nöbetleşe yoksulluk kavramıdır. Nöbetleşe yoksulluk, her türlü yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları sayesinde, şehirlerde yaşayan yoksullarının hayatlarına dair bir strateji geliştirmeleri ve bu stratejilerin başkalarına devredilmesi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir anlatımla nöbetleşe yoksulluk, şehre göç edenlerin kendi aralarında kurmuş oldukları bir ilişki ağıdır (Taşçı 2008: 486). Kente göç eden başka kişilere devredildiği döngüsel bir sistem olarak da anlamlandırılan nöbetleşe yoksulluk, kişisel ve mekansal yoksulluğun devamlı olarak tekrardan üretilmesi olarak ifade etmektedirler. Nöbetleşe yoksulluk toplumsal güç ilişkilerinin belirsizliğinde ortaya çıkan enformel ve formelin iç içe geçtiği bir süreçtir. Dayanışma ve güç ilişkilerinin birbirine geçtiği bu süreçte ortak bir kaderi paylaşmanın zorunluluğu içinde belli bir düzen sunabilen, gündeme gelen anlaşmazlıkları çözebilen dayanışmacı fakat güç temelli piramitsel ağlardır (Işık ve Pınarcıoğlu 2005: 123).

5. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun ortadan kaldırılması, yoksul kişilere yönelik etkin yardım ve destek politikalarının geliştirilebilmesi için yoksulluğun ölçülerek yoksulluk boyutunun ortaya çıkarılması oldukça önemlidir.

Yoksulluğun ölçülmesinde İnsani Gelişme Endeksi (İGE), ülkelerarası sosyo-iktisadi gelişmişlik seviyelerini ele alır. Düşük ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip bir ülke insani gelişmişlik açısından daha iyi konumda olabileceği gibi hızlı ekonomik büyümenin sağlandığı diğer ülke vatandaşlarına aynı yaşam kalitesini sunmayabilir. Bir ülkenin ekonomik gelişiminin tek başına gelişmişlik düzeyi için yeterli olamayacağını gösterir. Sosyal problemlerin var olduğu ülkelerde, problemin yok edilebilmesi için iktisadi büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi kurulması gerekmektedir (Demir 2011: 5). İGE sadece gelişme ve kalkınma gelir odaklı değil kişi başına düşen gelire ilaveten eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma, uzun bir yaşam sürebilme gibi niteliksel göstergeleri de dikkate almaktadır (Gürses 2007: 64). İGE aşağıdaki gibi incelenmektedir (Demir 2011: 2).

- Refah Standardı: Kişi başına düşen milli gelirin satın alma gücü paritesi (SGP) ile hesaplanarak bulunur.
- Eğitim Standardı: Yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı ve ortalama eğitim süresiyle ölçülür.
- Sağlık Standardı: Endekste uzun ömür, sağlık biçimi olarak isimlendirilmekte ve hayat beklentisiyle hesaplanmaktadır.

İGE, insani yoksulluk endeksi ve çok boyutlu yoksulluk endeksi olarak 2 yönden açıklanabilmektedir. İGE bir ülkenin insani kalkınma sürecindeki gelişmesini genel olarak yansıtırken insani yoksulluk endeksi bu gelişmenin dağılımını tek tek ele alır ve var olan yoksulluğu ölçer. Çok boyutlu yoksulluk endeksi İGE gibi yoksulluğu bir bütün olarak ifadelendirmenin yanı sıra ülkelerin gelişmesine paralel olarak yoksul hanelerin sayısını bütünden çok boyutluluğa doğru gösterir.

İnsani yoksulluk, insanca yaşam ve insani gelişme için maddi imkanların yanı sıra temel ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla sosyal, kültürel ve ekonomik bazı imkanlara sahip olmanın gerekli olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) yoksulluk ile mücadelede yeni yöntemler bulmak amacıyla UNDP tarafından geliştirmiştir (Şenses 2003: 3). İnsani yoksulluk endeksi ülkelerin yoksulluktan nasıl etkilendiklerini göstermektedir. İYE’de gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler Tablo 1.’deki gibi incelenmelidir.

Tablo 1. İYE-1: İnsani Yoksulluk Endeks Bileşenleri

İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri				
Boyut	Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam	Bilgi	Genel İktisadi Görünüm	
Gösterge	Doğumda 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı olmayanlar	Yetişkin okuryazar olmayanların oranı	İyileştirilmiş su kaynaklarına erişimi olmayan nüfus yüzdesi	Yaşına göre kilosu düşük çocukların yüzdesi

Kaynak: Human Development Report, 2004, s.258.

Tablo 1, İYE-1, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu ölçmektedir. İnsan yaşamının üç boyutundaki yoksulluğa işaret etmektedir. 40 yaşına kadar yaşamama ihtimaliyle ölçülen, uzun ve sağlıklı bir yaşam; yetişkin okuryazar olamama oranıyla ölçülen bilgi; sağlıklı su kaynaklarını bulamayan nüfus ve 5 yaşın altında dengeli beslenemeyen çocukların oranı ile ölçülen genel iktisadi görünümüdür (Karakaş ve Köksal 2003: 17).

Tablo 2. İYE-2: İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri

İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri				
Boyut	Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam	Bilgi	Yeter Bir Yaşam Standardı	Sosyal Dışlanma
Gösterge	Doğumda 60 yaşına kadar yaşamama olasılığı olmayanlar	Fonksiyonel okuryazar olmayan yetişkin yüzdesi	Yoksulluk çizgisinin altında yaşayanların yüzdesi	Uzun dönem işsizlik oranı

Kaynak: Human Development Report, 2004, s.258.

Tablo 2, İYE-2, daha çok verinin olduğu OECD ülkelerindeki insani yoksulluğu ölçmektedir. İYE-1 deki ölçülere ilave olarak sosyal dışlanma ölçüsünü de kullanmaktadır. Ölçümde kullanılan endeksler (UNDP 2005: 342):

- Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Erken yaşta ölüm riski, doğumda 60 yaşına kadar yaşamama beklentisiyle ölçülür.
- Bilgi düzeyi: Okuma ve iletişim dünyasından vazgeçiş, okuryazarlık becerilerinden yoksun olan yetişkinlerin (16-65 yaş arası) oranı ile ölçülür.
- İyi bir yaşam standardı: Yoksulluk çizgisinin (medyan hanehalkı harcanabilir gelirin % 50'si) altında kalan insanların sayısı ile ölçülür.
- Sosyal dışlanma: Uzun zamanlı işsizlik oranı ile (12 ay ve daha uzun) ölçülür.

Gelişme kaynaklarının daha etkin olmasına katkı sağlamak amacıyla yoksul vatandaşların durumu çok boyutlu yoksulluk endeksi ile ölçülmektedir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), İYE gibi gelişme ve yoksulluğu 3 boyutta temellendirir ancak İYE'den farklı olarak 10 gösterge ile yoksul insanların sayısını göstererek ve yoksul hanelerin genelde uğraşmakta oldukları yoksunluklarının sayısı ile ilgilenir (UNDP 2005: 26).

ÇBYE sağlık, hayat biçimi ve eğitim mevzusu olmak üzere üç farklı faktörü göz önünde bulundurarak, toplumların yaşadığı yoksulluğun düzeyini ölçmekte ve yoksul insanların ortalama sayısı ile yoksul hane halklarının içinde bulunduğu yoksunlukları da göstermektedir. ÇBYE'ye göre bir hane halkının çok boyutlu yoksul olabilmesi çok sayıda kriter için yoksunluk vasıflarını gösteriyor olmasını gerektirmektedir (<http://www.haber.tobb.org.tr>, 02.01.2014). Endeks, üç boyut temeline oturtulmuş on tane faktörden oluşmaktadır. Sağlık, beslenme ve çocuk ölümleri; eğitim okula girme yılı ve kayıtlı çocuklar; yaşam biçimi yemek pişirme için yakıt, tuvalet, su ve elektrik göstergeleriyle verilmektedir (UNDP 2010: 96). Bu bağlamda yoksulluğun ölçülmesini aşağıdaki yaklaşımlar kapsamında incelenmektedir.

5.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi Yaklaşımı

Yoksulluk sınırının belirlenmesi yaklaşımı, yoksulluk ile ilgili süreçte üzerinde sıklıkla durulan konulardan biridir. Yoksulluk sınırının belirlenmesi çalışmaları, ülkelerin genellikle karar alma süreçlerinde ya da yoksulluğun önlenmesiyle ilgili çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Dağdemir (2002: 3), yoksulluğu ölçmede asıl belirleyicinin yoksul ve yoksul olmayı birbirinden ayıracak yoksulluk sınırının belirlenmesi olarak ifade etmiştir. Fakat yoksulluk sınırının belirlenmesinde bir takım problemler söz konusudur. Bu problemlerden ilki, yoksulluk sınırının tanımlanmasında gelir düzeyinin mi yoksa harcama düzeyinin mi temel alınması gerektiğidir. Bir ikincisi ise yoksulluğun tanımlanacağı düzeydir. Dolayısıyla yoksulluk öncelikle kişi mi yoksa hane halkı düzeyinde mi tanımlanacağını belirlenmesi gerekmektedir. Yoksulluk sınırı belirlenmesinde başka bir problem de hane halkı düzeyinde açıklanacak bir yoksulluk sınırının, hane halkının büyüklüğüne göre farklılaşacak olmasıyla ilgilidir. Farklı hanehalkı büyüklükleri için de farklı yoksulluk sınırlarının tanımlanması gerekmektedir. Örneğin kalabalık ailelerin çekirdek ailelerden daha fazla tüketim yaptığı ve daha yüksek bir gelire ihtiyacı olduğu bilinmektedir.

Yoksulluğun sınırının belirlenmesi yaklaşımının hesaplanmasında sıklıkla kullanılan metot gelire ya da tüketime dayalı yetersizlik metodudur. Hesaplama, yoksulluk ana gereksinimleri sağlamak için gerekli olan asgari gelirin tespit edilmesiyle ilgili sorulara hanehalkı tarafından verilen cevaplara dayanmaktadır (Aktan ve Vural 2002: 19). Metoda göre, hane halkı geliri ya da toplam harcaması yoksulluk sınırı olarak verilen değerden azsa, hane halkı yoksul olarak ifade edilir. Metotta yoksulluk sınırı, birim başına ana ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan bütün mal ve hizmetlerin toplamını oluşturmaktadır. Hesaplamada gerekli olan bilgiler şöyledir (Uzun 2003:156).

- Ana ihtiyaçları tespit etmek,
- Tatmin olmanın eşiğini tespit etmek,
- Gerekli mal ve hizmetlerin miktarını ve çeşidini seçmek,
- Sonuçta tespit edilen bu mal ve hizmetleri fiyatlandırmaktır.

Ülkelerin gelişmesiyle beraber kabul edilebilir tüketim derecesi ve yoksulluk sınırıyla ilgili kavrayışları, gelir ve refah seviyelerinde ortaya çıkan pozitif yönlü gelişmelere göre belirlenmekte (Dumanlı 1996: 12) bireylerin tüketim düzeylerine orantılı olarak değişmektedir.

5.2. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı

Alınması gereken asgari kalori miktarı yaklaşımında, tüm nüfus için alınması gerektiği önerilen kişi başı ortalama kalori miktarının altında kalanlar yoksul olarak isimlendirilmektedir. Farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki kalori gereksiniminin ulusal ağırlıklı ortalaması alınarak kişi başına düşen kalori gereksinimi tespit edilmektedir. Hesaplamadaki öncelikli ağırlıklar, farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki nüfus oranlarıdır. İnsanın dengeli beslenmesi için gereken kalorinin günlük maliyeti hesaplanmakta ve minimum gıda dışı harcamalar eklenerek bir yoksulluk sınırı tespit edilmektedir (Erdoğan 2002: 367).

5.3. Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk Sınırı Yaklaşımı

Tüketim harcamasına göre yoksulluk sınırının tespit edilmesinde, ülke içindeki bölgesel eşitsizlikler dikkate alınmaktadır. Tüketim düzeyi en düşük olan bölgenin tüketim ortalaması esas alındığında elde edilen parasal değer o toplumun en alt hayat standardını

belirler ve daha gerçekçi yoksulluk sınırı olarak düşünür (Dansuk 1997: 37). Tüketim harcamasına göre belirlenecek yoksulluk sınırında temel öge kişinin bütün giderleridir. Bu giderler; gıda, giyim, ev eşyaları hane ve hane halkı ile ilgili bakım ve hizmetler, sağlık, kişisel bakım, ulaştırma, haberleşme, kültür, eğitim, konut ve diğer harcamalarıdır (DPT 1997). Tüketim harcamasına göre yoksulluk sınırı yaklaşımını açıklamada tüketim harcamasına göre mutlak yoksulluk yaklaşımı ve tüketim harcamasına göre göreceli yoksulluk yaklaşımı temel alınmaktadır.

Tüketim harcamasına göre mutlak yoksulluk yaklaşımı, bireysel olarak alınması gereken gıda oranı için gelir miktarını ve ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılaşan, insanların yaşadığı topluma günlük olarak tam anlamıyla katılma maliyetini yansıtmaktadır. Yoksulluğun düzeyi tüketime dayalı kalori esaslı yoksulluk sınırı yardımı ile belirlendiğinden tüketim harcaması en düşük olan bölgedeki değer sınır olarak seçilecektir (<http://www.rrojasdatabank.info>, 02.01.2014).

Tüketim harcamasına göre göreceli yoksulluk yaklaşımı, tüketim harcamasına göre hesaplanan göreceli yoksulluğun kent-içi ve kır-içi gelir dağılımı eşitsizliğini göstermektedir. Diğer yoksulluk hesaplamalarında kır kesimi yoksulluğun temelini oluştururken, tüketim harcamasına göre hesaplanan göreceli yoksulluk hesaplamasında kent, yoksulluğun temel merkezi olarak düşünülmektedir (Dansuk 1997: 37).

5.4. Temel Gereksinimler Yaklaşımı

Temel gereksinimler yaklaşımı, insanların hayatlarını sürdürebilmesi için yalnızca minimum miktarda almaları gereken gıda değeri (asgari düzeyde kalori değeri) ile sağlık, eğitim, ulaştırma, giyinme, barınma, ev eşyası vb ana ihtiyaçlara yapmaları gereken harcamaları da kapsar (Şengül 2004: 49). Temel maddelerin, hane halkı başına düşen minimum harcama değerinin yoksulluk sınırı olarak tanımlandığı araştırmalarda, aynı mal ve hizmet yerleşim yerinden dolayı farklı fiyata sahip olduğu böylece alıcının ekonomik statüsünün yerleşim yerinden yerleşim yerine farklılık gösterebileceği de vurgulanmaktadır (Aktan 2002: 20).

5.5. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı

Ortalama gelirin yarıısı yaklaşımında ortalama gelirin yarıısı yoksulluk çizgisi olarak ifade edilmektedir. Mevcut gelirleri ile yoksulluk çizgisinin altında kalan insanlara ise

yoksul denilmektedir. Yaklaşımına göre hayat şartlarına ilişkin toplumda genel gelir seviyesi farklılığının yüksek olması durumunda yoksulluk çizgisi de fazla olmaktadır. Toplumda bir bölgeden diğerine göre eşitsizliğin durumu düşükse yani yaşayanların gelirleri ortalama değerdeyse, ortalama gelirin yarısına sahip birey ve toplumda yoksul olarak isimlendirilebilecek bir bölge bulunmayacaktır. Eğer eşitsizliğin durumu yüksekse de ortalama gelirin yarısına sahip yoksul hane halkı sayısı toplumdan ayırt edilebilecektir (Erdoğan 2002: 370). Yaklaşım genel olarak günümüz yaşam koşullarını temel alan ortalama bir yoksulluk sınırını belirlemektedir.

5.6. Harcamaların Besin Gruplarına Ayırıştırılması Yaklaşımı

Harcamaların besin gruplarına ayırıştırılması yaklaşımı hanehalkının cinsiyet, yaş ve meslek faktörleri göz önünde bulundurularak hanenin tükettiği besin miktarları, kalori ve gıda değerlerine bölünerek sonuçlara ulaşılması hedeflenen bir modeldir. Sonuçlar günlük alınması gerekli yiyecek ve kalori miktarıyla kıyaslanmakta, çizginin altında yiyecek tüketiminde bulunan hane veya kişiler yoksul olarak isimlendirilmektedir. Harcamaların besin gruplarına ayırıştırılması yaklaşımı yöntemi yaş, cinsiyet ve mesleklere göre alınmasını gereken besin miktarını ayrı ayrı ifadelendirdiğinden diğer yaklaşımlara göre kapsamlı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır (Erdoğan 2002: 371).

5.7. Gıda Oranı Yaklaşımı

Hane halkı besin tüketimlerinin bütün gelire oranının bir yoksulluk göstergesi olarak kabul edilebileceği düşüncesi ile gelirin belirli bir oranından fazlasını (genellikle % 40) besin tüketimine ayıran hane halkalarını yoksul olarak isimlendiren gıda oranı yaklaşımı, yoksulluk ölçütünün tespitindeki bir diğer yaklaşımı meydana getirmektedir (Önder ve Şenses 2006: 5). Hesaplama hane halkının toplam gelirindeki harcama miktarı temel alınarak harcama miktarı artışına paralel olarak yoksulluk oranının da fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

Sosyal dışlanma kavramı bir toplumda genel kabul gören kültürel çevre, vatandaşlık ve sosyal entegrasyon paradigmalarına dayanmaktadır. Söz konusu yapı insanların aidiyet ve üyelik duygularını belirler ve topluma dahil olma ile toplumdan dışlanmanın ne olduğu algılayışlarına bağlıdır (Özgökçeler 2006) Sosyal dışlanma, sosyal entegrasyonun tam olarak gerçekleşmediği, sosyal düzenin kimi grupların dışında bırakabilecek biçimde farklı bir yapılanmaya işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma toplumun içinde bir birey olarak kabul edilmenin ve topluma katılmanın tam tersini ifade etmektedir (Hann 2000; 26).

1. Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma kavramının kökleri oldukça eskidir. Kavram, 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve gerilemeden sonra gündeme gelmeye başlamıştır. 1990’lı yıllarla belirginleşen küreselleşmenin etkisiyle sosyal politika literatüre girmiş kimi zaman sınıf altı, yoksulluk, ayrışma, yoksunluk, birleşememe gibi kavramlarla beraber ifadelendirilerek tanımlanmasında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Endüstrileşme ve modernleşme yeni toplumsal tabakaları meydana getirmiş, dengeler değişmiş ve zengin fakir arasındaki farklılık giderek artmış böylece sosyal dışlanma kavramının derinleşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Sosyal dışlanma kavramı çoğunlukla ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dışlanma faktörleri ile iç içe geçmiş durumdadır. Faktörler etkileşim içerisine girerek birbirlerini tetiklemekte ve dışlanma süreci geçici bir durum olmaktan çıkıp süreklilik kazanan bir döngü haline gelmektedir. Örneğin politik dışlanmaya maruz kalan bireyin kaynakların dağıtımıyla bağlantılı politik kararların dışına itilerek ekonomik olarak da dışlanmasını kaçınılmaz hale gelebilmektedir (<http://www.thesis.org.tr>, 02.01.2014). Aynı zamanda ekonomik dışlanma, sosyal yaşama katılımı engelleyebileceğinden, sosyal ve kültürel dışlanmanın meydana gelmesi mümkün olacaktır.

AB’nin tanımına göre sosyal dışlanma kavramı bireylerin yoksulluk, temel yetkinlik veya yaşam boyu öğrenme fırsatlarının eksikliği sebebiyle veya ayrımcılığın

sonucunda toplum dışına itilmeleri ve topluma katılımlarının engellenmesi sürecidir (Bayram, Bilgel ve Bilgel 2012: 110). Sapançalı'nın (Sapançalı 2005: 52) belirttiği üzere sosyal dışlanma bir yönü ile refah toplumu eleştirisine dayanan diğer yönü ise neden, biçim ve sonuçlar bakımından karmaşık bir sürece karşılık gelmektedir. Kavramın odak noktasını, belli kesimlerin toplumsal bütüne ve sermaye birikim sürecine dahil olamamaları ve ekonomik büyüme sonucunda elde dilen kaynaklardan adil bir seviyede yararlanamamaları oluşturmaktadır. Sosyal dışlanma genel olarak, belirli bireylerin veya grupların yapısal ve/veya bireysel nedenlerle ilişkili olarak içinde bulundukları topluma gerek mekansal gerekse sosyal katılım bağlamında tamamen veya kısmen dışında kalmaları ve bu toplumdaki vatandaşlık hakları ile bağlantılı hakları elde edememe olarak tanımlanabilir.

Sosyal dışlanma kavramı hem kaynaklara erişimdeki yetersizliği hem de anahtar konumdaki toplumsal kurumlarla bütünleşememe durumunu kapsamaktadır (O'Brien ve Penna 2007: 85). Sosyal dışlanma kavramı nesnel ve öznel değerlendirmelere açık yeni ve bütüncül bir yaklaşımdır. Süreç, yalnızca bir dışlanma ve dahil edilmeme değil aynı zamanda yaşanan her bir durumun bireyin savunmasızlığını arttırmak veya azaltmak yönünde etkileyip etkilemediğine odaklanmaktadır (Kieselbach 2003: 70). Kavramı ile ilgili araştırma yapan uzmanlardan Atkinson ve Davoudi sosyal dışlanma kavramını eğitim, sağlık, ulaşım ve finansal kaynaklarla bağlantılı olumsuzlukları genelleyen süreçler ve modeller olarak belirlemeye çalışmışlardır (Bıçkıcı ve Özgökçeler 2009: 399). Saraceno ise sosyal dışlanmayı kişilerin eğitim, sağlık, politik, hukuki alanda birey olmasını gerektiren imkanların verilmemesi ile çalışma haklarının elinden alınması kapsamında incelemiştir (Saraceno 2002). Sosyal dışlanma, ekonomik ve psiko-sosyal sebeplerle ilintili olarak sosyal hayattan değişen derecelerde soyutlanma durumudur. Sosyal dışlanma, maddi varlığın olmaması değil beraberinde sembolik dışlanma, toplumsal yoksunluk ve temel toplumsal kurumlara yetersiz katılımı alakalıdır. Bu durum eş zamanlı olarak birey ve toplum arasındaki ilişkilerin niteliğini de belirlemektedir.

2. Sosyal Dışlanmanın Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sosyal Dışlanma kavramından ilk defa 1960'lı yıllarda Fransa'da bahsedilmiştir. 1970'li yıllarda petrol krizi ile oluşan ekonomik daralma Avrupa'da sosyal ilişkileri yeniden düzenlenmesine sebep olmuştur. Bu süreçte kavram sosyal devletin etkin olduğu

dönemde korunan, kapitalizm anlayışı ile birlikte bu koruma haklarından mahrum kalan gruplar ile birlikte ifadelendirilmeye başlamıştır (Hekimler 2012: 6).

1974 yılına gelindiğinde sosyal dışlanma kavramı, Fransa'da Chirac hükümeti zamanında Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı Rene Lenoir tarafından kullanılmıştır. Lenoir ekonomik büyümenin sonuçlarından fayda sağlayamayan kişilerin dışlanmış olduğunu belirtmiştir. Dışlananlar yalnızca yoksullar olmayıp Fransa nüfusunun % 10'luk bir bölümünü oluşturan zihinsel ve fiziksel engelliler, ileri derecede yaşlı insanlar, istismar edilen çocuklar, tek ebeveynli aileler, sorunlu aileler, madde bağımlıları, intihar eğilimi olan vatandaşlar, suçlu, marjinal, asosyaller ve benzeri kişilerdir (Topateş 2009: 122).

Sosyal dışlanma kavramının Fransa'da ortaya çıkmasında etkili olan en önemli etken Fransa'nın hem sosyalizmi hem de liberalleşme odaklı bireyciliği reddetmiş sosyal refah devleti anlayışını kabul etmesidir. İngiliz Anglo-Saxon kökenli bir kavram olan yoksulluk kavramı, Hristiyan hayırseverlik, klasik yönetim ve faydacı liberalizmle çağrışım yapmasından dolayı Fransa'da itibar görememiş yerini sosyal dışlanma kavramına bırakmıştır (Sapançalı 2005: 59). Fransa sosyal dışlanmayı, devletin sosyal alandaki etkisinin zayıflama süreci olarak adlandırmaktadır.

1990'lı yıllara gelindiğinde dünyadaki birçok devlet, dışlanmış bireylere dikkat çekmeye başlamıştır. Sosyal dışlanmanın engellenmesi ve azaltılması politikalarına önem verilmiştir. Fransa'da sosyologlar tarafından geliştirilen kavram, Fransız Cumhuriyetçi düşüncede toplum ve birey arasındaki bağlılığın çözülmesine sebep olan sosyal niteliksizleştirme veya sosyal reddetme süreçlerini içine almıştır. Sosyal dışlanma Fransız düşüncesinde, devlet ile var olan Cumhuriyetçi gelenek etrafında bütünleşmenin devlet kurumlarıyla gerçekleştirilebileceği düşüncesine bağlıdır (Bhalla ve Lapeyre 1997: 414).

Philippe Nasse ve M. Xiberas'ın araştırmaları sosyal dışlanma kapsamda önemli bir yer tutmaktadır. Kuramsal çerçevesi toplum bilimi teorilerine dayanan Nasse'nin çalışması deneysel bağlamda dışlanmışlar ve dışlanma ile mücadele politikalarını temel almaktadır. Dışlanmayı bireyle toplum arasındaki toplumsal bağın çözülmesi olarak tanımlayan Xiberas'a göre dışlanma, dayanışmanın sağlanmasında deneyimlenen güçlükleri belirtmek amacıyla kullanılan bir kavram olarak kullanılmıştır (Şahin 2009: 19). Philippe Nasse ve M. Xiberas, kavramı ekonomik gerekçelere bağlamadan basitçe toplumsal ilişkilerin azalması sürecinde izlenen bir dışlanmaya ve bu dışlanmaya maruz kalan bireylere değinmişlerdir (Tartanoğlu 2010: 3).

İngiltere’de sosyal dışlanma, ilk olarak 1997 yılında İşçi Partisinin bir Sosyal Dışlanma Birimi kurması ile başlamaktadır. İngiltere hükümeti evsizler, yoksullar, ergenlikte hamilelik, okulu terk etme gibi değişik konular üzerinde durmuştur. İngiltere’nin yaklaşımında Amerikan etkisi ve liberal bireyselciliğin ön planda olduğu görülür. İngiltere sanayi devrimini gerçekleştirmiş ilk ülke olmasından dolayı İngiltere yoksulluk açısından büyük sıkıntılar çekmiştir. Açlık ve sefalet içinde yaşayan insan sayısının artması, toplumsal uyumun sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmuş ve bu nedenle bir uzlaşma yaratmak için devlet müdahalesi ve sosyal politika araçlarının geliştirilmesi gerekli olmuştur (<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr>, 02.01.2014). Sosyal sorunların yarattığı olumsuzluklar devletin sosyal dışlanma kavramına yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

ABD’de sosyal dışlanma kavramı Avrupa’daki kullanımı kadar etkin olmayıp dışlanma yerine çoğunlukla etnik kökenli bir ifade olan sınıf-altı kavramı kullanılmıştır. Sınıf-altı kelimesi ilk kez 1963 yılında Gunnar Myrdol tarafından gündeme gelmiştir. Sanayisizleşmenin, nüfusun büyük bir kesimini giderek sürekli işsiz ve çalışamaz bir duruma getirmesinden endişe duyan Myrdol bu durumun yaratacağı tehlikelere sınıf-altı kavramı ile dikkat çekmek istemiştir (Sapancalı 1995: 3). Myrdol tarafından ABD üzerinde yapılan çalışmalardaki temel konu, sistemden dışlananların sosyal, iktisadi ve mekansal alanda ciddi bir yoksulluk içinde bulunmaları ve toplumda bir ayrımın oluşmasıdır. Myrdol’ın ilk defa kullandığı sınıfı bile olamayan sınıf-altı kitlesi, salt uyuşturucu müptelası, çalışmak istemeyen pasif proletaryayı kapsamamakta ayrıca daha geniş kapsamda işsizlik ile mücadele edenleri içermektedir (Işık ve Pınarcıoğlu 2003: 69).

ABD’ de sınıf- altı kavramı ile özellikle kapitalist üretim sürecinin dışında kalan zencileri ve göçmenleri tanımlamaktadır. Bu kapsamda dışlanmanın en ağır bedellerini siyahiler ve göçmenler ödemektedir. En genel biçimde sınıf-altı kavramı, ABD’nin büyük kentlerinin merkezlerinde yerleşen ve istihdam imkânlarının da azalması sonucunda işgücü içerisine girememe, çalışmayı gerektiren fırsatlardan yararlanamama, isteksizlik, daha genel olarak yetişkinlerin biçimsel iktisadi düzenin dışında kalması ve bunların da eklentileriyle davranışta meydana gelen aksaklıklar, sosyal açıdan kenara itilmek/ötelenmek gibi öteki yoksul gruplardan da farklı nitelikler ve davranış modelleri sunan fertlerden oluşmaktadır (Şenses 2003: 90).

Sosyal dışlanma kavramının Asya’daki kapsamı oldukça sınırlıdır. Kavramın kullanımı genellikle kadınların kültürel alandaki imkânlara erişememeleri temelinde

yaygınlaşmaktadır. Hindistan’da sosyal dışlanma, sağlık, eğitim, konut, içme suyu, temizlik ve sosyal güvenlik gibi bazı temel refah haklarından dışlanma olarak ifadelendirilmektedir. Afrika’da ise benzer biçimde en çok yaşanan dışlanma şekli kırsal bölgelerde yaşanan mülkiyetten dışlanmadır. Tarımsal alandan mahrum bırakılma iç göçe sebep olmaktadır. Bu durum ile formel olmayan piyasalar dışındaki alanlarda istihdamın daralması neticesinde hem kırsal hem kentsel yerlerde gelir getirecek eylemlerden ve geçimden dışlanma meydana gelmektedir (Sapançalı 2005: 12). Arap ülkelerinde ise sosyal dışlanma marjinalite olarak nitelendirilmektedir. Dışlanma bireylerin kendilerine has eksikliklerinin var olduğu düşünülmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı Türkiye’de, AB’ne aday ülkelerin birçoğunda olduğu gibi Avrupa İstihdam Stratejisi kapsamına girme çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Türkiye’de özellikle 1980 sonrası yaşanan ekonomik krizler ve uluslar ötesi şirketlerin kendilerine oldukça büyük bir yer edinmesi yapısal ve uzun süreli işsizliği beraberinde getirmiştir. Sürecin etkisiyle meydana gelen gelir eşitsizliği ülkeyi oldukça büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Türkiye olumsuzlukları giderebilmek adına ilk etapta bir İstihdam Durum Raporu hazırlayarak Avrupa Komisyonuna sunmuştur. Devam eden süreç ile Sosyal Dışlanma kavramının ana başlık olarak kullanılmadığı ancak alınması gereken temel istihdam politikaları içinde yer alan Ortak Değerlendirme Belgesi (JAP) hazırlanarak komisyona sunulmuştur (Kenar 2004: 12).

3. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanma bireylerin toplumsal hayattaki ilişkilere sosyal olarak tam katılımın sağlanamaması durumudur. Sosyal dışlanmanın temel nedeni eğitim yetersizliği, küreselleşme süreci ve işgücü piyasaları, göç hareketleri, ayrımcılık, dışlanma, gelir dağılımının bozulması, ekonomik ve sosyal eşitsizliktir. Bireyler sürecin devamında sosyo-ekonomik aksaklıklar ve yoksulluk durumu ile karşılaşmaktadır.

3.1. Eğitim Yetersizliği

En genel anlamıyla eğitimin rolü çocuğun bilgi ve becerilerini arttırarak onu hayata hazırlamaktır. Geniş anlamda ise devlet tarafından sosyal sınıf, cins, cinsiyet, inanç bakımından ayrımcılık gözetmeden tüm vatandaşlara sağlanması gerekli en temel kamu hizmetidir. Eğitim imkanı sosyal refah devletinin vatandaşlarına sunduğu en önemli haktır.

Ülkenin eğitim sistemi o ülkenin geleceğinin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Özellikle sosyo-ekonomik alanda ülke geleceğinin olgunlaştırmada etkili olan eğitim, 21 yy. ‘da küreselleşme sürecinin değişen koşullarından etkilenmiştir. Genel kabul görmüş evrensel fırsatların sunduğu yeniliklere ulaşmak yine devletin görevlerinden biridir.

Eğitim, çocukluktan başlamak üzere bireyin gelişimini belirleyen en önemli aşamaların başında gelmektedir. Eğitilmiş olmak önemli ve değerli bir yeterliliklerdir. Toplumsal bütünleşmeyi sağlayan katılımcı bir süreçtir (**Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**) Eğitim, fırsat eşitliği ve bireylerde sosyal farklılaşmayı sağlamaktadır. Alt gelir gruplarındaki bireylerin üst kısma yükselme **şansı** eğitim sayesinde olmaktadır. Eğitim ile sosyal içirilme arasında bağ oluşturulmakta, kişi işgücü piyasasına kolaylıkla katılmaktadır (Sapançalı 2005: 83). Maddi imkânların yetersiz olduğu ailelerde yaşayan çocuklar erken yaşta çalışma yaşamına girmektedir. Yaşıtlarına göre eğitim imkânının gerisinde kalan, erken yaşta eğitim imkânından kopan çocuk, ilerleyen dönemlerde de maddi durumunu düzeltememektedir. Bu durum aynı şekilde çocuklarının da erken yaşlarda okuldan ayrılmalarına neden olabilmektedir (www.sosyalpolitika.fisek.org.tr, 02.01.2014). Bu açıdan sosyal dışlanma sürecinin bir sarmal gibi büyüyerek devam ettiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır.

Unesco Herkes İçin Eğitim 2012 Küresel İzleme Raporu’nda orta gelirli ülkelerde fakir ailelerin çocukları için cinsiyet ayrımcılığı gözlenirken, zengin ailelerin çocuklarında eşit olanakların söz konusu olduğunu belirtmiştir. Türkiye içinse zengin ailelerde eğitim olanakları bakımından cinsiyet eşitliği gözlenirken, fakir ailelerde temel becerilere ulaşılması bakımından erkeklerde %64 kızlarda ise %30 oranları ile belirgin farklılık görülmektedir. Kırsal kesimlerde yaşayan genç kadınlar genç erkeklerle karşılaştırıldığında kadınlar daha dezavantajlıdır. Orta gelir düzeyinde bir ülke olan Türkiye’de bile kırsal kesimlerdeki cinsiyet ayrımı büyüktür. Genç kadınların % 65’i orta öğretimin ilk yıllarını tamamlayamamaktadır. Buna karşın erkeklerde bu oran % 36’dır. Kırsal kesimde yaşayan ve temel becerilere sahip gençlerde tarım-dışı istihdam edilme **şansı** bulunmaktadır. Raporda gelişmekte olan ülkeler göz önüne alındığında tarım-dışı işlerde istihdam edilen yükseköğrenim görmüş genç kadın ve erkeklerde eğitim düzeylerinin yakın olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de eğitim almamış ve tarım-dışı istihdam edilmiş olanların oranı %23, ilköğretim mezunu ve tarım-dışı istihdam edilmiş olanların oranı %40 ve en az ortaöğretim mezunu olanların oranı ise %64’tür. Ayrıca Türkiye’de 1980’lerde okul öncesi

eğitimi almış dar gelirli ve anneleri az eğitim almış ailelerin çocuklarını incelendiğinde 20 yıl sonra bu programa katılmayanlarla karşılaştırıldığında çok daha yüksek eğitim seviyesinde ve daha iyi iş olanaklarına sahip oldukları görülmüştür (<http://www.unesco.org.tr>, 02.01.2014). Rapor ile eğitimin şimdiki ve özellikle gelecek nesiller üzerindeki yoksulluk ve dışlanma sürecinde ne kadar etkili olduğunu belirtilmiştir.

3.2. Küreselleşme Süreci ve İşgücü Piyasaları

Küreselleşme süreci ile istihdam ve sosyal dışlanma arasında oluşan güçlü etki kavramların birbirlerine neden-sonuç ilişkisi ile bağlanmasına sebep olmuştur. İşsiz kalan kişinin dışlanmış olarak ifadelendirilmesi için gelir sıkıntısı içinde olması dolayısıyla toplumun ve mesleki alanın dışında kalması gerekmektedir. Ayrıca çok boyutlu olan sosyal dışlanmanın hemen hemen her boyutunda işsizliğin etkisini görmek mümkündür (Sapançalı 2005: 147). Küreselleşme ile oluşan, yerel ve ulusal düzeyde insanların taleplerinin yok sayıldığı küresel piyasa ortamında sosyal dışlanmışlığın var olması sosyal politika açısından da üzerinde durulan mutlak bir durumdur.

Sosyal dışlanmanın en çok tehdit ettiği grup işsizler olup işsizliğin temelini ise işgücü piyasasında meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle oluşan esneklik ve düzensizleştirme araçlarıyla kısıtlanan istihdam olanakları yeni işsizleri yaratmanın yanı sıra mevcut bulunan işsiz durumdakilerin de yeniden iş bulma ihtimallerini azaltmaktadır. İşsizlik sürecinin uzaması sosyal dışlanma kapsamında ciddi bir tehdit niteliği taşımaktadır (Çakır 2002: 90). AB' ne üye devletlerinin katıldığı Lizbon, Nice, ve Stockholm Avrupa Konseyi toplantılarında sosyal dışlanma ve yoksulluk riskine karşı istihdamın etkili bir yol olduğu ve bu riskler ile mücadelede istihdamın desteklenmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. 1970'li yıllarla birlikte işgücü piyasasında oluşan olumsuzluklar, işte çalışmak ve gelir elde etmenin yoksulluktan kurtulmak için tek başına mümkün olamayacağını göstermiştir. Bu sebeple çalışan yoksul olarak ifade edilen bireyin çalıştığı halde temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde gelir elde edememesi, yoksulluk ve sosyal dışlanma kapsamında kabul edilebilir bir durumdur (Kapar 2005: 52).

Küreselleşme süreci farklı alanlarda önemli gelişmeler meydana getirmesine rağmen bu gelişmeler dünyanın her yerine eşit bir şekilde dağılmamıştır. Süreç sonunda bazı ülkeler hızlı bir şekilde büyürken gelişmekte olan birçok ülke yoksullaşma sürecine terk edilmiştir. Küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyal yansımaları özellikle işgücü

piyajasında eŖitsiz ve güvencesiz bir ortam oluŖturmuŖtur. KreselleŖmenin iŖgc piyasalarına etkileri kutuplaŖma, kuralsızlaŖma ile ulusal devlet ve ulusal politikaların emeği koruma gücünün azalması olarak 3 biçimde ifadelendirilebilir (Koray 2008: 280). İlk biçim, kreselleŖme süreci sonunda teknolojik geliŖmelerle beraber yüksek nitelikli iŖgcne olan ihtiyaçın artması niteliksiz ya da dŖk nitelikli iŖgcne olan talebin azalmasıdır. Dünyada ciddi bir hal alan iŖsizlik durumu karŖısında nitelikli iŖgc açığı da istihdam sorununu arttırmaktadır (Uyanık 2008: 215). Yine iŖgcnn kadın-erkek, örgütlü-örgütsüz farklılaŖmasının artması yanında bu süreçte oluŖan serbest rekabet, rekabet gücü olanla olmayan arasındaki ayrımın daha da derinleŖmesine sebep olmuŖtur. Böylece iŖgc küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde olmak üzere iki açından incelenmeyi gerekli kılmıŖtır. Bir tarafta özgürlük alanı geniŖ, çalıŖma imkanı tatminkar; bilgi, uzmanlık ve nitelik açasından geliŖmiŖ ve küresel düzeyde çalıŖma imkanına sahip yüksek nitelikli iŖgc bulunmaktadır. Diğer tarafta ise istihdam olanakları ve çalıŖma koŖulları giderek ktleŖen bir durum; niteliksiz ve giderek kendisine daha az ihtiyaç duyulan bir iŖgc bulunmaktadır.

KreselleŖmenin emek için getirdiği ikinci sonuç iŖgc piyasasının kuralsızlaŖmasıdır. KuralsızlaŖma gemiŖ dönemlerden günümüze emeğin mücadelesi sonucu kazanılmıŖ hakların ve kuralların iŖgc piyasasının kreselleŖmesi ile oluŖan esneklik sürecinin oluŖumudur (Koray 1997: 22) KuralsızlaŖmanın bileŖenlerini iŖ süreci üzerinde kontrolün kaybedilmesi ya da azalması, statü ve gelirde yükselme imkânının olmaması veyahut azalması, aynı gelir seviyesi için daha çok emek sarf edilmesi, genel kabul grmŖ ücret artıŖının azalması, iŖi tamamlayabilme imkânının kaybedilmesi ve sonuçlara iliŖkin belirsizliğin artmasıdır (Temiz 2004: 60).

nc sonuç olarak kreselleŖen iŖgc piyasasının kapsadığı ölçek dıŖında kalan ulusal politikaların emeği koruma biçiminde önemli derecede azalmanın ve g kaybetmenin meydana gelmesidir. Küresel rekabetten dolayı emekten olduğu gibi ulus devletten de emeği koruyucu politikalarından ucuz emek, sosyal harcamaların azaltılması, zelleŖtirme ve iŖ uyumazlıklarının azaltılması talep edilmiŖtir. Devletin görevini yeniden tanımlayan bu süreç ile devlet emekten taraf olan politikaları zedelenmiŖ sosyal ve sendikal haklar istikrar politikaları adı altında ekonominin istikrarı sermayenin özgürlük alanını geniŖletmesi emeğin var olma mücadelesindeki alanın daralmasına sebep olmuŖtur (<http://www.sbd.ogu.edu.tr>, 02.01.2014).

3.3. Sosyal Güvencesizlik

Dünya nüfusunun yarısından fazlasının yoksul olduğu günümüzde sosyal güvencesi olmayan dışlanmış grup artarak devam etmektedir. Bu durum çözüm üretmeye yönelik ulusal ve uluslararası alanda çalışmalar yapılmasını **zorunlu kılmıştır**. Yaşamın sürdürülmesi, sosyal katılımın sağlanması, insan onurunun korunması açısından sosyal güvence oldukça önemlidir. Sosyal dışlanmanın önemli nedenlerinden biri olan sosyal güvencesizlik, özellikle 1980 sonrası neoliberal ekonominin yükselişiyle birlikte ortaya çıkan esnekleştirme, kuralsızlaştırma, kayıt dışı ve parça başı çalışma gibi koşullar sonucu meydana gelmiştir. Bu dönem tehlikeleri, güvencesizliği, zayıflığı, yoksulluk ve yoksunluğun şiddetini artırırken sosyal korumanın zorunluluğunu da farkındalığını göstermiştir. Bu süreçte devletlere getirilen bazı kısıtlamalar sosyal korumaya yeteri kadar eğilim gerçekleştirememelerine sebep olmaktadır. Özellikle bireylerin güvencesiz çalışmaya mecbur bırakılması; merdiven altı işletmelerde emek sömürüsü artarak devam etmiştir. Sürecin zarar gören kısmının önemli bir bölümünü ise kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Sosyal güvencesiz çalışan bireyler hem çalışmaları karşılığında elde edecekleri emeklilik hakkından ve sağlık güvencesinden mahrum hem de bireyleri sosyal yaşamdan itmekte, dışlanmalarına sebep olmaktadır.

Sosyal güvencesizliğin diğer bir dezavantajı ise ülke içinde ve uluslararası düzeyde sosyal korumanın geliştirilmesi için etkili olan sosyal ortaklığın varlığındaki eksikliklerdir. Sosyal koruma gelir güvencesi ve koruma sağlamasından ziyade toplumun bütünü ve huzuru için de oldukça önemlidir. İlk olarak gelir güvencesizliği karşısında sosyal korumanın sağlanamaması toplumsal barışı ve huzuru tehdit ederken ekonomik gelişmeyi ve işgücü piyasasının işleyişini de aksatır. Sosyal korumanın yaygınlaştırılması ekonomik ve toplumsal gelişmenin en önemli unsurlarından biridir. Sosyal koruma kapsamı dışında kalanların, örgütsüz olmalarından ve siyasal mekanizmalara erişememelerinin sonucudur. Hükümetlerin yeni ve gelecekte ortaya çıkacak maliyetleri karşılama kapasitelerinin kısıtlı veya bu maliyetleri karşılamada isteksiz olması sosyal korumanın yaygınlaştırılmasını engelleyebilmektedir. Bu bağlamda demokratik kurumların güçlendirilmesi ve sendikal özgürlüklerin geliştirilmesi, toplu pazarlığın ve sosyal diyalogun gelişmesi sosyal korumanın yaygınlaştırılması önündeki engellerden bir kısmını ortadan kaldıracaktır. Sosyal korumanın yaygınlaştırılması siyasal bir konu olduğundan ülkenin yönetim yapısı ve demokrasinin düzeyi ile yakından ilişkilidir. Demokrasi düzeyi ile sosyal korumanın

yeterliliği arasında doğrusal bir ilişki vardır. Yeterli bir sosyal koruma sisteminin kurulmasında en önemli unsur sağlık bakımı ve temel gereksinimlerin karşılayamayan yoksul ve yoksul grupların ve gelir güvencesizliğine maruz kalanların istemlerini siyasal alanda duyurabilmektir. Diğer yandan uzun dönemde yeterli bir sosyal koruma sağlayamayan demokrasi varlığını koruyamayacaktır (<http://www.ilo.org>, 02.01.2014). Bu bağlamda ekonomik ve finansal krizlerin, doğal afetlerin, savaşların sonucuyla birlikte işgücü piyasasındaki esnekliğin artması, ürün ve finans piyasalarının uluslararası ölçekte karşılıklı bağımlılığının artması, yoksulluğun şiddeti sosyal korumanın önemini arttırmakta ve yaygınlaşmasını gerekli kılmaktadır (Kapar 2003:211).

3.4. Göç Hareketleri

Göç kavramı sosyal dışlanma açısından oldukça önemli bir kavramdır. Genellikle zaman ve mekân olarak ele alınmakta kişi veya kitlelerin kendi ülkelerinden diğer bir ortama daimi ya da daimiye yakın bir biçimde tekrardan yerleşim türü olarak ifadelendirilmektedir. Sosyal dışlanma içinde ele alınan gruplar arasında önemli bir yeri olan göçmenler, göç ettikleri toplumlarda yaşadıkları dışlanma sürecindeki vatandaşlık konusu günümüzde üzerinde araştırma yapılan konuların başında gelmektedir.

Göç kavramı, genelde ekonomik ve sosyal gelişmenin bir sonucu, ekonomik ve sosyal koşulları geliştirerek kalkınmayı hızlandırabilen bir nedeni ya da alternatif olarak durağanlığı ve eşitsizliği sürdürmeye yardım eden bir süreçtir. Bu nedenle göç diller, kültürler, etnik grup ve ulus devletler arasındaki geleneksel sınırları kaldırmaya da sebep olmaktadır. Göç ulusal sınırlar içinde gerçekleşebileceği gibi uluslararası nitelikte de olabilir. Ulusal sınırlar içinde gerçekleşen göç daha kısa mesafelerde gerçekleşmektedir. Kırsal alanda toprak-nüfus dengesizliği, tarımdan elde edilen gelirin yetersizliğinin sebebiyle yaşam koşulların zorlaşması, çevresel faktörler ve ekonomik ve sosyal etkiler etkilemektedir. Uluslararası nitelikte olan göçleri ise uzak mesafe ve daha çeşitli kültürde olan insanların sadece küreselleşme çerçevesinde değil ülkelerin ekonomi, siyasal ve politik durumlarının etkisi sonucunda hareketidir (Castles ve Miller 1998: 180). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde oluşan iktisadi ve toplumsal dönüşümler, sosyal dışlanma tehlikesini arttırmıştır. Dönüşüm sürecince oluşan yapısal krizler, iktisadi ilişkiler ve üretimi geriletmiş; emek arzının istihdamdaki payını sınırlamış; bu durum işsizlik oranlarını arttırmış ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri de yaygınlaştırmıştır (Sapancalı 2005: 109-110).

Küreselleşme ile birlikte artan dış göç hareketleri yabancı ülkeye göç eden yabancı işçilerin yoğun biçimde istihdam edildiği emek yoğun sektörlerdeki üretimin, ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere kaydırılması, göçmen işçiler için zorunlu olarak işgücü piyasasından dışlanmasına sebep olmuştur. Göçmenlerin hizmet sektöründeki taşeron işletmelerde veya enformel alanlara yönlendirilmesi ile yerli işgücünün çalışmak istemediği bireyi geliştirmekten uzak, tek düze ve hiçbir nitelik istemeyen, güvencesiz, ağır, yorucu ve pis işler yapmaya mahrum bırakılmıştır. Ayrıca göçmen işçilerin mesleki gelişme eğitimleri ve sosyal akıcılık imkansızlıkları önemli bir dışlanmışlık sorunu oluşturmaktadır (Sapançalı 2005: 106).

Göçmenlerin sosyal dışlanma sorunları genel olarak sosyal ve politik haklar etrafında tartışılmıştır (Soysal 1994). Özellikle vatandaşlık haklarının devlet temelli bir yaklaşımdan, birey temelli bir yaklaşıma yönelmesi ile göçmenler ve bunlara üçüncü ülke vatandaşlarının katılımı ve hakları artık vatandaşlık değil birey kavramı etrafında ele alınmaktadır (Soysal 1996). Göçmenler için insan haklarının ideolojik ve araçsal yapısı önem teşkil etmiştir. Ayrıca vatandaşların vatandaş olmayanlara istinaden en önemli eksikliklerinin oy kullanma hakkı olduğu belirtilmiştir (Soysal 1996). Sassen'e göre göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde vatandaşlık kavramı ile ilgili elde edilen sonuçlar yeterli değildir. Özellikle sosyal güvenlik haklarının vatandaşlık durumu ile değil yerleşiklik durumundan hareketle tanımlanmasını örnek olarak göstermiştir (Sassen 1996).

3.5. Gelir Dağılımının Bozulması

Dünyanın en önemli sorunlarından biri de adaletsiz gelir dağılımı ve neticesinde oluşan yoksulluktur. Üstelik bu sorun artık ekonomik bir sorun olmayıp sosyal bir soruna dönüşürken git gide içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Sosyal dışlanma kapsamında gelir dağılımı oldukça önemlidir. Günümüzde birçok ülkede en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. İnsanların büyük bir kısmı mutlak yoksulluk seviyesinde yaşamakta ve farklı gelir grupları arasındaki gelir farklılığı arttıkça sosyal dışlanma da şiddetlenmektedir. Bu sebeple bir ülkede önemli olan kişi başına düşen milli gelirden ziyade toplam gelirin büyük kısmının hangi toplumsal sınıf içerisinde yoğunlaştığıdır.

1980'li yıllarla birlikte gelir dağılımı ekonomik anlamdaki algılanışından farklı olarak ülkenin demografik yapısı, sosyo-kültürel yapısı, toplumdaki hak ve adalet

kavramları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Gelir dağılımı bir ülkede belli bir sürede elde edilen gelirin ekonomideki önemli mekanizmalar tarafından belli miktarlarda dağıtılmasıdır. Ülkeden ülkeye farklılaşmakta ancak eşit ve adaletli bir gelir dağılımı mevcut olmamaktadır. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu toplumda düzenin ve huzursuzluğun yaygınlaşması muhtemeldir. Mevcut eşitsizlikleri azaltmak ve gelir düzeyi düşük tarafların gelirlerini ekonomik gelişme süreci ile olumlu yapıda arttırmak toplumsal açıdan önem taşımaktadır (Karaman ve Özçalık 2007: 31).

Küreselleşme süreci gelir dağılımındaki adaletsizlik, eşitsizlik, yoksulluk dünyadaki birçok ülkede sosyal dışlanma sorununun varlığını açığa çıkartmıştır. Sosyal dışlanma tehlikesi açısından önemli olan bireyin veya ailenin yoksulluk sınırının mutlak, göreceli ya da öznel değerlendirmelerle saptanmasından öte yaşadığı toplumda asgari temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek gelire sahip olup olmamasıdır. Ayrıca ülke içinde yoksulluğun ölçülmesi amacıyla kırsal ve kentsel kesimlerde arasında belirli farkların olması dikkate alınmaktadır (Ekin 2000: 292).

Gelir dağılımını etkileyen faktörlerden bazıları eğitim, barınma imkanları ve sağlık hizmetleri gibi kamu mal ve hizmetleridir. Eğitim kişinin gelişimine katkı sağlamasının yanı sıra toplumsal seviyenin yükselmesini, etkin üretimin sağlanması ve milli gelirin artışı katkıda bulunacaktır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin önlenmesi yoksulluk kapsamı içindeki bireyler açısından bir kurtuluş aşaması olarak algılanacaktır. Karaman ve Özçalık'a göre, Çalışan bireylerin gelir eşitsizliklerini açıklama hususunda eğitim seviyesi oldukça önemli bir faktördür. Eğitim seviyesi bireyin gelir seviyesini etkilediği gibi beşeri sermayenin dağılımından elde edilecek miktarı da etkilemektedir. Bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği o ülkenin ekonomisinin hassas olduğunun da ölçütüdür. Devlet gelir dağılımındaki düzensizliği uyguladığı vergi, bütçe, harcama ve para politikalarını devreye sokarak önlemeye çalışmaktadır. Sosyal devletin ekonomi içerisinde olması itibarıyla devletin uyguladığı para ve maliye politikaları gelirin paylaşımı ile doğrudan ilişkilidir. Devlet ekonomiyne ne kadar çok karışırse ekonomide kendiliğinden doğacak piyasa düzeni de o kadar gecikecektir. Ayrıca ülke ekonomisinin dışarıya açık olması ve eşitsiz gelir dağılımında eğitim faktörü de oldukça önemlidir (Karaman ve Özçalık 2007: 27).

Yüksek gelir dağılımı eşitsizliği ayrımcılık ve imtiyazların korunması ile bağlantılı olduğundan kişilerin kendilerini üretken ekonomik faaliyetlerden soyutlamalarına neden

olabilir. Bu konudaki çalışmalar, yüksek seviyelerdeki gelir dağılımı eşitsizliğinin büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini öne sürmektedir. Bu ilişkinin bir nedeni, yüksek gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme ve yatırım için gerekli olan siyasi ve ekonomik kurumların oluşturulmasını engellemesidir. Diğer bir neden ise yüksek gelir dağılımı eşitsizliğinin yol açtığı kişiler arasındaki yabancılaşmadır. Yabancılaşma, siyasi ve sosyal istikrarın önündeki tehdit unsurlarını arttırarak büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. İkinci olarak bu konudaki çalışmalar, gelir dağılımı eşitsizliği ile az gelişmiş piyasa ve kurumların etkileşiminin de büyümeyi engellediğini göstermektedir (<http://www.mfa.gov.tr>, 02.01.2014).

Ekonomik olarak bir ülkede gelişme sağlanabilmesi için toplam refahın artışı ve yaratılan gelirin toplumun tüm kesimin tarafından kullanılması, sosyal adaletin gerçekleşmesi ve toplumsal barışın oluşabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ülke nüfusu içinde gelir dağılımından görece olarak daha düşük pay alan kesiminin fazla olması ile bu kesimin sosyal refah devletinin temel hizmetlerinden sayılan eğitim, sağlık ve beslenmeden daha az faydalanmalarına sebep olmaktadır. Böylece ülkenin gelişme sürecinde gerekli olan insan kaynakları niteliklerinde de gerekli olan gelişme süreci oluşturulamamakta ve ülkenin gelişmesini olumsuz etkilemektedir (Karaman ve Özçalık 2007: 27). Kentsel ve kırsal kesimde yaşayanların ihtiyaçlarını karşılama biçimi ve yardımlaşma ögesinin kırsal kesimde kendini temel ihtiyaçlarda belli bir fark yaratmayacak biçimde hissettirmektedir. Öncelikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun sosyal dışlanmaya dönüşmesi insani yoksulluk açısından önemli bir etkileşim olarak kendini göstermektedir. İnsani yoksulluk yaklaşımı beslenme, sağlık, içme suyu, eğitim gibi değişik insani ihtiyaçların kriter olarak değerlendirildiği sosyal dışlanma bakımından daha uygun açıklanabilmektedir. İnsanca yaşam imkanlarından yoksun olmayı ifade eden insani yoksulluk, yeterli beslenememe, sağlıklı içme suyuna sahip olamama, sağlık ve eğitim imkanlarından yararlanamama, evsizlik, okumayı ve uygun şekilde konuşmayı bilememe, herhangi bir iş sahibi olamama, gelecekte korkma, güçsüzlük ve özgürlüğün yetersiz oluşu anlamına gelmektedir.

4. Sosyal Dışlanmanın Ölçülmesi

Sosyal dışlanmaya ait genel kabul görmüş bir yöntem ve gösterge olmamasından dolayı her ülkenin kendine özgü değişik yaklaşımlar geliştirmeleri mümkün olmaktadır. Yoksulluk kavramı statik bir kavram olarak kullanılmaktayken, sosyal dışlanma belli

dinamik yönere sahip bir kavramdır. Bu sebeple sosyal dışlanmanın ölçümü sırasında önemli bir değişken olarak zaman kavramına ihtiyaç duyulmaktadır (Bossert, D'Ambrosio; Peragine 2007: 778).

Genel olarak sosyal dışlanmanın ölçümlemesi durumuna iki değişik açıdan yaklaşmaktadır. Ölçütlerden birincisi sosyal dışlanmanın direkt olarak boyutlarını ve farklı yönlerini ölçmektedir. İkinci yaklaşım ise sosyal dışlanmanın temelini oluşturan gerçeklerin ve esasların kapsamını ölçmeye yoğunlaşmaktadır. İkinci yaklaşım birinciye istinaden verilerin daha kolay bir şekilde temini ve siyasi meselelerle doğrudan bağlantılı olmasından dolayı araştırmalarda oldukça kolaylık sağlamaktadır. Sosyal dışlanmanın ölçümlemesine istinaden oluşturan yöntemler dışlanmanın türlü açılımları gösterilen yoksulluk, işsizlik, ailelerin çözülmesi/parçalanması, komşuluk ilişkileri, engelli olma dereceleri ve diğer olumsuzluk oranları ile ayrımcılık ve önyargı gibi açılımlara yönelik data sınırına erişmek, terimin ifadelendirilmesi açısından önemlidir (Klasen 2000: 10-11). Sosyal dışlanmanın ölçülmesi elde edilen datalar ışığında sosyal dışlanmanın sürecinin izlenmesi, sosyal dışlanma ile mücadele edebilmek ve sosyal dışlanmanın çözümüne yönelik seçenekler oluşturabilmek oldukça önemlidir. Ancak sosyal dışlanmanın çok boyutlu, göreceli ve dinamik bir özelliğe sahip olması ve yapısına istinaden çok çeşitli bileşenler içerdiğinden dolayı kavramı eksiksiz bir biçimde ölçmeyi sağlayacak bir koşul elde etmek oldukça güçtür. Diğer taraftan sosyal dışlanma nesnel özelliklerinden ziyade öznel anlamlar da barındırdığından, bazı durumları ise öznel veriler ışığında değerlendirmek gerektiğinden, sosyal dışlanmanın ölçülmesi sürecini sadece nesnel veriler ışığında ele almak oldukça güçlük yaratacaktır (<http://www.oecd.org>, 02.01.2014).

Sosyal dışlanmayı sadece objektif tanımlamaları ile değil subjektif tanımlamalarda bulunan anlamları da içinde barındırdığından kavrama objektif veriler çerçevesinde yaklaşmak pek de kolay değildir. Dışlanma hususundaki konuya yaklaşırken subjektif bağlam içinde değerlendirmesine ilişkin bazı noktaları tespit edilmesi ve bunlara güven duyulması hayati önem teşkil etmektedir. Ancak dışlanmanın irdelenmesinde, ölçülme sürecinde kullanılan tekniklerden her zaman net bir veri elde etmek de pek mümkün değildir. Bununla beraber, genellikle muayyen koşullarda problemi objektif değerlendirmelere dayandırmak gerekli olabilmektedir (<http://www.spf.boun.edu.tr>, 02.01.2014).

Sapancalı'ya göre sosyal dışlanmanın ölçülmesine ilişkin iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. İlk yaklaşım sosyal dışlanmanın direkt olarak boyutlarını ölçme çabasıdır. Bir diğer yaklaşım, sosyal dışlanmanın temel nedenlerine odaklanmakta; bu nedenlerin ne derece geniş bir yer tuttuğunun ölçülmesi üzerine çalışmaktadır. İkinci yaklaşımın daha avantajlı olduğu belirtilmektedir. Zira sosyal dışlanma politik meselelerle çoğunlukla direkt bir bağlantı içerisinde olduğundan bu verilere erişilmesi daha basittir (Sapancalı 2005: 67).

Sosyal dışlanmanın ölçülmesi ile ilgili en kapsamlı analizlerden birisi AB bünyesinde bulunan Sosyal Koruma Komitesi oluşturmıştır. Komite, sosyal dışlanma alanında önemli ve ayrıntılı göstergeler ortaya koyup, sosyal dışlanmanın çok boyutlu olması ışığında çeşitli sayıda göstergeler bütünü oluşturmıştır. Öncelik sırasına göre göstergeler üç kategoride incelenmiştir. İlk derecedeki göstergeler, sosyal dışlanmaya liderlik eden en önemli unsurların etkilediği alanları kapsayan sınırlı sayıdaki kıstaslardan oluşmaktadır. İkinci derecedeki göstergeler ise ana göstergeleri destekleyen ve sosyal dışlanmanın diğer boyutlarını ele alan göstergeleri meydana getirmektedir. Her iki seviyede bulunan göstergeler, üye ülkeler tarafından üzerinde ortak fikirler barındıran, açıklanmış ve ulusal eylem planlarında bir başlık altında sosyal içerikçilik kapsamında ve ayrıca AB komisyonu ile üye devletler Katılım Raporunda kullanılmıştır. Üçüncü derecedeki göstergeler, üye devletlerin kendi ulusal eylem planına sosyal içerikçilik şartnamelerine dahil etmek için birincil ve ikincil derecedeki göstergeleri kendi ülkelerine özgü belirgin sorunları çözmede kullanılabilen göstergeleri ifade etmektedir (Avrupa Birliği Sosyal Koruma Komitesi 2001:3)

Sosyal dışlanmanın ölçülmesinde önem taşıyan toplumsal göstergelerin başında Avustralyalı Profesör Saunders ortaya koyduğu versiyon gelmektedir. Saunders sosyal dışlanmayı, yoksulluk merkezli olarak yani satın alma gücü açısından ele almakta ve üç önemli şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar sıra ile sosyal etkileşimden yoksun olma, ev/aile ile ilgili mahrumiyet ve son olarak da yüksek düzeyde tüketim sıkıntısıdır (Saunders 1998: 11). Sounder'ın söz konusu üç ayaklı sosyal dışlanmayı ölçümleyecek sosyal göstergeler dizisi aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3. Dışlanmanın Formları ve Göstergeleri

Dışlanmanın Formu	Sahip Olduğu Göstergeler
Sosyal Etkileşimden Yoksun Olma	Kişinin her yıl hafta sonu tatilini ikamet yeri dışında geçirebileceği derecede satın alma gücünün ve kişinin her iki haftada bir sefer geceyi dışarıda geçirmesine ve yakın çevresiyle ayda bir kez dışarıda yemek yiyecek seviyede maddi imkanlarının kısıtlı olması.
Ev/Aile ile İlgili Mahrumiyet	Kişinin satın alma gücünün kısıtlı olması sebebiyle haftada bir gün dışarıda yemek yiyememesi ve elde edilen gelir ile yakıt, elektrik, su, telefon faturalarını ödeyememesi, gıda harcamaları açısından yeterli olmaması ve evin ısıtılmasının sağlanamaması
Yüksek Seviyede Tüketim Sıkıntısı	Elde edilen gelir ile otomobilin süresince gerekli işlemlerinin yapılamaması; bazı şeylerin satılması veya rehin olarak verilmesi veya maddi imkan sağlayacak bazı kurumlardan destek istenmesi.

Kaynak: Peter SAUNDERS: a.g.e., s.12

Sounders bulgularını Avustralya'daki mevcut sosyal dışlanma ekseninde incelemektedir. Ancak sosyal dışlanmanın çok anlamlı, çok boyutlu özelliği itibariyle yoksulluk açısından satın alma gücü kapsamında sosyal dışlanmayı ölçmeyi amaçlamıştır.

5. Sosyal Dışlanmanın Profili

Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olup ekonomik, sosyal ve kurumsal alanlarda birbirlerine nedensellik bağı ile bağlıdır. Farklı dışlanma türleri karşılıklı olarak etkileşim halinde olduğundan çoğu zaman ekonomik dışlanmanın nedenlerinden biri sosyal dışlanmadan kaynaklanacağı gibi sosyal dışlanmanın oluşmasının bir nedeni kurumsal dışlanma olarak da düşünülebilmektedir (Adaman ve Keyder 2006: 15). Bu etkileşim sosyal dışlanmayı derinleştirmekle birlikte içinden çıkılması güç karmaşık yapıya dönüştürmektedir. Sosyal dışlanma sosyal yaşamda insanlara sunulan sosyal ve siyasal imkanlar sürecinde eşitsizliklerin belirmesi ve bu eşitsizliklerin güçlenerek yayılması sürecidir. Sosyal dışlanma sürecinin boyutlarından herhangi birini veya birkaçını tecrübe

edinen bireyler kendilerini toplumun bir parçası olarak görmeme eğilimi göstermektedirler. Karmaşık bir yapıya sahip olan sosyal dışlanmanın nedeni çoğunlukla ekonomik dışlanma olarak görülse de bu neden dışlanma türlerine göre değişmektedir. Ekonomik nedenlerin yanı sıra sosyal ve siyasal nedenler de sosyal dışlanmanın boyutlarıdır (Şahin 2009: 25).

Sosyal dışlanmanın çok boyutluluğunu birçok araştırmacı farklı birleşimlerle açıklamıştır. Rodgers sosyal dışlanmayı beş boyutlu olarak tanımlamıştır. Rodgers'a göre sosyal dışlanma hem mallar ve hizmetlerden, hem emek piyasasından, hem güvenlikten, hem topraktan, hem insan haklarından dışlanmayı içeren çok boyutlu bir kavramdır (Topateş 2009:123). Levitas sosyal dışlanmanın üç ayrı kapsamda olduğunu ileri sürmüştür. Kapsamdaki farklılığı yeniden dağıtım, etik sınıf altı ve toplumsal bütünleşme olarak tanımlamaktadır. Levitas, sosyal dışlanma kavramının hem kullanımı sürecindeki ve hem de hayata geçirilmesi sürecindeki hatalara değinmiş; kavramın belli sosyal politika uygulamalarıyla sosyal olarak dahil edilenlerle bu uygulamaların dışında kalanları birbirinden ayırdığını ifade etmektedir. Levitas'a göre dışarıda kalanların aralarındaki eşitsizliklere ve değişikliklere önem verilmelidir (Şahin 2009: 40). Atkinson ve arkadaşları (2000), Sen (2000) ve Tsakoglou ve Papadopoulos (2002) sosyal dışlanmanın belli anahtar unsurları konusunda fikir birliğine sahiptirler. Bunlar;

- Çok boyutluluk; yaşam standartları belirleyenlerinin geniş bir kısmında yaşanan yoksunlukları vurgulamaktadır. Yoksunluklar yalnızca bireysel imkansızlıklardan değil aynı zamanda yeteri kadar tatmin edici olmayan toplum kaynakları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çok boyutluluk kavram merkeze ait olan gelir ve tüketim fırsatları dışında ücretli bir iş, sosyal, politik ve ekonomik alandaki etkileşimin önemli olduğunu ifade etmektedir.
- Dinamiklik, kavramı ile bireyler ekonomik bağlamda işsizlik, gelir ve mal varlığı yetersizliği gibi konularla; bireysel bağlamda eğitimsizlik, yaş ve cinsiyet gibi koşullarla; sosyal ve politik haklar bağlamında, politik haklardan yararlanamamak, politik karar alma mekanizmalarına katılamamak, sosyal güvence eksikliği ve toplumsal destek yoksunluğu gibi koşullarla ilişki içerisinde. Sosyal dışlanmanın statik değil dinamik bir kavram olduğunun anlaşıldığı bu boyut ile koşulların bir veya daha fazlasını yaşayarak dışlanan bireyler, eşitsizliği yaşamlarının tüm noktalarında hissetmektedirler (Aksan

2012:13). Olumsuz deneyimleri yaşayan sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmeleri gerekmektedir (Şahin 2006: 65).

- Görecelilik boyutu, sosyal dışlanmanın belli bir toplumda belli bir zamanda meydana geldiğini ifadelendirilmektedir.
- Birey yalnızca ait olduğunu düşündüğü toplumu temel alarak sosyal dışlanma yaşadığını iddia edebilir. Runciman'a (1996) göre, bir insanın yoksunluk duygusu kendisini, kendinden iyi olanlarla karşılaştırması sürecinde ortaya çıkarsa, göreceli yoksunluğun büyüklüğü arzulanan durumla arzulayan kişinin asıl durumu arasındaki farkta ortaya çıkmaktadır (Bossert, D'Ambrosio ve Peragine, 2007: 778).
- Çok Katmanlılık boyutu sosyal dışlanmanın bireyin sorumluluğunu aşan bir süreç olduğunu göstermektedir. Sosyal dışlanma kuşaklar arasında süregelen ve kendi kendini besleyen devamlılık gösteren bir süreçtir. Sosyal dışlanma yaşayan bir bireyin çocuklarının da sosyal açıdan dışlanmış olarak hayatına devam etmesi kaçınılmaz olacaktır (Adaman ve Keyder 2006).
- İlişkisellik, bireyin toplumun geri kalanıyla olan bağında meydana gelen büyük bir kopmaya, topluma yetersiz katılıma, sosyal bütünleşme ve güç eksikliğine vurgu yapmaktadır. Oluşan sosyal dışlanmaya herhangi bir şey veya bazı süreçler sebep olmaktadır. Kişinin hayatındaki belli başlı yönleri kontrol edememesi dışlanmışlığının önemli bir belirtisidir.

Aşağıda sosyal dışlanmanın profili ekonomik dışlanma, sosyal ilişkilerin zayıflaması ve sosyal destek yoksunluğu, kurumsal dışlanma ve kurumsal destek yoksunluğu olarak 3 açıdan incelenmiştir.

5.1. Ekonomik Dışlanma Yoksunluğu

Ekonomik dışlanma, kısa veya uzun süreli işsiz kalan bireylerin gelir yetersizliğinden dolayı emek piyasasının dışında kalması ve belirli bir sosyal ilişki kuramamasıdır. İş sahibi olmak tek başına dışlanma sürecini aşmak için yeterli değildir. Düşük ücretle, kötü çalışma koşullarına maruz kalarak çalışma, süreklilik ya da güvence sağlamayan her türlü çalışma da ekonomik dışlanmaya sebep olmaktadır. Ekonomik

dışlanmayı önlemek, yeterli ve düzenli bir gelir elde ederek insan onuruna yakışır şekilde ihtiyaçların karşılanması ile sağlanacaktır (<http://www.calismatoplum.org>, 02.01.2014).

Sosyal dışlanma çalışmayanlar ve çalışamayanlar açısından gerçekleşmektedir. Çalışan yoksul bireylerin varlığı işsizlik kadar toplumsal bir sorundur. Bireylerin işgücü piyasasında bulundukları konum, sosyal dışlanmışlıklarının biçimini ve boyutunu etkilemektedir (Çakır 2002: 86) Sosyal politikanın işlerliğinin bulunduğu ülkelerde ekonomik dışlanmanın önlenmesi veya olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla devlet yardımları yapılmakta, emeklilik, işsizlik sigortası ve sosyal yardım gibi uygulamalar etkin bir biçimde devreye girmektedir. Fakat ekonomik dışlanmanın derinleştiği süreçte bireysel girdiler ve devlet transferleri en temel gereksinimlerin bile karşılanmasına yetmeyebilir (<http://Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.>). Ekonomik dışlanmanın görünümünü ortaya çıkaran yoksulluk ve işsizlik verileri ülkelerarası farklılıkların açığa çıkmasında da oldukça etkilidir. Örneğin ABD düşük ücretli çalışanlar ve sınıf altı kavramı ekonomik dışlanma göstergesi olurken Avrupa ülkelerinde uzun süreli işsizlik olabilmektedir (Silver 1994: 532).

Ekonomik dışlanmanın diğer bir görünümü olan tüketim toplumundan dışlanma modernleşme süreci ile birlikte tüketim toplumunun devreye girmesi ve bu süreçte bireyin ihtiyacı olsun veya olmasın tüketim alışkanlığı elde etmesi olarak açıklanabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının bireyleri tüketime özendirilmesi sonucunda tüketim kültürünün yayılması toplumun tüketim yapacak geliri olmayan kısmı için sosyal dışlanma tehlikesi oluşturmaktadır.

5.2. Sosyal İlişkilerin Zayıflaması ve Sosyal Destek Yoksunluğu

Ekonomik dışlanma süreci kapsamında zayıflayan sosyal ilişkiler insanların toplumla bütünleşmesini engellemektedir. Sosyal ilişkilerin zayıflaması iki açıdan incelenebilmektedir. İlk boyut çalışma yaşamı aracılığıyla oluşan sosyal ilişkilerin işsizlikle beraber zayıflaması veya sonlanmasıdır. Çalışma bir gelir elde etmenin dışında sosyal ilişkiler kurarak birliktelik duygusunu sağlamaya ve topluma yararlı olma hissini oluşturmaya imkan vermektedir (Glorieux 1990: 68). Çalışma, gereksinimin yanında yaygın bir çalışma isteğinin de var olması gerekli bir zorunluluk sürecidir (Koray ve Topcuoğlu 1995: 87). Bu boyut bireylerin toplumla bütünleşmesine imkan vermekle beraber tam tersi durumda insanların toplumdan dışlanmasına sebep olacaktır.

Sosyal ilişkilerin ve desteğin ikinci boyutu ise aile, akraba, arkadaşlık ve hemşerilik gibi daha yakın ilişkilerdir. İlişkiler kapsamında birey ekonomik yoksunluk içinde olsa bile maddi ve manevi destek sağlayarak dışlanma önünde engel oluşturur (Çakır 2002: 87). Yakın ilişkilerin varlığı bireyci toplumlarla kolektivist toplumları sosyal dışlanma dinamikleri açısından birbirinden ayırmaktadır. Kolektivist toplumlarda duygusal ve sosyal destek diğer kurumlardan daha etkili olduğu için sosyo- ekonomik düzey yükseldikçe maddi destek konusundaki istek ve bağımlılık azalmakta duygusal bağımlılık değişmemektedir (Kağıtçıbaşı 1990: 45).

5.3. Kurumsal Dışlanma ve Kurumsal Destek Yoksunluğu

Ekonomik ve sosyal dışlanmanın bir diğer boyutu toplumda bireyleri sosyal koruma altına alacak kurumların yetersizliğidir. İhtiyaçlarını karşılayabilecek bir gelire, bir işe sahip olmayanları, işi ve geliri olsa bile muhtaç durumda olanları, yaşlıları, çocukları ve kadınları koruyacak yasal ve kurumsal düzenlemeler dışlanmayı önlemede oldukça önemli bir etkidir. Sosyal refah devleti hizmetlerinin başında devlet destekli barınma, kamusal eğitim ve sağlık hizmetleri, zorunlu sosyal sigorta ve sosyal yardım mekanizmaları gelmektedir (Sapancalı 2005: 174). Sosyal hizmetlerden yararlanamayan ekonomik bakımdan güçsüz ve belli bir geliri olmayan kişiler sosyal dışlanmış kişiler olacaktır. Sosyal dışlanmanın çalışanlara, işsizlere ve yardıma muhtaç diğer insanlara yönelik sosyal güvenlik kurumlarının gelişmiş olduğu ülkelerde daha az ortaya çıkması beklenebilir. Bu kurumlar bireyci toplumlarda sosyal desteğin ve dayanışmanın önüne geçebilmektedir (Kağıtçıbaşı 1990: 43). Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) hizmetlerinin gelişemediği ülkelerde ise toplumsal dayanışma kapsamında bireylerin tek tek veya topluca yardıma muhtaç kimselere yardım eli uzatmaları sosyal dışlanmayı önlemede oldukça etkilidir.

Kurumsal dışlanma toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından kimsesizlerin korunması, fakirlere gerekli imkanların sunulması, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçların karşılanmasında özel ve kamu hizmetlerinden yararlanmayı da içermektedir. Eğitim hakkının kullanılmaması, sağlığın korunamaması, sosyal yaşamla bütünleşmek için gereken vasıfların yoksun olmaya, iyi bir iş bulamamaya neden olarak bütünsel bir etki yaratacaktır (Çakır 2002: 88).

6. Sosyal Dışlanma Dinamikleri

Sosyal dışlanma kavramı her toplum için farklı tanımları olan her kültürün yapısına göre şekillenen oldukça dinamik bir kavramdır. Bazı toplumlarda kendini en ağır biçimde gösterirken bazı toplumlar ise daha kolay mücadele edilebilecek bir süreç olarak kavranmaktadır (Çakır 2002: 85). Sosyal dışlanmanın değişik ideolojik felsefelerini savunan cumhuriyetçi, liberalizm ve sosyal demokrasi olmak üzere farklı yaklaşımları mevcuttur. Çoklu anlamı olan çeşitli ideolojik açılımlar ve bu açılımların toplumda sosyal bütünleşmesi ile ilgili oluşturduğu farklılık üç görüşe dayandırılmaktadır. Paradigmalar sosyal dışlanmayı Silver'in ortaya koyduğu farklı toplum yapısının ortaya çıkma süreçlerine ve nedenlerine göre dayanışma, uzmanlaşma ve tekelci paradigmalar olarak üç açıdan incelemektedir. Sosyal kuramlardan beslenen paradigmaların her biri farklı toplum ve kültürlerde uygun olarak belli başlı bazı ideal sonuçlara varılmış eşitsizlik ve yurttaşlık kapsamında açıklanmaktadır (Sapançalı 2005: 14).

Tablo 4. Sosyal Dışlanmaya Yönelik Üçlü Paradigma

	Dayanışma	Uzmanlaşma	Tekelci
Bütünleşme Anlayışı	Grup Dayanışması	Uzmanlaşma/Ayrı Tabakalar/Bağımsız	Tekelci/Sosyal Kapanma
Bütünleşme Kaynağı	Ahlaki Bütünleşme	Mücadele	Yurttaşlık Hakları
İdeoloji	Cumhuriyetçilik	Liberalizm	Sosyal Demokrasi
Söylem	Dışlanma	Ayrımcılık	Yeni Yoksulluk/ Eşitsizlik/ Sınıf Altı
Düşünürler	Rousseau, Durkheim	Locke, Maddison ve Faydacılar	Marx, Weber, Marshall
Örnek Gösterilenler	De Foucauld, Xiberras, Schnapper, Costa	Stoleru, Lenoir, Shklar, Allport, Çoğulculuk	Room, Townsend, Balibar, Silverman

Kaynak: Hilary Silver, “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, International Labour Review, Vol: 133, No: 5-6, 1994, s. 540.

6.1. Dayanışma Paradigması

Sosyal dışlanmanın dinamiklerinden olan dayanışma paradigmasına göre dışlanma durumu, sosyal bağların parçalanması, toplum ve insan arasındaki ilişkilerin eksik ve yetersiz kalması olarak tanımlanmaktadır. Dayanışma paradigması toplumu ortak değerler ve gerçeklerden oluşan toplumsal bir düzen olarak tanımlamaktadır. Toplumsal düzenin sağlanamaması veya bozulması dışlanma durumunu ortaya çıkarmaktadır (Silver 1994: 541). Fransa’da kabul gören bu görüş sosyal dışlanmaya ulusal dayanışma penceresinden bakar. Özellikle büyük şehirlerde banliyölerde yaşayan insanlar ve göçmenler yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Devletin kural koyarak ve uygulamalar yaparak refahı arttırabileceği düşüncesi egemendir. Sosyal devlet kavramı içinde uygulamada fakirlik, uzun süreli işsizlik ve esnek üretim biçimlerinin ortaya çıkardığı dışlanmaya karşı tedbirler de vardır (<http://www.sosyalpolitika.fisek.org.tr>, 02.01.2014).

Dayanışma paradigmasına göre toplumsal düzen yalnızca birey, toplum ve sınıf çıkarlarına dayandırılmaz. Düzen derin bir ahlaki ve düzgüsel boyut olup liberalizm ve sosyal demokrasi arasındaki diğer bir görüş olan cumhuriyetçi ideolojisini dayanmaktadır (Silver 1994: 570). Dayanışma paradigması toplumsal bütünleşme dışındaki marjinal gruba, yoksul, işsiz olarak adlandırılan diğerlerinin farkındalığına dikkat çekmektedir. Yaklaşımda öne çıkan düşünürler Rousseau ve Durkheim olup en önemli uygulayıcıları Foucault, Xiberras, Schnapper, Costa-Lascoux, Douglas ve Mead’dir

Başlangıç amacı grup dayanışması olan düşünce, grup dayanışmasının bozulmasının toplumsal düzeni etkileyeceğini ve toplumu başarısızlığa yönelteceğini savunmaktadır. Bireyler arasındaki sosyal birlikteliğin etkilenmesi dışlanma sürecini ortaya çıkarmakta böylece toplumdaki bir tarafın huzursuz olması diğer tarafın da güçlenmesine sebep olmaktadır. Ülkede öteki dışlanmanın ırk, etnik köken ve diğer bağlardan oluşan dayanışmayla oluştuğunu vurgular (Çakır 2002: 85). Dayanışmacı yaklaşım, toplum kurallarından uzaklaşmış kesimin ulusal dayanışma, toplumsal bilinç ve genel kabul görmüş kalıplar aracılığıyla topluma yeniden kazandırılmasını öngörmektedir (<http://www.tes-is.org.tr>, 02.01.2014).

6.2. Uzmanlaşma Paradigması

Uzmanlaşma paradigması bireysel alandaki farklılaşmanın piyasada ve toplumsal gruplar içerisinde uzmanlaşmaya neden olduğu varsayımına dayanmaktadır. Dışlanma,

piyasanın iyi işlememesinin veya hakların önemsizleştirilmesinin bir neticesi olarak oluşmaktadır. Her bir toplum ayrı çıkar ve niteliklere sahip insanlardan meydana gelmektedir. Bu paradigma dışlanmanın işbirliği veya rekabet sebebiyle ortaya çıktığı savını desteklemekle birlikte bu durumun altında yatanın bireysel olduğunu öne sürmektedir (Silver 1994: 67).

Uzmanlaşma paradigması insanları birbirinden ayırıp farklılaştırarak sınıf-altı çerçevesinde ele almaktadır. Yetenekleri bakımından birbirinden farklı olan toplum içinde yardımlaşan ve rekabet eden insanlar piyasaları ve kurumları oluştururlar. Sosyal düzen, bağımsız bireylerin çıkar ve motivasyonları doğrultusunda alış-veriş için gönüllü olarak kurdukları ağlardan ibarettir (<http://www.sosyalpolitika.fisek.org.tr>, 02.01.2014). Liberal anlayış denilen bu paradigmaya göre dışlanmış olarak vasıfsız ve korunmasız olan bireylerin piyasadaki mal ve hizmetlere ulaşmakta zorluk çekmesi durumunun etkisiyle kaynakları verimli bir şekilde kullanamayıp piyasa ile rekabet edememesi olarak tanımlanmaktadır. Grup ve piyasa rekabeti ile liberalist devlet anlayışının bireysel hakları koruması, dışlanmanın bu biçiminin kapsamını daraltmaktadır (Silver 1994: 541-542). Uzmanlaşma paradigmasının en önemli uygulayıcıları Lenoir ve Chicago' dur.

6.3. Tekelleşme Paradigması

Silver'in üçlü paradigmasının sonuncusu olan tekelleşme paradigmasında toplumsal düzen baskı ve zorlamanın sonucunda hiyerarşik güç ilişkileri tarafından topluma zorla kabul ettirilmektedir. Dışlanma sınıfların, statülerin ve siyasal güçlerin birbirlerini etkilemesiyle ortaya çıkar. Dışlanma ve işsizlik, ekonomik sömürüyü gerçekleştiren ve eşitsizlik meydana getiren bir kesimin tekelleşmesinin sonucu ortaya çıktığını varsayar. Tekelleşme paradigmasının önceliği sosyal sınıflar olmasına rağmen kapsamı daha çok sınıf- altı fikri üzerine yoğunlaşmaktadır (Sapançalı 2005: 53). Weber, Marx, Marshall'dan etkilenen düşüncenin en önemli uygulayıcıları Dabrendorf, Room, Townsend, Balibar, Silverman, Gobelot ve Bourdieu'dir.

Silver'in sosyal dışlanma sürecini aşabilmek için sosyal demokrasiyi çözüm olarak gördüğünden tekelleşme paradigmasına sosyal demokrat yaklaşımı da denilmektedir. Tekelleşme paradigmasına göre, sınıfsal olarak toplu bir biçimde düşünülen haklar için mücadele eden gruplara demokratik bir şekilde yaklaşmaktadır. Topluma üyelikte eşitsizlik ihtiyaç duyulan bir unsurdur. Bu açıdan sosyal dışlanma ile mücadeleyi toplumsal,

ekonomik, kültürel ve politik hakların elde edildiği, vatandaşlık hakların kullanılması amacıyla çabalanan bir mücadele olarak tanımlanabilmektedir (<http://Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.>)

7. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İlişkisi

Sosyal dışlanma kavramı kabul görmeye başladığı 1980'li yıllardan beri eşitsizlik ve yoksulluk kavramları ile bağlantılı kullanılmıştır. İşsizlik, eşitsizlik, yoksulluk, eğitim alamama, iş alanında yaşanan dezavantajlar, evsizlik, okuma yazma bilmemek gibi durumlar insanın toplumsal yaşama adapte olmasını engellemektedir (asosindex.com.tr. 02.01.2014). Kimin yoksul sayılacağı düşüncesi ve yoksullara sunulan sosyal koruma olanakları ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Örneğin gelişmiş bir ülkede yaşanan işsizlik problemi ile gelişmekte olan bir ülkede yaşanan işsizlik problemi ve devamında yaşanan yoksulluk süreci birbirinden farklı hissedilmektedir (Çakır 2002: 84). Küreselleşme ile beraber günümüzde yoksulluk, çok boyutlu sosyal dışlanma olarak algılanmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun olan bireylerin ekonomik, toplumsal ve kültürel kaynaklara erişememesi ve sosyal yaşamla arasındaki bağı giderek yitirmesi olarak belirmektedir (Ekim 2007: 81).

Sosyal dışlanmaya sebep olan faktörler sahip oldukları karşılıklı ilişki ağı içinde birbiriyle etkileşime girmektedir. Sosyal dışlanmanın sebebi veya sonucu olabilen bu faktörlerden yoksulluk, sosyal dışlanma ile ilişki bakımından en önemli örneklerden biridir. Bazen sosyal dışlanma, bireylerin yoksul hale gelmesinin temel nedeniyken kimi zaman da yoksulluk sosyal dışlanmanın tetikleyici bir unsurdur. Her iki durumda da sosyal dışlanma yoksulluğun şiddetini arttırmakta kişiyi maddi ve manevi zarara uğratmaktadır (Aksan 2012: 13). Sosyal dışlanma kavramı ile yoksulluk arasındaki bağlantı hususunda düşünce farklılıkları bulunmaktadır. Bazı durumlarda sosyal dışlanma yoksulluk kavramının yeniden adlandırılması iken bazen ise sosyal dışlanmayı yoksulluktan farklı olarak daha geniş, ilişkisel, dinamik ve çok boyutlu olarak algılamak mümkün olmaktadır. Ancak sosyal dışlanma kavramı geleneksel yoksulluk çalışmalarından farklı olarak değişken bir yapı izlemekte yoksulluk çalışmaları ile uyumlu ilerlemektedir (Şahin 2009: 14).

Sosyal dışlanma yoksulluktan ziyade yoksulluğu oluşturan süreçlerle ilgilenmektedir. Sosyal dışlanma çok boyutlu yoksunluğu kapsar ve yoksulluğun

kavranmasına olanak sağlar. Bu sebeple nedensel değerlendirmelere odaklanmaktadır. Sosyal dışlanma yoksulluğun, ayrımcılığın ve diğer zararların sebeplerini ve etkileşimleri ile ilgilidir. İnsanların yoksul olmasında etkili ekonomik, toplumsal ve siyasi süreçlere odaklanır, neden yoksun oldukları konusunda farklı şekillere yoğunlaşır (Sapançalı 2005: 58). Sosyal dışlanma, göreceli olup bu durum bireyden bireye toplumdan topluma değişen şekillerde algılanmaktadır. Buna bağlı olarak da bireylerin ve grupların işgücü pazarından, ekonomik ilerlemelerden, kültürel alandan ve refah kurumlarına erişebilme olanaklarından faydalanamadığı hallerde dışlanmanın gerçekleşebileceği ve bu alanların herhangi birinden dışlanmış olmanın diğer yönlerden de dışlanmayı etkileyebileceği belirtilmektedir (Hekimler 2002: 15). Yoksulluk tek boyutlu bir kavram olmasına rağmen sosyal dışlanma dinamik ve bilimsek olarak da çoğul bir kavramdır. Bu sebeple sosyal dışlanma dinamik bir kavram olarak hem yoksulluğun bir sebebi hem de bir sonucu olabilmektedir (Tireli 2009: 43).

Yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişki hususunda birçok yaklaşım yapılmıştır. Tüm yaklaşımlar sosyal dışlanmayı değişen boyutları ile incelemekte, konuyu kendi hayat görüşleri etrafında kavramsallaştırmaktadırlar. Yaklaşımlar sosyal dışlanmayı belirleyen en etkili faktörün ekonomik yetersizlik olduğu fikri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yeterli gelire sahip olmayan birey en temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden mahrum kalmakta, eğitim, konut imkanlarına erişememekte, gelecekte iş bulmasına imkan sağlayacak koşullardan yoksun kalmakta, gelir yoksunluğuna ve yetersizliğini beraberinde getirmektedir. Birey, işsizlik sonucu sosyal güvenlik sistemindeki bağlarını koparıp giderek sosyal hayatla kurduğu ilişkilerini bitirecektir (Tartanoğlu 2010: 5). Yoksullukla sosyal dışlanmanın arasındaki ilişki konusunda Sen, sosyal dışlanmanın yoksulluk üzerinde kurucu bir etkisi olduğu ve araçsal bir öneme sahip olduğu yaklaşımında bulunmaktadır. Böylece sosyal dışlanma hem bir durum hem de yoksulluğa sebep olan bir süreç olarak aktarılmaktadır (Tireli 2009: 44). Bradley'in sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi, kişinin sosyal dışlanmayla karşı karşıya olması halinde sosyal yaşama aktif bir biçimde katılmada sınırlı bir yapabilirliğe sahip olması düşünce ile şekillenmiştir. Sosyal yaşama etkin katılmada yapabilirliğin sınırlanması, yoksul bireyleri sosyal fonksiyonlarından yoksun hale düşürmekte, günümüz emek pazarından, politik süreçlerden ve sosyal ilişki ağlarından soyutlamaktadır. Böylece yoksul bireylerin durumları çözülemez hale gelerek sosyal ve siyasal etkileşimlerini etkilemektedir (Karakaş 2010: 11).

Yoksulluk tehlikesiyle ve bununla ilintili olarak sosyal dışlanmayla en çok karşılaşan grup bilhassa tarım sektörü ile geçici ve sosyal güvencesi bulunmayan işlerde çalışan, eğitimsiz insanlar, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerdir. Türkiye’de kadınlar bu kesim içerisinde en dezavantajlı konumda yer almaktadır. Toplam nüfusun yarısını meydana getiren kadınlar eğitim, ekonomi, politika, ticaret ve genel olarak toplumsal hayata gibi alanlarda çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır ve bu koşullar yoksulluğun kadınlaşmasına yol açmaktadır (<http://www.kentges.gov.tr>, 02.01.2014). Kadınların ekonomik alanda güç ediminin sağlanmasında çoğunlukla ücretlendirilemeyen emek kapsamında yer almaları kadınları toplumsal düzeyde ekonomik olarak korunmasız duruma sürüklemiş kadın yoksulluğunun ana nedenini oluşturmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN VE SOSYAL DIŞLANMANIN GÖRÜNÜMÜ

1. Dünya'da Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma'nın Analizi

Yoksulluk ve sosyal dışlanma biçimi ülkeden ülkeye ve dönemden döneme farklılık gösterebilmektedir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küresel kapitalizm dönemine özgü bir durumdur. Günümüzde de eşitsizliği ortaya çıkaran altyapısal nedenler değişmemiştir. Sadece sistemin ortaya çıkardığı yoksullar daha geniş kesimleri çok boyutlu olarak etkilemiştir. Uluslararası işbölümü emek yoğun üretim kısmında yer alınca küreselleşmenin emek için yarattığı olumsuz şartlar kaçınılmaz olmuştur. Kısaca modern çağda sömürü ile açıklanabilen süreç günümüz post- modern çağda dışlanma kavramı ile ifade edilmiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın tam anlamıyla anlaşılması için yapısal dönüşümler (Tartanoğlu 2010: 11-12) derinlemesine incelenmelidir.

1.1. Küresel Yoksulluk Analizi

İkinci Dünya savaşından sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler iktisat alanında istihdam, verimlilik ve üretim sonucu refah düzeyinde ilerleme kaydetmiştir. Refah seviyesinin artması ile kapitalizmin kendi kendine düzenli bir seyir izlemesini ve hükümetin ekonomiye müdahale ederek düzenlemeler getirmesini öngören Keynesyen iktisadi politikalar görüşü benimsenmiştir. Bu dönemde uluslararası iktisadi ilişkiler olumlu bir hal almış ulusal ekonomiler talebi izlerken üretimi yönlendirme çalışmaları güçlenmiştir. Devletler büyük endüstri yatırımları yaparak iktisadi hayattaki varlıklarını göstermişlerdir. Özellikle kamu sosyal yatırımları arttırılmış ve tekrardan dağıtım sistemleri kullanılarak toplumsal alana da büyük ölçüde müdahalede bulunmuştur. Sonuçta bu dönem gelişmiş kapitalist ekonomiler için refah, gelişmekte olan ülkeler içinse kalkınma yılları olmuştur (Sapançalı 2001: 111).

Küreselleşme kapitalizm ile bağlantılı bir gelişim evresidir. Kapitalizm süreci, sermayenin rahat dolaşımı ve küresel alanda finans sisteminin gelişim sürecinin dayanağını

oluşturmaktadır. Kitleleri yoksullaştıran bu süreç klasik kapitalizm ve neo-liberalizm olmak üzere iki süreçte incelenmektedir. Klasik kapitalizm özellikle batılı ülkelerin, 1500’li yıllarda deniz aşırı seyahatler ile başlayan süreçte sağladıkları sermaye birikimleri dünya genelinde mevcut olan adaletsizliklerin temelini oluşturmaktadır. Batıdaki endüstrileşme hareketlerinin temelinde, batıya aktarılan yeraltı zenginlikleri, köleleştirilmiş veya kötü koşullarda çalıştırılmak suretiyle emeğinden istifade edilen insan faktörü ve önemli hammadde kaynaklarının önemli katkısı vardır (Gündüz 2006: 34). Neo- liberalizm 20. yy’ ın son çeyreğinde ortaya çıkmış olup küreselleşme süreci olarak da adlandırılmaktadır. İki döneminde belirgin özelliği kapitalist devletin sınıf niteliğinin güçlenmesidir. İkinci dönemde devlet ulus devlet özelliğinden uzaklaştırılmış kapitalist kitlenin kitlesel çıkarları doğrultusunda biçimlenmiştir.

Neo- liberalizm kapsamında beliren küreselleşme süreci ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre hemen hemen yeryüzündeki her alandaki değişimi ifade etmek için kullanılmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik sistemler, devletlerarası ilişkiler, doğmakta olan küresel kültür ve bilinç olarak sıralanabilen birçok aşaması bulunmaktadır (Eroğlu 2002: 18). Koçdemir’e göre küreselleşme sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve işletmelerin karşılıklı olarak birbirine bağımlı hale gelmesi ile oluşan bir ekonomik ve siyasal yapılanmadır. Küreselleşmenin dünya çapında sınırların değer yitirmesi ile milli devletlerin belirleyicilerinin azaldığı, üretim ve bölüşümün yeni bir döngü içine girdiği, farklı bir bireyselliliğin geçerli olduğu, değerler sistemi henüz ortaya koyulmamış karmaşık etkenlerin beraber olduğu bir süreci ifade edebilmektedir (Koçdemir, 2000:154–155). Küreselleşme, geçimini genellikle tarım ile sağlayan kırsal bölgelerde büyük aile tarımcılığı ve küçük aile işletmelerinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde bitimiyle başlamıştır. Köyden şehre göç artışı ile birlikte yaşanan olumsuzluklar şehirlerde yoksulluğun nitel ve sayısal olarak artmasına sebep olmuştur. Böylece kırsal yoksulluk kentsel yoksulluk olarak tekrardan üretilmiştir (Köse 2008: 7).

Küreselleşmenin toplumsal sonucu dünya ölçeğinde ve ülkelerin kendi içinde oluşturduğu toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliktir. Aslında eşitsizlik küreselleşme ile ortaya çıkmamış olup insanlığın tarihsel gelişiminin bir sonucu ve kapitalist üretim biçiminin bir özelliği olarak varolmuştur. Ancak küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet, zaten var olan eşitsizliği, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki bağı oldukça açılmasına sebep olmuştur (Özerkmen 2004: 13). Küreselleşme sürecinde ekonomik boyutu önem

kazanmakla beraber sürecin ortaya çıkardığı eşitsiz ekonomik sistem küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Küreselleşme ideolojisini belirleyen neo-liberal politika uygulamaları eşitsizliğin artmasında önemli bir rol teşkil etmektedir. Ülkelerin sosyal politika kararlarını bağımsız şekilde belirleyemediği günümüzde özellikle (Uluslararası Para Fonu) IMF, DB gibi küresel aktörler devreye girmektedir.

Günümüzde dünya ciddi bir işsizlik sorunu ile karşı karşıyadır. Gelişmiş ülkelerde bu durumun nedeni sanayi sektörünün, ucuz emek ve vergi indirimleri nedeniyle gelişmekte olan ülkelere kayması ve teknolojik gelişmeler nedeniyle kapitalizmin yeterince işgücüne ihtiyacı kalmamasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise işsizliğin nedeni IMF ve DB'nın yapısal uyum politikaları nedeniyle tarımsal alanda yaşanan dönüşümler olarak belirtilebilir. Kapitalizmin düşük ücretli, emek yoğun, beceri gerektirmeyen işlerin bulunduğu emek piyasasına yoksulları, yoksulluktan kurtulma ümidi ile bağlamaya çalışmaktadır (Savaşkan, 2009:217–220). Ücretli iş bu süreçte dışlanmaya çözüm olarak gösterilebilmek ancak yoksulları çalışan yoksul tarafını giderek büyütmektedir. (Savaşkan, 2009:212). Sosyal dışlanma bu kapsamda ekonomik ve yapısal nedenlere bağlı olarak sistemin dışında kalan bireylerin sosyal, siyasal ve kültürel süreçlerden de uzak kalması olarak ifade edilebilir (Tartanoğlu 2010:9).

Memiş, Kara ve Tayfur'a göre küresel yoksulluğunun artmasında uluslararası işletmelerin uluslararası mali kurumlar tarafından verilecek mali yardımların şartı olarak ülkelere dayatılan serbest piyasa yönelimli ekonomi politikaları dizisi olan yapısal uyum politikaları oldukça etkili olmuştur. Küresel dünyanın kahramanları menfaatler gereği sosyal devletin rolünün azaltılmasını özelleştirmeyi, piyasa ekonomisinin hâkimiyetini, çokuluslu firmaların önündeki bütün yasal engellerin kaldırılmasını, işçi örgütlerinin zayıflatılmasını, uluslararası sermaye için karlılık sağlayacak yeni alanların açılmasını arzu etmektedirler (Memiş 2010: 325). Küreselleşen yenedünya ekonomisinde çok uluslu işletmelerin rekabet zorluğunun artmasının yanında tekelleşme ile pazardan aldıkları pay zamanla artmakta ve kalkınma arayışları ile gelişmekte olan ülkelerin bu pazardan aldıkları pay da zamanla azalmaktadır. Bu durumda küreselleşme dünya üzerinde eşitsizlikleri bitiren, küresel problemleri azaltan bir süreç değil tersine var olan durumu koruyan ve hatta bu durumun sürekliliği için imkânlar yaratan bir süreç olarak yoksulluğu arttırmaktadır (Köse 2008: 7).

1.2. Dünya’da Sosyal Dışlanmanın Analizi

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen yoksulluk, bir ülkedeki çalışma alanlarının azlığı, toprakların verimsiz ve su kaynaklarının yetersizliği, nüfusun kalabalık oluşu, arka arkaya yaşanan savaş, iç isyan eşitsiz dağılımı, eşitsiz bölüşüm ve sömürgecilik uygulamaları vb. sebeplerden dolayı kötüye giden ekonomi ve özellikle küreselleşme sürecinin oluşturduğu güçlü rekabet nedeniyle artmaktadır (Mutioğlu 2003:305). Küreselleşme süreci ülkeler ve ülkelerin kendi içlerinde ekonomik, sosyal ve siyasal krizler, işsizlik, yoksulluk gibi faktörlerin adil dağılamamasına ve devamında gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına sebep olmuştur (ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf 02.01.2014). Günümüzde refah seviyesi yüksek ülkelerde bile ileri derecede görülen yoksulluk, iktisadi mekanizmaların doğru uygulanmaması ve sömürü dinamiklerinin etkin olmasından kaynaklanmaktadır (Gündüz 2006: 34). Dünya nüfusunun % 10’u toplam mal ve hizmetlerin % 70’ini üreterek dünya gelirinin % 70’ini elde etmektedir. Bu yaklaşık kişi başına yıllık ortalama 30,000 ABD dolarına denk gelmektedir. Öte yandan dünya nüfusunun 2010 yılından itibaren 2.8 milyarı, yaklaşık yarısı, günlük 2 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşadığı öngörülmektedir. Bu da nüfusun (1.2 milyarı) yaklaşık beşte biri ise günlük 1 dolarlı sınırın altında yaşamlarını idame etmek zorunda olduğunun göstergesidir (Taş ve Özcan 2012: 426).

En zengin 20 ülkenin ortalama geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinin 37 katıdır ve bu fark son kırk yılda ikiye katlanmıştır. Küresel servet, küresel iletişim ve teknolojik yetenekler gibi insani koşullar son yüz yılda geçmiş dönemlerle karşılaştırılmayacak kadar ilerleme göstermesine rağmen yoksulluk var olan şiddetiyle devam etmektedir. Ayrıca buna benzer biçimde küresel kazanımların dağılımı eşit olmaktan oldukça uzaktır (DPT 2007: 7). Dünya nüfusunun en zengin yüzde 20’sine sahip olan ülkeler, dünyadaki GSMH içindeki paylarını yüzde 73,9’dan, yüzde 80,7’ye çıkartmıştır. Dünya nüfusunun en yoksul yüzde 20’sine sahip olan ülkelerin, küresel GSMH içindeki payıysa, yüzde 2,3’ten, yüzde 1,4’e düşmüştür. Zengin ülkelerin lehine gelir dağılımının tekrardan düzenlenmesi, az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının kötüye gitmesine hatta birçok ülkede yoksulluk oranının artmasına yol açmakta (Mutioğlu 2003: 305) ve bu durum kısır döngü haline dönüşmektedir. Yoksullar bu süreçte ya tüketimleri bakımından yıkıcı sonuçlar verebilecek durumu kabullenecek ya da riskten kaçarak yoksulluklarını sürdürmeye devam edeceklerdir. Yoksul insanlar yaşadıkları güçsüzlük ve itilmişlik ile birlikte seslerini

duyurabilecek siyasi güce de sahip olamayacaklardır. Böylece toplumdaki eşitsizliğin ve kimi grupların dışlanması giderek artacaktır (DPT 2007: 2).

Ulusüstü örgütlenmeler yoksullukla küresel savaşta mutlak yoksulluk sınırında bulunan insanların 2015 yılına kadar kötü yaşam koşullarından kurtarılmasını öngörmektedir. Ulusüstü örgütlenmelerin 2015 öngörülerini 1990 yılında %30 seviyesinde olan yoksulluk oranı, 1999'da %20'ler düzeyine inmekte, 2015 hedefi ise %15 olarak hesaplanmaktadır. Tahminlere göre yoksul sayısı 1990'da 1,2 milyarın biraz üzerinde, 1999'da 1,2 milyarın biraz altında, 2015 rakamı ise 800 milyon olarak tahmin edilmektedir. 2015 yılı yoksulluğun bölgesel dağılımında en çok Aşağı Sahra Amerika, %15 üzerinde Doğu Asya, %2 civarında Avrupa ve Orta Doğu'da yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgelere göre yoksulluk 400 milyon kişi Aşağı Sahra Afrika'sında 300 milyonun altında yoksulun Güney Asya'da, 100 milyonun altında Doğu Asya ve Latin Afrika'da, en düşük yoksul kişi sayısı ise Avrupa ve Orta Doğu'da bulunmaktadır (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr>, 02.01.2014)

Dünyada yoksulluğun ulaştığı boyut gelir dağılımı ve onun ölçüm değeri olan gini katsayısı ile ortaya konabilmektedir. Gini katsayısı ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisini nedensellik bağlamında analiz etmektedir (<http://www.tcmb.gov.tr>, 02.01.2014). Gini katsayısı bir ekonomide, çoğunlukla olasılık gelir dağılımının birikimli dağılım fonksiyonunu olarak ifade eden Lorenz eğrisi ölçütüdür ve milli gelirin bölüşümü sorununu inceleyen temel iki yaklaşımdan biridir. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değişmektedir ve 0 değeri tam eşitliği, 1 değeri tam eşitsizliği göstermektedir. Gini katsayısı ekonometride bireyler arası ve haneler arası gelir eşitsizliğini ölçmede standart bir çözüm olarak kullanılmaktadır. Gini katsayısının 0,20'nin altında olması düşük eşitsizliği; 0,20 - 0,50 arasında olması orta düzeyde eşitsizliği; 0,50'nin üzerinde olması ise yüksek eşitsizliği göstermektedir. Bu katsayı zengin kesimden yoksul kesime yapılan transferlere karşı duyarlı olabilmektedir ve gelir grupları arasındaki gelir transferleri gini katsayısını etkilemektedir. Ancak üst ve alt gelir grubu düzeyindeki yığılmaları dikkate almaz. Bu nedenle yığılmanın alt gelir gruplarında yoğun olduğu gelişmekte olan ülkeler ile yığılmanın orta gelir gruplarında yoğun olduğu gelişmiş ülkelerin gini katsayılarının karşılaştırılması doğru sonuçlar vermeyebilmektedir (<http://www.tcmb.gov.tr>, 02.01.2014). 2010 yılı araştırmasına göre gini endeksine göre gelir dağılımının en kötü ve en iyi olduğu ülkeler aşağıdaki gibidir.

Tablo 5. 2010 Yılı Dünya’da Bazı Ülkelerin Gini Endeksi

Ülkeler	Gini katsayısı
İzlanda	0,244
Slovenya	0,246
Norveç	0,249
Danimarka	0,252
Çek Cumhuriyeti	0,256
Belçika	0,262
Yunanistan	0,337
İspanya	0,338
İngiltere	0,341
Portekiz	0,344
İsrail	0,376
ABD	0,380
Mexico	0,466

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=IDD> 02.01.2014

1.3. Dünya’da Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadele Eden Kuruluşlar

Küreselleşme süreci bu süreçte etkin rol alan ülkeler ve bunların etkilediği ülkeler ile bu sürecin dışında kalan ülkeler arasındaki ilişki biçimini ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinde zenginler ve fakirler arasındaki gelir farklılığı oldukça artmasında neo-liberal ekonomi politikaları uygulamalarının olduğu varsayılmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizliği ortadan kaldıracak için sürdürülebilir bir büyüme süreci ve makro ekonomik dengesizliklerin en aza indirilmesi gerekmektedir.

Dünyadaki birçok topluluğun temeli sosyal bir yapıdan ziyade ekonomik yapı üzerine şekillenmiştir. Özellikle ilk dönemlerde sosyal politika göz ardı edilmiş fakat sonraki dönemlerde piyasa yoluyla ekonomik bir bütünleşme sağlanmaya çalışılmıştır.

Sosyal politikanın önemli bir alanı olan yoksulluk ve sosyal dışlanma dünya gündeminde uzun bir süre yer almamıştır. Ancak küreselleşme sürecinde işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilgili endişelerin artması ile bu sorunlar ulusal düzeyde alınan tedbirler ile yeterli olunamayacağını fark ettirmiştir. Dünyada sosyal dışlanma ile mücadele uzun süre engelliler, yaşlılar gibi belirli özel gruplara yönelik çalışmalar ile sınırlı kalmıştır. Özellikle 1970 yıllarla birlikte dünyadaki birçok ülkede yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi sosyal konulara olan ilgi resmi olarak da artmaya başlamıştır (Sapancalı 2005: 61).

Yoksulluk kapsamında küreselleşme, devletin yoksullukla mücadele için kullanacağı yeniden dağıtım politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi yerine sadece piyasa alanı içinde ekonomik olarak değil sosyal, ahlaki ve kültürel bir sorun olarak görülmeye ve tanımlanmaya başlanan yoksulluğun daha çok uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile piyasanın işleyişine herhangi bir müdahalede bulunmadan azaltılması çabalarıdır. Bu süreçte devlet insani, sosyal ve kültürel olarak çeşitliliği bulunan yoksulluk ve dışlanmanın ortadan kaldırılması için toplumdaki STK'lar ve diğer korunmasız gruplar ile işbirliği halinde etkinlikte bulunmalıdır. Küreselleşme ile birlikte yoksulluk ve sosyal dışlanma tanımı sadece gelire bağlı olarak değil fırsat eşitliğinin sağlanarak toplumdaki belirli gurubun sosyal yaşamın dışına itilmesinin önlenmesi, kültürel ve siyasal hakların garanti altına alan bir yaklaşıma devretmiştir (DPT 2007: 6).

1.3.1. Avrupa Birliği

Sosyal dışlanmanın çok farklı boyutlara sahip olması ile sosyal parçalanma tehdidi ve sosyal patlama endişesini yükseltmesi, bunun yanı sıra da dışlanmaya sebep olan mekanizmaların karmaşıklığı nedeniyle son yıllarda AB sosyal dışlanma meselesini sosyal politika tartışmalarının merkezine almasını sağlamıştır. Öncelikle AB'de 1970'li yıllarda Fransa'da gündeme yansımaya başlayan sosyal dışlanma kavramı on yıl içerisinde ilerleme kaydetmiş ve 1980'lere gelindiğinde ülkelere anlaşılmıştır. 1990'lı yıllarda AB dahilinde yaşanan işsizlik, göç artışı ve refah devleti uygulamalarının geri plana itilmesi gibi toplumsal problemler kavram önem kazanmıştır. 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda AB yoksulluk ve sosyal dışlanmanın azaltılması konusunu amaçlarına eklemiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmayı yenmeyi amaçlayan tüm politikaların temeli Mart 2000'de Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Lizbon Stratejisi'nde temeli atılmıştır (Sapancalı 2005: 52). Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramı karşılıklı etkileşim içerisinde olan bir bütün gibi değerlendirilmiş ve sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele

AB'nin ana amaçlarından biri olarak yerleşmiştir. Avrupa Birliği Konseyi her yıl ulusal faaliyet planları ile yoksulluk ve çok boyutlu sosyal dışlanmaya önem vermiş bu durumu engellemek için hazırladıkları politikalara dair raporları sunma sorumluluğunu üye devletlere şart koşturmuştur. Avrupa Birliği değerleri “öteki ve ötekileştirme” kavramı ile savaşıyor, her çeşit farklılığa açık olan, temel değerlerini farklılık üzerine kuran, herkese eşit davranmayı temel almayı hedeflemiştir (Hekimler 2012: 9). Bu dönemde yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele konusunda çeşitli araştırmalar destelenerek ve araştırmaların sonuçlarının kamu ile paylaşılması sayesinde etkin politikalar geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Sosyal dışlanma stratejisi konut, sağlık, sosyal koruma ve istihdam politikaları ile yakın ilişki içinde olması nedeniyle tüm toplum üzerinde etki sahibi olacaktır (<http://www.csgb.gov.tr>, 02.01.2014)

Lizbon'da Avrupa Konseyi'nin verdiği kararlar, AB'nin küreselleşme ve bilgi temelli yeni ekonomik sisteme karşı durabilmesi ve bu değişim sürecini verimli biçimde atlatabilmesi ve değişimlere cevap verecek ve en mühimi sosyal dışlanmayı engelleyecek biçimde çağdaştırılmasıydı. Bu hedefe dönük olarak belirtilen amaçlar bir yandan yeni ekonomik sisteme uyum sağlayabilecek işgücü yetiştirmek manasında eğitim ve istihdam politikalarını önemsemiş, diğer yandan Avrupa Sosyal Modeli'nin üzerine kurulduğu sosyal koruma sistemlerinin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile savaşıyor biçimde tekrar değerlendirilmesine odaklanmıştır (<http://www.tes-is.org.tr>, 02.01.2014).

AB'de 23 milyon kişi mevcut itibari ile işsizdir. İstihdam sorunu 2010 Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele Yılı kapsamındaki en önemli konulardan biridir. “AB 2020 Stratejisi” ile çalışma yaşındaki kadınların ve erkeklerin istihdam oranının yüzde 69'dan yüzde 75'e çıkarılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda Avrupa Komisyonu yeni istihdam alanlarının yaratılmasında Lizbon Stratejisi'ni temel alarak üye devletlere işgücü arzına odaklanmakta, çeşitli fikirleri ve öncelikleri içermektedir. Böylece Avrupa 2020 Stratejisi ile farklı ihtiyaç ve şartlara sahip gençler, orta yaşlı kişiler ve yaşlılar gelecekte istihdama yönelik belirlenecek politikalarda yaş faktörü göz önüne alınmıştır (<http://www.urfaprojeofisi.gov.tr>, 02.01.2014). Avrupa Komisyonu özellikle çocuk sahibi olanların istihdamının ve azınlıklar ile bazı ülkelerde özürli'lere iş imkanları sağlanmasının önündeki engellerin kaldırılması kapsamında geleneksel istihdam politikaları ile bu kişilerin uygun işlerde çalışabilmelerinin sağlanması için kişilere beceri kazandıracak ve hayat boyu öğrenme imkanlarını güçlendirecek arz odaklı çalışmalar

gerçekleştirmektedir. Avrupa Komisyonu çeşitli yeni fikirlerle işgücü piyasasının şeffaflığını arttırarak bilgilendirme, beceri kazandırma gibi çalışmalar sadece öğrenciler ve araştırmacılar için değil ayrıca girişimcilerin ve genç işçilerin de bir ülkeden diğerine gitmesini teşvik etmek anlamında hareketlilik konularında engellerin kaldırılmasını amaçlamaktadır (<http://www.urfaprojeofisi.gov.tr>, 02.01.2014). 2010 yılına gelindiğinde AB, 21 Ocak tarihinde Madrid’de gerçekleşen üst düzey konferansta, “2010-Avrupa Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmışlıkla Mücadele Yılı, Avrupa Birliğinde Yoksulluk ve Sosyal Sorunlarla Mücadelede Yeni Dönem, 2010” programını açıklamıştır. AB sosyal dışlanma ve ayrımcılık ile savaş hususunda tehlike altındaki belirli kesimler için stratejiler belirlemekte ve bu stratejileri hayata geçirmektedir. Bu bağlamda engelliler için yapılan uygulamalar örnek olarak gösterilebilir. 2003’te “Engelli kimseler Avrupa yılı” dâhilinde, engelli bireyler için bir faaliyet planı hazırlanmış ve bu planda 2004-2010 arası süreçte konu ile alakalı tedbirler alınması öngörülmüştür. 2010 yılına gelindiğinde Komisyonun, “Engelli kişiler için Avrupa Strateji Belgesi 2010-2020” sunulmuştur (Hekimler 2012: 13).

1.3.2. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletlerin (UN) yoksullukla mücadele stratejisi UNDP tarafından yürütülmek ve İnsani Gelişme Yaklaşımına (İGY) dayanmaktadır. İGY yeterlilik, var olan refah düzeyi ve kalkınma sürecinde tercihleri çoğaltılması ve yaşam boyu yapılabilecek şeyler olarak tanımlanmaktadır (UNDP 2001). Birleşmiş Milletlerin Yoksullukla Mücadele Stratejisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birbirleriyle kıyaslanabilmesine imkan verebilmek maksadıyla sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirmesidir (Şenses 2005: 100).

İGY kavramına ilk kez UNDP’nin 1997 yılındaki Gelişme Raporunda değinilmiş ve yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek yoksulluk çalışmalarına katkı sağlamıştır. Rapor ile insani gelişme kavramı kişi başına gelir hesaplarının dışında giderek insan kaynaklarının gelişimi, insanı insan yapan özgürlük kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerini ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolüne değinmektedir (Demir 2006: 2) İGE ile benzer İGE değerlerine sahip iki ülke arasında kişi başı GSYİH arasında ciddi farklılık olması İGE hesaplanmasında insani gelişmişliğin ekonomik olmayan yönlerinin de hesaba katılmasından kaynaklandığını ortaya çıkarmaktadır (Demir 2006: 4).

UN açısından, 1990'lı yıllar global zirve ve konferanslarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları global çevresel sosyal ve ekonomik problemler tartışıldığı dönemdir. Bu toplantılarda verilen kararlar 2000 yılının Eylül ayında 191 ülke tarafından hedefleri saptamak, bunları niceliksel olarak yorumlamak ve ölçülebilir kurallara bağlamak amacıyla Binyıl Bildirgesi'nin imzalanması ile sonuçlanmıştır. Tespit edilen bu hedefler yeni Binyılın Kalkınma Hedefleri olarak açıklanmıştır. Binyılın Kalkınma Hedefleri sekiz ana hedefin yanında, bölgesel, global ve ulusal anlamda ortak bir anlayışın ve değerlendirmenin gelişmesi için konulan ilgili hedef ve faktörleri göstermiştir (Aktel, Kerman ve Altan 2007: 15). UNDP ülkeleri 1990–2015 yılları arasındaki 25 yıllık dönemde kadar ulaşılması gereken hedefleri ele alıp gelişme ve yoksullukla mücadele stratejilerini uygulanabilir kılmayı amaçlamaktadır. Gelirin yetersizliği, cinsiyetler arası eşitsizlik, bölgesel anlamda açlığın ilerlemesi, sağlık, eğitim ve temiz suyun yetersizliğini gündeme taşımışlardır (UNDP 2003). Tüm bu politikalar, ülkelerin sahip oldukları var olan stratejileri yoksulluğun sonlandırılması yönünde değiştirmeyi amaçlamaktadır. Küreselleşmenin temel kurumlarına göre özellikle gelişmiş ekonomilerin düşük gelirli ülkeler ile olan özel sermaye akımlarının yoksul ülkelere yönlendirme çabası, ticareti teşvik politikaları, doğrudan yabancı yatırımlar, teknoloji transferi gibi metotlarla bu ülkelerin global ekonomiyle bütünleşmesinin temel sebebi olmuştur (Aktel, Kerman ve Altan 2007: 15)

1.3.3. Dünya Sağlık Örgütü

Dünya Dağlık Örgütü (DSÖ) Birleşmiş Milletler'in özel bir kurumu olarak II. Dünya Savaşı sonrasında sağlık konusunda dünya ülkeleri arasında işbirliği geliştirmek ve herkesin mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine sahip olması gerekliliği amacıyla kurulmuştur. Bu kurumun yasası 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. DSÖ yasasında sağlık yalnızca hastalık ve sakatlık değil fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik halini varlığından bahsetmektedir (<http://www.nilufer.bel.tr>, 02.01.2014). DSÖ anayasası çağdaş bir anayasa olup sağlığa bir sosyal hak, sağlık hizmetine kamusal bir hizmet olarak yaklaşmakta sağlığın ekonomik ve sosyal belirleyicilerini önemsemektedir. DSÖ, hastalık sağlık programlarında işbirliğinin sağlanması, sağlık konusunda bilirdiği görüşüne yer vermesi, aşı gibi biyolojik maddelere belli standartlar getirmesi, burslar verip sağlıkla ilgili yayınlar yapması, ülkelerin sağlık projelerinde maddi ve bilimsel destek sağlanması gibi görevler

üstlenmektedir. Ayrıca dünyanın neresinde olursa olsun felaket ve salgın gibi acil durumlarda yardıma bulunup savaş, afet gibi nedenlerle evlerinden, yurtlarından kopmuş mültecilere sağlık hizmeti götürmektedir (<http://unesco.org.tr>, 02.01.2014).

DSÖ Avrupa bölgelerinde yer alan Türkiye'nin de dahil olduğu 53 ülkeyi kapsadığı Danimarka Kopenhag'da Avrupa Bölge Ofisi bulunmaktadır. Bölge ofisleri üye bölge ofislerine teknik destek sağlamakta ve işbirliği yapmaktadırlar. Yapılan çalışmalar genel olarak ulusal sağlık sistemlerinin ve halk sağlığı programlarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi, olası sağlık tehditlerinin belirlenmesi, önlenmesi ve bertaraf edilmesi yönünde çalışmalar yürütülmesi, gelecekteki zorlukların tespiti ve halk sağlığı savunuculuğu yapılması yer almaktadır (<http://www.un.org.tr>, 02.01.2014). DSÖ, halk sağlığına yönelik hedeflerine ulaşmak için sağlık araştırmaları gündeminin şekillendirilmesi, norm ve standartların belirlenmesi, kanıta dayalı politika seçeneklerinin geliştirilmesi, ülkelere teknik destek verilmesi, sağlık eğilimlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi temel işlevleri yerine getirmektedir. Sağlık konularında yetkili Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşu olan DSÖ küresel sağlık konularına liderlik etmektedir. DSÖ faaliyet gösterdiği alanlar hızlı bir değişim göstermekte olup karmaşıklığın önüne geçebilmek amacıyla faaliyet alanlarını altı birleşen kapsamında incelemektedir. Bunlar kalkınmanın teşviki sağlık güvenliğinin geliştirilmesi, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, araştırma, bilgi ve kanıttan etkin yararlanma, ortaklıkların artırılması ve performansın iyileştirilmesidir (<http://www.unicankara.org.tr>, 02.01.2014). Ayrıca DSÖ özrürlük konusunda genel kabul gören tanımlamalar üzerine çalışan en önemli örgütlerden birisidir. DSÖ'nün tanımlarına bakıldığında yetersizliği özrürlük ve engelliliğin kesin sebebi olduğunu ifade etmekte, ICDH medikal/bireysel modelle bağdaştırmaktadır. Kısaca DSÖ kronik hastalıklara özürlü kişilerin yaşadığı dezavantajlı deneyimlerin sebebi olarak yaklaşmaktadır (<http://www.eyh.gov.tr>, 02.01.2014).

DSÖ tarihinde sosyal haklar açısından en önemli gelişmesi 1978 yılında kuruluşun Alma Ata' da düzenlediği uluslararası toplantıda dünya ülkeleri için sağlık politikası olarak Temel Sağlık Hizmetlerini (Primary Health Care) benimsemesidir. Bu kapsamda DSÖ'e karşı oluşan beklentiler değişmiş, sağlık sorunlarının temelinde toplumsal sorunlar aranmaya başlanmıştır. TSH kavramı sağlığı, sağlık hizmetlerinden çok beslenme, konut, gelir, çevre, iş, katılım gibi temel etmenlerin varlığına bağlı olduğunu savunur, sağlık hizmetleri içinde de önceliği hastanelere değil, ilk basamak ve koruyucu hizmetlere verir.

Ülkeler arasında veya ülkelerin değişik sosyal gurupları arasında mevcut bulunan büyük sağlık farklarını politik, sosyal ve ekonomik olarak kabul edilemez olarak niteler ve kaynakların adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini ileri sürer (<http://www.unicankara.org.tr>, 02.01.2014). DSÖ ilk raporunu 1995 yılında yayınlamıştır. Raporda “Yoksulluk, insan yaşamının her döneminde yıkıcı ve sıklıkla öldürücü etki yapmaktadır. Yoksulla varıl arasında sağlık bakımına erişimde fark, Dünya genelinde büyüyor.” denilmektedir. DSÖ 2006 Raporu, önde gelen erken ölüm nedeni olarak eski ve yeni bulaşıcı hastalıklara odaklanmakta ve yenilenmiş çabalar ve ek kaynaklarla yoksulluğun azaltılmasını istemektedir. 1997 Raporu, Bulaşıcı Olmayan Hastalıkları işlemekte ve bunların ve bulaşıcı hastalıkların özellikle gelişmekte olan ülkeler için çifte yük oluşturduğu; yoksul kesimlerde hızla yayıldığı işlenmektedir. Rapor, sağlığın bozulmasının belirteçleri ile bahsedebilmek için bütüncül ve kapsamlı eylemlere gereksinimi vurgulamaktadır. Yine DSÖ’ nün 2008 raporuna göre dünya nüfusunun %16.1’i günde kişi başına 1 dolardan daha az, %47’si ise günde 2 dolardan daha az gelire sahiptir. DSÖ Avrupa Bölgesinin Herkes İçin Sağlık amacındaki ilk hedefi şöyledir: “Dezavantajlı uluslar ve grupların sağlık düzeyi iyileştirilerek 2000 yılı itibariyle ülkeler arasındaki ve ülkelerdeki gruplar arasındaki asıl farklılıklar, en az %25 oranında azaltılmalıdır” (<http://sbu.saglik.gov.tr>, 02.01.2014).

1.3.4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Birleşmiş Milletler’in özel bir kurumu olarak Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu adıyla İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 16 Kasım 1945 yılında Londra’da 44 ülkenin katılımı ile kurulmuştur. Türkiye 20 Mayıs 1946’da UNESCO kuruluş sözleşmesini imzalayan ilk on ülkeden biridir. UNESCO’nun anapara kaynakları üye devletlerin 2 yılda bir kuruma ödedikleri aidatlar ve Birleşmiş Milletler Özel Fonu başta olmak üzere birçok uluslararası örgüt ve kurumun sağladığı bağış ve ödeneklerdir. UNESCO kuruluşundan bu yana barışın sağlanması, yoksulluğun yok edilmesi, kalkınmanın sürdürülmesi ve kültürlerarası işbirliğine katkı sağlamaktır. Tüm bireylerin eğitim hakkına sahip olduğunun bilincine varması gerekliliğine ve eğitimin bireylerin gelişiminde, sosyal ve ekonomik kalkınmada en önemli etken olduğu farketmesi ile kurulmuş dünya çapında bütünsel ve insancıl nitelikte bir eğitimi hedeflemektedir (<http://www.unesco.org.tr>, 02.01.2014).

UNESCO'nun eğitimsel hedefleri, Herkes İçin Eğitim(EFA)'in gerçekleştirilmesini desteklemek; eğitimde evrensel ve bölgesel öncülük sağlamak; erken çocukluk döneminden yetişkinlik çağlarına kadar dünya çapında eğitim sistemlerini güçlendirmek; eğitim yoluyla çağdaş ve evrensel sorunlara cevap vermektir (<http://unesco.org.tr>, 02.01.2014). UNESCO'ya göre ilkokula kayıt olması gereken her 5 çocuktan birisi okula kayıt yaptıramamaktadır. Başta kırsal bölgeler olmak üzere çocuk işgücünün kullanımına dikkat çekmektedir. TÜİK'in çocuk işgücü araştırmasına göre 2006 yılı itibarıyla 6-17 yaş grubunda 16 milyon 264 bin kişi ile kurumsal olmayan nüfusun %22,3'ünü oluşturmaktadırlar (<http://beykon.org>, 02.01.2014). Bu açıdan kırsal kesimde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun eğitimi, kırsal kalkınmanın devamlılığı için oldukça önemlidir (UNESCO, 2002). Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi öncesinde UNESCO 2010 Dünya Eğitim Raporu'nu cinsiyet ve eğitim üzerine temellendirmiştir. UNESCO İstatistik Enstitüsü (UIS) raporu, eğitime erişim koşullarında eşitliğin erkek ve kız çocuklar için ülkenin %40'ından daha az oranda olduğunu gösteriyor. Dünyada üç ülkeden ikisinin, ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliğinden söz edildiğini ve yarısından fazlasının "Eğitimde Cinsiyet Eşitliği 2015" hedefini gerçekleştiremeyecekleri vurgulanıyor. Raporda ayrıca eğitimin tüm aşamalarında cinsiyet eşitsizliğini giderme hedefine ulaşma konusunda süreçler ve tehlikeler sunuluyor (<http://erg.sabanciuniv.edu>, 02.01.2014).

UNESCO'nun görevi, teknik, mesleki ve informal eğitimi ve okuryazarlığı da içeren, okul öncesi eğitimden yükseköğrenime kadar olan sürdürülebilir eğitimi çevrelemektedir. UNESCO, eğitimde niteliği geliştirmeye; eğitimde eşitliği ve eğitime erişimi sağlamaya odaklanmaktadır. Aynı zamanda eğitimin, devamlı kalkınma, HIV ve AIDS, insan hakları ve cinsiyet eşitliği gibi konularda bilgi ve beceriyi geliştirdiğine inanmaktadır. UNESCO, devletler ve geniş bir paydaş grubu ile birlikte, politika değişiklikleri yoluyla eğitim sistemlerini daha etkili hâle getirmek için çalışır. Herkes için Eğitim'i (EFA) koordine eder, eğitimde yeni eğilimleri takip eder ve evrensel kalkınma gündemindeki eğitimsel ihtiyaçların kapsamını oluşturur (<http://unesco.org.tr>, 02.01.2014). UNESCO, insan hakları, özgür basın, herkes için eğitim imkanlarının eşit ve etik şekilde sağlanması, küresel ısınma, depremle mücadele, su ve orman havzalarının korunması, kültürel endüstriler ve kalkınma, kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması, dijital medya ve telif hakları vb. farklı alanlarda çalışmalar yapmaktadır. Eğitim, bilim ve kültürel zenginliklerin sağladığı refah ve kaynakların, toplumun her seviyesine eşit şekilde ulaşması ve toplumun kültürel değerlerine işbirlikçi bir şekilde sahip çıkmasını

amaçlamaktadır. Toplumsal kesimlere erişmek için ulusal yönetimlerden, kurumlardan ve uzmanlardan destek almaktadır. Örgüt çalışmalarında mümkün olduğu kadar farklı milletin katılımının ve işbirliğinin gerekli olduğunun bilinci ile yürüttüğü için üstlendiği her bir çalışmayı aynı zamanda uluslararası hoşgörü ve paylaşımın artırılması için bir gerekçe olarak görmektedir. UNESCO tüm ulusların kültür ve bilim dünyasına yaptığı katkıları ön plana çıkararak her bir toplumun bilim ve kültür alanındaki zenginliklerini diğer dünya toplumlarının tanınmaları hususunda imkan sunmakta dünya genelinde hoşgörü ve refah ortamının sağlanması amaçlanmaktadır (<http://www.bergama.bel.tr>, 02.01.2014). Ayrıca UNESCO 2002 çalışmasında 1990'lı yılların başlangıcından bu yana internetin hızla büyümesiyle okuryazarlığa 4. bir boyut eklenmesi gerekliliğinin ortaya çıkmasının bir sonucu olan “Bilgi Okuryazarlığı” terimini kullanmıştır. Çalışmasında okuma, yazma ve matematiğin halen okuryazarlığın gerektirdiği temel yeteneklerden biri olduğuna ve bilgi-iletişim teknolojileri ve İnternet yoluyla edinilen bilgilerin avantajlarından yararlanabilmek için günümüzde ek yeteneklere ihtiyaç duyulduğuna değinilmiştir. UNESCO bilgi okuryazarlığının önemine kapasite geliştirme anlamında yaklaşmakta gelişen bilgi toplumunu anlamak, ondan azami derecede yararlanmak ve aktif bir biçimde katılmak için gerekli yetenekleri edinme fırsatının herkese verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (<http://www.ilipg.org>, 02.01.2014).

1.3.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu

Birleşmiş Milletler Yardım Fonu (UNICEF) dünyada çocuk haklarının uygulanmasını destekleme konusunda uzmanlaşmış öncü bir kurumdur. Kurumun bütün çalışmaları insan hakları sözleşmesi olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında yürütülmektedir. Bu kapsamda uluslararası topluluk çocuklara verilen sözleri yerine getirmesi için çaba gösterir. UNICEF çocuk haklarını, beşeri kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul etmektedir. Kurumun finansmanının üçte ikisi hükümetlerden, kalanıysa UNICEF Milli Komiteleri tarafından özel gruplardan ve bireylerden toplanmaktadır (<http://www.unicef.org.tr>, 02.01.2014). UNICEF Milli Komitesi'nin amacı, dünya çocuklarının ihtiyaçları ile ilgili kamuoyu bilinci oluşturmak ve devlet kuruluşları, sivil toplum örgütleri, özel sektör, meslek örgütleri, gönüllü kişi ve gruplarla işbirliği yaparak UNICEF'in çocukların sağlığı, eğitimi, korunması ve çocuk hakları konularında yaptığı çalışmalara yardım etmektir (<http://www.unicefturk.org>, 02.01.2014). UNICEF'in öncelikleri ve belirlediği hedeflere ulaşmak için kullandığı

stratejiler, çocukların karşı karşıya oldukları sorunlara ve mevcut kaynaklara bağlı olarak ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Ancak tüm ülkelerde UNICEF, ayrımcılık veya sosyal dışlanma ile karşı karşıya olan çocuklar da dahil olmak üzere en korunmasız sosyal gruplara mensup olan veya kendilerini çok zor koşullarda bulan çocuklarla özellikle ilgilenmektedir (<http://www.unicef.org.tr>, 02.01.2014). UNICEF'in çalışmalarının büyük bir kısmı dünyanın en yoksul bölgelerinde ve özellikle de acil durumlarda çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili olsa da, kurum toplam 190 ülkede güçlü bir varlığa sahiptir. UNICEF küresel düzeyde dünyanın önde gelen çocuk savunucusu olup fonun küresel öncelikleri şunlardır: tüm bebeklerin hayatta kalmasını ve tüm çocukların sağlık bakımı, beslenme ve duygusal ve bilişsel gelişimlerini destekleyen bir ortam dahil olmak üzere uygun erken çocukluk bakımını almalarını sağlamak; çocukların haklarını hayata geçirmek, toplumda toplumsal cinsiyet eşitliğinin temellerini atmak ve geleceğin çocuklarının eğitilmiş annelere sahip olmasını sağlamak üzere kız çocukları da dahil olmak üzere tüm çocukların ilköğretimi tamamlamalarını sağlamak; herkesi çocuklar için koruyucu bir ortam yaratma çabalarına dahil ederek tüm çocukları ve ergenleri şiddet, sömürü ve istismarın tüm biçimlerinden korumak; HIV/AIDS'in gençler arasında yayılmasını önlemek ve HIV/AIDS'ten etkilenen çocuklara ve ailelerine yaşamlarını onurlu bir şekilde sürdürebilmeleri için yardımcı olmak; çocuk hakları için ikna edici kanıtlar oluşturmak, kaynak yaratmak ve ortaklıklar kurmak, ve kız ve erkek çocuklarına yaşamlarını etkileyen kararlara katılmaları ve seslerini duyurmaları için azami olanak sağlamak (<http://www.unicef.org.tr>, 02.01.2014).

Yerel düzeyde UNICEF'in çalışmaları çocukların refahını artırmak ve tüm kız ve erkek çocuklarına tam potansiyellerine ulaşma imkanı sunmaktır (<http://www.unicef.org.tr>, 02.01.2014). Fon'un çalışmaları devletin yetkilileri ile işbirliği dahilinde ülkenin çocuk, kadın ve gençlere yönelik önceliklerini desteklemektir. UNICEF yerel düzeyde hükümetler ve diğer ortaklar ile birlikte 2011-2015 yılları arasında çocuğun hayata en iyi başlangıcı yapması, sağlığı, eğitimi, korunması ve katılımı alanlarında çalışmayı hedeflemektedir. Programın temeli çocuk yoksulluğu, okul öncesi eğitimi ve ortaöğretime devam eden veya etmeyen 14-18 yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarının karşılanması olacaktır (<http://www.un.org.tr>, 02.01.2014). Bütün çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal bakımdan mümkün olanın en iyisine ulaşabilmesi amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. UNICEF bugün Türkiye dahil 158 ülke ve bölgede çocukların sağlık ve beslenme, eğitim, acil yardım, korunma, temiz su ve temiz ortamda yaşama haklarını sağlamak için çalışıyor.

Yoksulluk dünyadaki birçok toplumda ve toplumun her düzeyinde etkisini göstermektedir. Düşük yaşam standartlarının çocuklar ve aileleri ile toplumlar üzerindeki yıkıcı etkileri kalkınmanın önündeki en büyük engeldir. Geçim zorluğu, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarında olumsuz sonuçlar getirirken, çocukların büyüme ve gelişmelerini de tehdit etmektedir. Toplumdan dışlanmış ve güç durumunda bulunan aileler yoksulluğu günlük çözümlerle yenme çabasında olduklarından çoğunlukla eğitim alamayan, önlenabilir hastalıklara, yetersiz beslenmeye, istismara, sömürüye ve barınmasız kalmaya kısaca bu tür bir istikrarsızlıkların kaçınılmaz sonuçlarına maruz kalanlar en savunmasız durumda olan çocuklar olmaktadır (<http://www.unicef.org>, 02.01.2014). UNICEF tarafından yayınlanan “Dünya Çocuklarının Durumu 2001” raporuna göre (<http://www.manevisosyalhizmet.com>, 02.01.2014) :

“ Yoksulluğun pençeleri bir aileye uzandığında bundan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar, o ailenin en küçük üyeleridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde doğan her 10 çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Çocuk haklarının yaygın bir biçimde ihlali de temelde gene yoksulluktan kaynaklanmaktadır”

ifade edilmektedir. Yoksulluğun önlenmesine çocukluk çağında başlanmalıdır. Çünkü yoksulluk arttıkça evde paylaşılan besinler de azalıyor ve en çok annelerle küçük bebekleri zor durumda bırakıyor. UNICEF'e göre yoksulluk çocukların hem bedenlerini hem de zihinlerini alındırır ve bu süreç sonraki kuşaklara geçerek çözümsüz bir süreç halini alır. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların % 40'ı (yaklaşık 500 milyon çocuk) günde 1 doların altında bir gelire sahiptir ve yoksulluk milyonlarca çocuğun ölümüne yol açtığı gibi daha fazla sayıda çocuğun okula gidememesine, hastalanmasına veya çocuk işçi olarak yaşamını sürdürmesine neden olmaktadır. Bu çocukların yoksulluktan kurtulmasını sağlamak global gelirin % 1'iyle (yaklaşık 80 milyar dolar) mümkün olmaktadır. UNICEF, çocuk yoksulluğunun göstergesi olarak, bebek ve çocuk ölüm oranlarını, beş yaş altındaki düşük veya kısa boylu çocuk oranını, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranını, yeterli temizlik ve sağlık bakımını, tam aşıli çocuk oranını ve son olarak ilköğretime başlayan çocuk oranını kabul etmektedir. Yine UNICEF'e göre,

“Yoksulluğun tek bir göstergesi yoktur ve bu nedenle nicel terimlerle ifadesi her zaman kolay değildir. Tek başına gelir düzeyi anlamında bir yoksulluk tanımı, yoksulluğun örneğin ayrımcılık, toplumsal dışlanma ve saygınlığın yitimi gibi yönlerini dikkate almaz”.

2. Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Analizi

Toplumsal ve iktisadi düzenin bozulduğu günümüzde yoksulluğun şiddeti oldukça artmıştır. Doğu-Batı ayrımı sonrasında dünyadaki bu ayrıma Kuzey-Güney veya gelişmiş zengin, gelişmemiş-yoksul olarak yaklaşılmaya başlanmıştır. Türkiye nüfusunun %58’i yoksulluk sınırında, %32’si ise yoksulluk sınırının altında yaşayan bir ülke olarak sosyo-iktisadi açıdan güneyde yani gelişmemiş/yoksul ülkeler kategorisinde yer almaktadır (Avcı 2003: 126).

Türkiye’deki yoksulluğun boyutunu başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olmak üzere birçok uluslararası kuruluş yapmış olduğu çalışmalarla ortaya koymuştur. UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporuna göre, Türkiye İnsani Gelişme sıralamasında 0.754 indeks değeriyle bölge sıralamasında 16., Dünya’da ise 62. sırada yer almaktadır. Eğitim indeksinin göstergesi olarak, eğitimde brüt okullaşma oranı %74.3, yetişkin okur-yazar oranı %90 oranıyla Avrupa&Merkezi Asya’da 27. Dünya’da ise 83. sırada yer almaktadır. Sağlık indeks göstergesi olarak, doğumda yaşam beklentisi 72.2 değeriyle Avrupa&Merkezi Asya’da 19., Dünya’da ise 90. sırada yer alırken, gelir indeksi açısından bölge sıralamasında 12. Dünya sıralamasında ise 63. sırada yer almaktadır. Tüm bu veriler Türkiye için 2010 yılında 0.754 lük bir insani gelişme değeri oluşturmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri açısından Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı yoksulluğun en önemli bir sorun haline geldiği ülkeler arasında yer almaktadır (Arpacıoğlu 2011: 67). Türkiye, gelir dağılımındaki eşitsizlikle dünyanın gelir dağılımı en adaletsiz 55’inci ülkesidir. Gelir dağılımı Türkiye’den daha kötü ülkelerin çoğunluğunu Afrika, Güney Amerika ve Asya ülkeleridir. DB’nın Dünya Kalkınma Göstergeleri 2005 raporuna göre, Türkiye’de nüfusun en yoksul % 20’lik kesiminin gelirden aldığı pay % 6,1’de kalırken, en zengin % 20’nin payı % 44.4 olarak gerçekleşmektedir. Ekonomik sıkıntılar ve işsizlik neticesinde aile içi problemlerde önemli artışlar görülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre. Türkiye’de 2012 yılında 2 milyon 323 bin işsiz olduğu saptanmıştır (<http://www.tuik.gov.tr>, 02.01.2014).

Türkiye’deki bölgesel eşitsizlikler, Güneydoğu Anadolu kırsal bölgesinin en yoksul alan olduğunu, bu bölgeyi Karadeniz kırsal bölgesinin izlediği gözlemlenmektedir. Doğu Anadolu Bölgelerinin harcamaları yoksulluk sınırı olarak kabul edildiğinde, ülkede her 100 bireyden 13’ünün asgari gıda tüketiminden uzakta, her 100 bireyden 24’ünün ise asgari geçim sınırının altında yaşadığı tespit edilmiştir. Türkiye’de yaklaşık 16 milyon kişi yoksulluk çizgisinin, yaklaşık 646 bin insanda açlık çizgisinin altında yaşamını sürdürmektedir (Altay 2007: 8).

2.1. Türkiye’de Yoksulluk Analizleri

TÜİK ve DB işbirliği ile ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyan ve uluslararası alanda da kıyaslamaya imkan veren hanehalkı bütçe anketleri sonuçlarını esas alan açlık ve yoksullukla ilgili çalışmalar 2002 yılından bu yana yapılmaktadır.

TÜİK’in 2012 verilerine göre Türkiye’de yaşam koşulları göstergeleri Kurumsal olmayan nüfusun (<http://www.tuik.gov.tr>, 02.01.2014);

- % 59,6’ sı kendilerine ait konutta oturmaktadır.
- % 41,6’ sının konutunda sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi vb. sorunlar söz konusudur.
- %61,8’ inin hanesinin taksit ödemeleri ve borçları (konut alımı ve konut masrafları dışında) bulunmakta bu borç ödemeleri, % 26,2’ sinin hanesine çok yük getirmektedir.
- % 86,5’ i evden uzakta bir haftalık tatili, % 67, 6’sı beklenmedik harcamalarını ve % 80,3’ü yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını ekonomik nedenlerle karşılayamamaktadır.

Yukarıda maddeler ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan nüfus oranı olarak tanımlanan ve belirli kıstaslarla belirlenmiş 9 maddeden 4 tanesini karşılayamama ya da mahrum olma durumunu gösteren maddi yoksunluk oranı 2009 yılında %63, 2010 yılında %66,6 iken 2011 yılında % 60,4 olarak hesaplanmaktadır. Yaşam koşullarını ifade eden maddelere istinaden TÜİK yoksulluğu insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları bakımından dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü açıklamaktadır. Dar anlamda yoksulluk açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama iken geniş anlamda yoksulluk gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun

genel düzeyinin gerisinde kalma olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr>, 02.01.2014). Bu ifadeler ile sosyal dışlanmayı oluşturan diğer unsurları da belirlemede önemli bir etken olan ekonomik yetersizlik önemi açığa çıkmaktadır. Ekonomik olarak yetersiz bir birey, ihtiyaçlarını karşılayacak ve asgari bir yaşam standardını sağlayabilecek gelirden yoksundur. Bununla ilişkili olarak sağlık, eğitim, konut ve diğer tüm ihtiyaçlara ulaşması da gelire bağlıdır. Yeterli geliri olmayan kişi, eğitim olanaklarına ulaşamayacağından, ileride iş bulmasına olanak sağlayacak imkândan yoksun kalacaktır. Bu da döngüsel olarak yine gelir yoksunluğuna ve yetersizliğine yol açacaktır. Eğer kişi işsizse, çalışma aracılığıyla kurduğu sosyal ilişkilerden de mahrum kalacaktır (Tartanoğlu 2010: 2)

TÜİK'in Hanehali Bütçe Anketinden elde edilen gelir dağılımı bilgileri ile Türkiye'de belirli bir sürede yaratılan kullanılabilen gelirin hanehalkı ve fertler arasındaki bölüşümü hesaplanmakta, zaman içinde yaşam seviyesindeki değişimleri, kentsel ve kırsal alanlar ile farklı sosyo-ekonomik gruplardaki hanehalkları arası gelir eşitsizlikleri analizleri yapılmaktadır (<http://Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.>). Aşağıdaki başlıklar ile TÜİK verilerine dayanarak ülkemizdeki çeşitli yoksulluk analizleri incelenmektedir.

2.1.1.Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Analizi

Yoksulluk sınırı yöntemi fertlerin gıda ve gıda dışı ihtiyaçları temel alınarak gıda dışı mal ve hizmet miktarının da eklenmesi ile oluşturulan çalışmalardır. Yoksulluk sınırının belirlenmesinde gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı belirlenmekte ve bunun sonucunda gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı ise eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun toplam nüfus içindeki payı dikkate alınarak hesaplanmaktadır (<http://www.finanskulup.org.tr>, 02.01.2014). 2007–2009 yılları arasında yapılan TÜİK resmi yoksulluk çalışmasından elde edilen veriler aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 6. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları
(2002-2009)

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,20	0,01	0,02	0,01	0	0	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esası göreli yoksulluk ⁽²⁾	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12

(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL; 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10952 02.01.2014

Tablo 6'de gösterildiği üzere 2002'den 2009'a yoksulluk çizgisi metotlarına göre birleşik istatistiksel veriler kaydedilmiştir. Tabloya bakıldığında Türkiye'de gıda yoksulluğu yani açlık oranı azalış sergilemektedir. Ancak gıda ve gıda dışı yoksulluk oranları dalgalı bir seyir izlemekle birlikte son yıllara doğru gıda ve gıda dışı yoksulluk oranları da azalmaktadır. Kişi başına günlük 1 doların altında yaşayan fertlerin oranı diğer faktörlere göre az olmakla birlikte 2006 yılından bu yana en az düzeydedir. Yani Türkiye'de DB'nın kabul ettiği açlık sınırı olan günlük 1 doların altında yaşayan insan 2006 yılından beri bulunmamaktadır. Kişi başı günlük 2,15 doların altında yaşayanların oranı da 2002 yılından bu yana azalmaktadır. Öte taraftan oransal olarak en büyük yoksulluk oranı olan kişi başı günlük 4,3 doların altında yaşayanların oranı 2002 ile 2008

yılları arasında belirli bir düşüş sergilemiştir. Fakat harcama esaslı göreceli yoksulluk oranları incelendiğinde yoksulluk oranları dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 7. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı (2007-2008)

Yöntemler	Yoksul fert sayısı (bin kişi)			
	2007	2008	2009	2010
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374	339	0,40
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933	12.751	17,50
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	356	330	159	0,21
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	5.796	4.759	3.066	3,66
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	10.127	10.497	10.669	14,62

(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2007 yılı için 0.926 YTL, 2008 yılı için 0.983 YTL ve 2009 yılı için ise 0,917 TL. kullanılmıştır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365, 02.01.2014

Tablo 7'de ise Tablo 6'da oranları verilen yoksulluk sınırı yöntemine göre hesaplanan yoksul fertlerin sayısını gösterilmektedir. Gıda yoksulluğu 2007'de 328 bin fert olarak hesaplanmış ve bu rakam 2008 yılında 374 bine yükselmiştir. Gıda ve gıda dışı yoksulluğun toplamından elde edilen yoksul fert sayısıysa 12.261 milyon iken bu rakam 2008'de 11.933 milyona düşmüştür. Tablo 7'de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı ile fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riskinin de değiştiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. 2009 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 6,05 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 26,86, işverenlerde % 2,33, kendi hesabına çalışanlarda % 22,49 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 29,58 olmuştur. En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı, 2008 yılında % 37,97 iken 2009 yılında % 33,01 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2009 yılında yoksulluk oranı % 9,63 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 7,16 olmuştur. 2009 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin

yoksulluk oranı % 14,68 ve iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 19,51'dir (www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365, 02.01.2014).

2.1.2. Hanehalkı Verilerine Göre Yoksulluk Analizi

Hanehalkı, aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta yaşayan, temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur (http://www.tuik.gov.tr, 02.01.2014). Yoksulluk profili ve düzeyindeki farklılıkları saptayan ana etkenlerden biri de aile yapılarında giderek oluşan farklılıklar ve sosyo-iktisadi farklılıkların bir yansıması olarak oluşan yeni aile biçimleridir. Yeni aile biçimi özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus, boşanma oranını ve eğitim oranındaki artış doğrultusun doğurganlık oranında meydana gelen düşüş, çekirdek aile kurmaya yönelim neticesinde aile yapısında meydana gelen farklılıklardır. Gelişmiş ülkelerdeyse ailelerinden ayrılan genç nüfusun yalnız başına yaşayan insanları oluşturması ve artan boşanmalardaki önemli artış eğilimleri çocuklu eşlerden oluşan aile biçiminin öneminin zamanla azalmasıdır (Şenses 2003: 157).

Tablo 8. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları 2002-2009

Hanehalkı Büyüklüğü	Yoksul Hanehalkı Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	14,54
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85	11,52
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23	9,41
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14	21,79
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68	38,50

Kaynak: www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23, 02.01.2014

Tablo 8'de Türkiye'de hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları verilmektedir. 1-2 kişinin olduğu ailelerde 2008 yılına kadar görülen azalma oranında 2009 yılında artış gözlenmiştir. 3-4 kişinin olduğu ailelerde de düşüş gözlenmiştir. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artış yaşanmaktadır. Tablo 8, daha fazla kişinin olduğu ailelerde

bazında incelendiğinde Türkiye’de en fazla yoksulluk oranının görüldüğü gözlenmiştir. Tablo.8’den çıkarılabilecek sonuç ülkemizde kişi sayısı arttıkça yoksulluk oranı da artış göstermektedir. Bu durum nüfus yapısı ve demografik özellikleriyle Türkiye’de yoksulluğun hala kalkınma sürecinde olduğunu göstermektedir. Bunun yanında paylaşım ilişkileri açısından değerlendirilecek olunursa yoksulluğu önlemek için yapılan transferlerin çoğu bu kalabalık ailelerde daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları 2007-2010

	Yoksulluk Sınırı ⁽¹⁾						Açlık Sınırı ⁽²⁾					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	84	91	105	122	127	141	216	244	283	341	365	396
2	127	138	159	185	192	213	327	368	428	515	552	599
3	161	174	201	233	243	269	414	466	540	651	699	759
4	190	205	237	275	287	318	487	549	638	767	825	896
5	217	235	271	313	328	363	557	627	728	874	944	1.025
6	242	261	301	350	365	404	620	697	809	976	1.050	1.140
7	264	287	331	382	401	444	679	766	889	1.066	1.153	1.252
8	287	311	359	414	435	482	737	831	965	1.154	1.251	1.358
9	306	331	387	446	465	515	786	884	1.040	1.242	1.336	1.451
10	325	351	404	471	495	548	836	938	1.088	1.313	1.423	1.545

(1) Gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırıdır. (2) Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırıdır

Kaynak: www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 02.01.2014

Tablo 9’da ise hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırları gösterilmektedir. Besin harcamalarına bağlı olarak açlık sınırı ve besin dışı harcamalara bağlı yoksulluk sınırı eklenmesiyle tablo iki ayrı bölümde TL cinsinden verilmiştir. Açlık sınırı oranları ailedeki kişi sayısı bağlı olarak artmaktadır. Aynı şekilde yoksulluk sınırı da artmaktadır.

Tablodan çıkan en önemli sonuç, Türkiye’de 2002 yılından 2009’a kadar geçen 7 yıl süre içerisinde açlık sınırları ve yoksulluk sınırları yaklaşık olarak her ailedeki fert sayısında 3 kat artmıştır.

Tablo 10. Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları 2002-2009

Ekonomik faaliyet durumu	Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
15 ve daha yukarı yaştaki fertler	23,94	24,52	22,22	17,68	14,80	14,86	14,39	15,27
İstihdamdaki fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
İş arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78	19,51
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73	14,68
15 yaşından küçük fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43	25,77

Kaynak: www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23, 02.01.2014

Türkiye genelinde hanahalkı fertlerinin ekonomik durumuna göre yoksulluk oranları incelendiğinde 2002 yılından 2009’a kadar genel anlamda bir azalış yaşanmıştır. 15 yaşından küçük kişilerin diğer yaş grubundakilere ve ekonomik durumlarına göre yoksulluk oranı daha yüksek çıkmıştır. Kırdaki yaşayan hanehalkı fertlerinin ekonomik faaliyet durumuna göre yoksulluk oranlarına bakıldığında 2002 yılından 2009 yılına kadar genel anlamda bir artış gözlemlenmiştir. 15 yaşından küçük fertlerin diğer yaş grubundakilere ve iktisadi durumlarına göre yoksulluk oranı daha yüksektir.

2.1.3. Gelir Dağılımına Göre Yoksulluk Analizi

Gelir, emek grubunun aldığı ücret ve maaş ile sermaye grubunun aldığı kar, faiz ve rant getirisi olarak ayrılmaktadır. Genellikle ayrışmanın açıkça görüldüğü gelişmiş ekonomilerde, toplam gelirin bu kapsamda değerlendirilmesi, ayrışmanın sınırlandırıldığı

Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilere oranla daha kolaydır (Kepenek ve Yentürk 2010: 458).

Türkiye’de gelir dağılımı konusu her dönemde olumsuz bir durum sergilemektedir. Özellikle 1980 yılı sonrasında uygulanan sosyal ve iktisadi politikalar ile gelir dağılımı daha eşitsiz duruma gelmiştir. Eşitsiz durum sebebiyle hazırlanan kalkınma planlarında gelirin istikrarsız dağılımının önlenmesi konusuna yer verilmiştir. Ayrıca 1961 ve 1982 yılları arasında sosyal adalet ve sosyal devlet ilkeleri kabul edilmiş, adil bir gelir bölüşümünün sağlanması bakımından düzenlenecek politikalar için ana bir çerçeve çizilerek hükümete bu politikaları düzenleme görevi verilmiştir (DPT 2007: 18).

Tablo 11. Gelir Türlerine Göre Yıllık Kullanılabilir Fert Gelirlerinin Oransal Dağılımı, 2010-2011

Gelir türleri	2010	2011
Maaş-ücret	43,7	44,8
Yevmiye	3,6	3,6
Müteşebbis	20,2	21,4
Gayrimenkul	4,2	3,9
Menkul kıymet	4,5	3,8
Sosyal transferler	20,5	19,4
Hanelerarası transferler	3,1	3,0
Diğer gelirler	0,2	0,2
Toplam	100,0	100,0

(*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “İlk yüzde 20’lik grup” geliri en düşük olan grubu, “Son yüzde 20’lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10902, 02.01.2014

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de maaş ve ücret gelirlerinin payı diğer gelir türlerinin payından daha fazla çıkmıştır. Tablo 11’e göre Türkiye’de 2011 yılında yıllık

kullanabilir fert gelirlerinin % 44,8'i maaş ve ücret geliri, % 21,4'ü müteşebbis geliri, % 19,4'ü transfer gelirleri, % 3,9'u mülk geliri ve % 3,8'i menkul kıymet, %3,6'sı yevmiye, %3,6'sı hanelerarası transfer ve %0,2'si de diğer gelirlerden oluşmaktadır. Rakamlar 2010 yılı verileriyle karşılaştırıldığında; yevmiye gelirleri ve diğer gelirler hariç, gayrimenkul, menkul kıymetler, sosyal ve hanelerarası transferler düşmüş diğer gelirler artmıştır.

2.2. Türkiye’de Sosyal Dışlanmanın Analizi

Son yıllarda özellikle dünyanın gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerinde yoksul insan sayısındaki artış artık önüne geçilemeyecek bir hal almıştır. Türkiye gibi birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, DB ve IMF olmak üzere uluslararası finansal kuruluşların neo-liberal politika önerileri kapsamında gelişim ve büyümesini ekonomisini dışa açarak geliştirmiştir. Ancak süreç içerisinde makro ekonomik istikrarını bu metotlarla sağlayamadıklarından ciddi bir ekonomik istikrarsızlık süreci yaşamışlardır (Altay 2007: 7). Türkiye neo-liberalizm olarak ifade edilen ekonomik, toplumsal yapıda köklü değişim sürecine 24 Ocak 1980’de kabul edilen yeni ekonomi programı ile girmiştir (Arpacioğlu 2011:68). Bu dönüşümler içerisinde, sınıf atlama, etik ölçülerde aşınma ve yükselebilmek, tüketimde bulunma, zenginleşme için her türlü yolu yasal kabul eden bir kitle ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllarda daha da eski zamanlara oranla daha şiddetli yeni eşitsizlik hiyerarşileri meydana gelmiştir. Özellikle devletin sosyal niteliğini kaybetmeye çalışması, serbest piyasa ve kapitalist ilişkilerin serbestleşmesi, zaman içerisinde alt sınıfların yoksulluklarının artması ile sosyal dışlanma etkisi göstermeye başlamış toplumun ayrışması ile yeni bir zenginler sınıfı ortaya çıkmıştır (Aytaç ve Akdemir 2003: 51). 1990’lı yıllarda peş peşe yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki boyutun büyümesine ve yoksulluğun artmasına sebep olmuştur. Türkiye ortalama olarak gelirin eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile yoksul arasındaki gelir farklılığının kapatılamayacak derecelere ulaştığı bir ülke haline gelmiştir (Arpacioğlu 2011: 68). Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, diğer taraftan ulusal gelirin paylaşımındaki adaletsizlik, ekonomik krizler, başarısız politikalar yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı daha da şiddetlendirirken önlem alınması gereken seviyeye getirmiştir (Taş ve Özcan 2012: 427)

Türkiye’de 1980 sonrasında bölgelere göre yoksulluk ve dışlama artmış 1990’lı yıllarda kronik yoksulluk ile somutlaşmış, bölgelere göre gelir farklılıkları hiç olmadığı

kadar büyük boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluk sektörel, sayı, coğrafik yer ve gelir olarak biçim değiştirmiş ve iç göç ile bağlantılı kırsal yoksulluğuna kent yoksulluğunu da dahil etmiştir (Altay 2007: 7). 1990 yılı sonrasında kırsal kesimde yanı sıra büyük şehirlerde açık bir şekilde yeni yoksullaşma süreci ortaya çıkmıştır. Süreç ile iç ve dış göçler, yüksek enflasyon, ekonomik krizler, mafya ve terör organizasyonları, istihdam problemleri, suçlu çeteler vs. yoksulluğun ve dışlanmanın hem sebepleri hem de yoksulluk üzerinden meydana gelen toplumsal problemler olarak ilk sıralarda yer almıştır (Aytaç ve Akdemir 2003: 51). Türkiye zaman içinde gelişen yeni şehirli yoksulluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Şehirler yeni göç etmişleri emecek imkânlarla sahip olmayınca yoksulluk farklı yönlerini göstermiştir. Şehirlerde zamanla kaybedilen ahlaki ölçüler, kitle olma duygusu, insani erdemler, hemşerilik/komşuluk ilişkileri, yeni şehirliyi şehirde yaşama hususunda daha bir korunaksız kılmaktadır. Sivil ve sosyal kuruluşların azlığı sebebiyle yeni göç etmişler karşılaştıkları tehlikeler de artmıştır. Yeni göç edenler, göç, şehirleşme, kentleşme, globalleşme, sosyal devletten geri çekilmeler, tüketimcilik, liberal ekonomi politikaları, çete, suç, mafya, gösterişçi kültür vb. sosyal ilişki ve etkileşim alanları dahilinde ortaya çıkmakta olan tipik bir kimlikleşme süreci kendini göstermiştir. Hayata tutunma gibi birçok varoluşçu kaygılar yeni göç etmişleri değer aşınma süreci ile karşılaştırmış kuraldışı hayatlara yönlendirmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de yeni şehirli yoksulluk, toplumsal bir problem olarak görünmektedir. Eski yoksulluk algısının dönüşerek yoksulluğun kronik hale gelmesi özellikle şehirlerde yoksulluğun ve dışlanmışlığın aynı kapsamda ele alınmasını başlatmıştır (Aytaç ve Akdemir 2003: 21).

Tümertekin’e göre, Türkiye’de köyden şehre göç kırsal bölgelerde toprak azlığı, mülkiyet rejimi, iklim şartlarının elverişsizliği gibi sebeplerle şehirlerde geçim koşullarının daha kolay olacağı yönündeki algıdan kaynaklanmaktadır. Ayrıca köydeki varlıklı bir nüfusun kent yaşamının çekimine hayran kalması da mümkündür (Tümertekin 1968: 35). Ancak nüfusun kentlere akını yalnızca şehirlerin çekici sebeplerinden değildir. Kırsal bölgelerdeki sağlık, eğitim, tarımsal arazilerin miras yolu ile verimsizleşmesi veya paylaşılması, işsizlik, tarımda makineleşmenin büyük ölçüde işgücü artığına sebep olması, terörün yarattığı güvensiz ortam, fert başına düşen gelirin azlığı ve diğer altyapı hizmetlerinin yetersizliği gibi olumsuz şartların ilerlemesine neden olmuştur. Keleş, köyden şehre göç sebebini tarımda makineleşme ile bir traktörün tarım sektörü dışına ittiği tarım işçisinin sayısı ortalama 6 kişi olarak tespiti ile örneklemiştir (Keleş 1996: 47).

2.3. Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadele Eden Kuruluşlar

Türkiye Osmanlı İmparatorluğu döneminde sanayileşme dönemini yaşayamadığından ve sosyal korumayı isteyecek bir işçi sınıfı olmadığından sosyal güvenlik sistemi de gelişmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kapsamlı bir biçime dönüşemeyen sosyal koruma girişimlerinin temel nedeni Osmanlı kültürünün muhafazakar aile kurumu biçiminde olmasıdır. Bu nedenle dönemin sosyal güvenlik uygulamaları belli bir kapsam çerçevesinde aile içi yardımlaşmalar, dinsel yardımlaşmalar ve meslek örgütleri içerisindeki yardımlar şeklinde olmuştur. 1929 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesi ve devamında 1961 Anayasası ile devletin görevlerinin daha ayrıntılı ele alınması sosyal güvenliğin kapsamı açısından da önemli bir gelişim süreci olarak kabul edilir. Anayasa ile sosyal güvenlik ve sağlık kavramları ülkede yaşayan vatandaşlara devlet tarafından sunulması gereken bir görev olduğu kabul edilmiştir.

Türkiye özellikle son yirmi yılda önemli ekonomik ve sosyal gelişmeler göstermiştir. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve ortama eğitim seviyesi artmış, sağlık hizmetlerinde gelişmeler yaşanmış, hane ve çalışma koşulları önemli değişiklikler göstermiş ve sosyal güvenlik toplumun büyük bir kesimine erişmiştir. Aynı zamanda yeni doğan çocuk ve anne ölüm oranları düşmesi, yaşam beklentisi artması, belirli bulaşıcı hastalıkların tedavisi bulunması, bağışıklık oranları artması gibi ülke çapında sağlık koşullarında da kayda değer iyileşmeler yaşanmıştır. İyileştirmelere rağmen, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla bağlantılı bazı konular kalıcı bir nitelik göstermekte ve yaşam kalitesini zedelemektedir. Bu aşamada devlet ve devletle işbirliği içinde olan birçok kuruluş yoksulluk ve sosyal dışlanma kapsamında mücadele çabaları göstermek durumunda kalmıştır.

2.3.1. Resmi Kurumlar

2.3.1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal politikaların belirlenmesi, uygulanması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasında önemli bir rolü vardır. Bakanlığın amacı aile ve sosyal politikalar alanında faaliyet gösteren tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, STK’lar ve özel sektörün birbiri ile koordineli çalışması, hizmetlerin belli bir kalite ve verimlilikte sunulmasıdır (<http://sgb.aile.gov.tr>, 02.01.2014).

Ülkemizde Devlet Bakanlığı sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerini devam ettirmektedir. Devlet Bakanlığı bünyesinde faaliyetini yürütmekte olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 27 Mayıs 1983 tarihinde yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) yetkisini devletin sosyal ve ekonomik yönden dezavantajlı kimselere yönelik görevini tanımlayan Anayasanın 61. maddesinden ve 2828 sayılı Kuruluş Kanunundan almaktadır 2011 yılından önce sosyal yardımların dağıtım ve politika üretilmesinde kullanılan SHÇEK ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDGF) yardımlarını ayni ve nakdi yardımlar şeklinde yapmaktaydı (SHÇEK Faaliyet Raporu 2010:1). Bu kapsamda, SHÇEK kapatılması ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal yardım faaliyetlerini tek çatı altında birleştirmesi ile SHÇEK ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) kurumlarını Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü adı altında birleştirilmiştir (Kılıç ve Çetinkaya: 2012: 98). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 08.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü dışında çalışmaları sonlandırılıp Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilen kurumlar Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü'dür.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulması 6/4/2011 tarihli ve 6233 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye istinaden (Karar no: KHK/633, R.G:08.06.2011/27958 Mükerrer) görevleri ise sosyal hizmetler ve yardımlar ile ilgili ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirerek uygulanması için uygun koşullar oluşturmak; sosyo- kültürel alandaki aşınmalara istinaden aile yapısının ve değerlerinin korunması ve sağlıklı bir biçimde gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması; çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini sağlamak üzere belirli faaliyetler oluşturmak ve gerek kamu kuruluşları gerekse gönüllü kuruluşlar ile işbirliği halinde olmak; kadına karşı oluşabilecek ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaları düzenlemek; özürliülerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayatta ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak; toplumun sosyal yardım ve korumaya ihtiyaç duyan kesimlerine yönelik yardım faaliyetlerini düzenli ve

etkin biçimde yürütmek; öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamaktır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal devlet olmanın gereği olarak kurulmuştur. Bakanlık ürettiği hizmetlerin niteliği ve niceliği itibariyle tüm risk grubu insanların yaşamlarını organize etmekte ve korunmaya muhtaç kesimleri sahiplenmektedir. 633 sayılı KHK ile dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmeler ve çeşitli ülkelerde yaşanan deneyimler ışığında sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin çağdaş bir yönetim anlayışı ve yapısına kavuşturulması amaçlanmaktadır. Mevcut anlayış ve uluslararası sözleşmelerin kapsamında, insan haklarını esas alan halkın gönüllü katkı ve katılımının sağlandığı, yerinden yönetim ilkesinin uygulandığı, sunulan hizmetlerin merkezi yönetimin yanı sıra halk tarafından denetlenmesine imkan tanıyan, ulaşana değil tüm ihtiyaç sahiplerine hizmeti öngören, liyakat ve ehliyetin ön planda tutulmaktadır (<http://sgb.aile.gov.tr>, 02.01.2014).

Bakanlığın kuruluşu ile hedeflenen sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında hizmet veren kamu kurumları tek bir bakanlık çatısı altında toplanarak; çalıştığı hedef kitleyi bilen, etkili, verimli, şeffaf, hesap verebilir, hizmet alan memnuniyetine odaklı, ölçebilen, izleyebilen, kontrol edebilen ve denetleyebilen bir yapının oluşturulmasıdır. Önceden sadece korunmaya ve yardıma muhtaçlara hizmet veren kurumlarımız, artık tüm risk grubu insanların yaşamlarını organize ederek, üretken ve sağlıklı bir birey olarak yeniden toplumsal hayata katılmalarını sağlamayı amaç edinmiştir (<http://sgb.aile.gov.tr>, 02.01.2014).

2.3.1.2. Kalkınma Bakanlığı

2000’li yıllardaki AB süreci ile Türk kamu yönetiminde önemli reform hareketleri yaşanmıştır. Özellikle merkezi yönetimde ve yerel yönetimlerde önemli yasal değişiklikler görülmüştür. Kamu yönetiminde bir sadeleştirme dönemi olarak değerlendirilen dönüşüm süreci Kalkınma Bakanlığı’nın kurulması, devlet bakanlıklarının kaldırılması, bazı bakanlıkların birleştirilmesi ve bazı özel kuruluşların kaldırılarak yeni bakanlıkların kurulma aşaması olarak değerlendirilmektedir. Sadeleştirme sürecinin önemli halkasını esas işlevi ulusal düzeyde plan yapmak olan 50 yıllık bir geçmişe sahip Devlet Planlama

Teşkilatı'nın (DPT) faaliyetlerine son verilerek yerine yeni bir örgüt yapılanması olan Kalkınma Bakanlığı'nın kurulması olmuştur. Kalkınma Bakanlığı'nın kuruluşu sadece planlama alanındaki bir kuruluşun bakanlık teşkilatına dönüştürülme süreci değildir. Aynı zamanda AByeliği ve bu üyeliğin gerektirdiği bölgeselleşme politikaları ile de yakından ilgili bir gelişmedir (Özgün 2011: 263–264).

Türk kamu yönetimi tarihsel geçmişinde yer almayan, yetkisi ulusal planlama hazırlamak olan 2011 yılında kurulup başbakanlığa bağlı olarak çalışmakta olan Kalkınma Bakanlığı' nın DPT'nin üzerine kurulmasına istinaden (Özgün 2011: 263) 1960'dan itibaren benimsenen ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın hızlandırılması, uygulanan politikalar arasında uyum sağlanması, toplumsal ve kültürel dönüşümün uyumlu yönlendirilmesi ve ekonomiye rasyonel kamu müdahalesinin temini amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermiştir. DPT'nin görevi ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların ve hedeflerin tayininde ve ekonomik politikayı ilgilendiren faaliyetlerin koordinasyonunda hükümete yardımcı olmak ve danışmanlık yapmaktır. 1982 Anayasası da DPT' nın planlı kalkınmayı ve planların devlet tarafından hazırlanmasını hükme bağlamıştı (<http://www.dpt.gov.tr>, 02.01.2014) DPT kuruluş amacı doğrultusunda hazırladığı planları 5 yıllık dönemleri kapsayacak şekilde oluşturmaktadır. DPT'nin kurulduğu tarihten bugüne kadar 9 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. DPT'nin sosyal politikalara verdiği ağırlık ve hedefleri, sadece Beş Yıllık kalkınma planlarında değinilen unsurlar olmamış, kurumun aktif stratejisi ve politikasında da yer almıştır. Bu doğrultuda 2001 yılında çalışmalarına başlanan Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu yayımlanmıştır. Bu rapor 30'dan fazla katılımcı tarafından hazırlanmış ve raporda gelir dağılımı ve yoksullukla mücadelenin profilini oluşturmanın yanında geleceğe yönelik stratejilerin oluşturulması amaçlanmıştır. Teşkilat, kalkınma planları ve raporların yanı sıra yoksullukla ve sosyal dışlanma ile aktif olarak mücadele etmeyi de eylemleri arasına almıştır. Bu doğrultuda 2008 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP) kapsamındaki illerde GAP Eylem Planı'nın Sosyal Gelişmesinin sağlanması bileşeni altında beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması ihtiyacını etkin bir şekilde karşılamak üzere Sosyal Destek Projesi (SODES) projesi başlatılmıştır. Proje 2010 yılında Doğu Anadolu Projesi'ni(DAP) de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (DPT 2009: 10).

Yeni kalkınma olarak ifadelendirilen kalkınma anlayışı ile neo-liberal politikalar temelinde gelir artışının paylaştırılması, yoksulluk, çevre güvenliği ve insanların kalkınma sürecine doğrudan katılım sağlanması hedeflenmektedir. Artık ulusal planlama anlayışına ve kurumlarına gerek duyulmamakta ve hem kalkınma hem de planlamada katılım ve ortaklık boyutlarını ön plana çıkartan ve sistemi merkezden yerele değil yerelden merkeze doğru biçimlendiren yerel ve bölgesel öncelikler ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede kalkınmanın sağlanabilmesinde devletin müdahalesinin azaltılması gerektiğine dayanan neoliberal kuramlar ya da yine neoliberal kuram içerisinde yer alan ancak teknolojik gelişmede içsel kaynakları ön plana çıkaran içsel büyüme yaklaşımının önem kazandığı görülmektedir (Özgün 2011: 266-267).

2.3.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)'nin temel görevi çalışma hayatını düzenlemek, çalışma barışını sağlamak, sosyal adalet ve sosyal refahın gerçekleşmesi için ve iş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliğini geliştiren tedbirler almak, sosyal güvenlik imkanını sağlamak, yaygınlaştırmak ve geliştirmek, yabancı ülkelerde çalışan Türk işçilerinin çalışma hayatı ve sosyal güvenlikle ilgili meselelerine çözüm yolları aramak, hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları koruyucu ve çalışmayı destekleyici tedbirleri almak toplumun tüm kesimlerinin sosyal güvenliğini sağlayacak ve yeni istihdam fırsatları yaratacak şartları geliştirmektir (3146 Sayılı Kanun) ÇSGB Sosyal Güvenlik Reformu kapsamında 20 Mayıs 2006 tarihli Resmi Gazete (RG)'de yayımlanan ve aynı gün yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Bağ-Kur ve Emekli Sandığı SGK'na devredilmiştir. Böylece üç ayrı SGK tek çatı altında birleştirilmiştir.

Türkiye dünya ekonomisinin en yüksek gelire sahip bölgelerinden biri olmasına rağmen yoksulluk ve sosyal dışlanma önemli bir sorundur. ÇSGB'nin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele kapsamındaki sağlık yardımlarını, yoksul ve sosyal güvenceden yoksun olanların ayakta tedavi giderleri oluşturmaktadır (DPT 2007: 35). Ayrıca ÇSGB, yaşlılıkta birlikte çalışma gücü azalan, gelir elde ederek yaşamı idame ettirmekte zorlaşan yaşlıların yaşlılık durumunu risk olarak kabul etmekte ve gerekli şartların yerine getirilmesi halinde emeklilik aylığı bağlamaktadır. Bu kapsamda ÇSGB, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri kapsamında sosyal yardım faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Emekli olmaları mümkün bulunmayan kayıt dışı çalışanların yaşlanmaları halinde düşecekleri zor durum hali düşünülerek herhangi bir karşılık beklenmeden hayatta bulundukları sürece primsiz ödemeler şeklinde Türk Vatandaşlarına verilmektedir (<http://haber.sgk.net>, 02.01.2014). SGK çalışmaları ile vatandaşların sağlık, sosyal güvenlik haklarını sunmak, etkin, adil, kolay erişilebilir ve mali açıdan sürdürülebilir, çağdaş standartlarda bir sosyal güvenlik ağını oluşturmaktadır.

ÇSGB'nın istihdam hedefleri kapsamında tam istihdamı sağlamaya yönelik önlemleri alarak iş ve işçi arayanların karşılaştırılması, işsizlerin iş bulmasına yönelik olarak meslek edindirme kursları düzenlenmesi, insan gücü planlamaları yaparak uzun vadeli istihdam politikaları oluşturulması gibi çalışmaları Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) çalışmaları tarafından yapılmaktadır (Kentleşme Şurası 2009: 43). Bakanlık bünyesinde kurulan Çocuk İşçiliği Birimi ile de okula gitme çağında olan çocukların çalıştırılmasının engellenmesi amaçlanmaktadır. Ayakkabıcılık, oto tamir ve bakım meslek dallarında 15 yaş altındaki çalışan çocukların işten çekilmeleri ve temel eğitime yönlendirilmesi ve 15-18 yaş arasındaki çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Projesi yürütülmektedir ve proje kapsamında işyeri izleme ve sosyal destek sistemi kurulmuştur (Taşpınar 2006: 182).

ÇSGB'nın Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadele Stratejisi'ne dahil olma çalışmaları 2004 yılında başlamış, AB'ne aday ülkeler tarafından uyum sürecinde hazırlanması gereken Ortak İçerme Belgesi (JIM)'nin hazırlanma çalışmalarını yürütmüştür. 4 Ocak 2006 tarihinde belgenin ilk dört bölümünde taslak metinlerinde “sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler” ile “sağlık” konularına ilişkin kısımların gözden geçirilmesi, gerekli düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir. JIM'nin “Gelir Dağılımı ve Parasal Yoksulluk” bölümünde yer alan Leaken Göstergeleri ile TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren her yıl yapılan ve yayınlanan yoksulluk çalışmaları hakkında bilgi edinilmiştir. Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, sosyal tarafların, sivil toplum örgütlerinin ve üniversitelerin katkılarıyla hazırlanmakta olan belgenin taslak metnine ilişkin olarak Avrupa Komisyonu'nun da talebi üzerine ilgili kurumlarında katılımıyla taslak metninde yer alan sağlık, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, yoksulluk, dışlanma, sosyal güvenlik, kadın-erkek eşitliği, özürllüler, eğitim, istihdam, bölgesel farklılıklar, çalışan çocuklar bölümlerinin de ele alındığı çeşitli toplantılar düzenlenmiştir (<http://peb.bumko.gov.tr>, 02.01.2014).

2.3.1.4. Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı, devlet tarafından aktarılan kaynakları yoksul ve sosyal güvenceden yoksun olanların ayakta tedavi giderleri için sağlık yardımı bünyesinde harcamakla yükümlü kamu kurumudur. Sağlık yardımları ise yoksul ve sosyal güvenceden yoksun olanların ayakta tedavi giderleri için Sağlık Bakanlığı'na aktarılan kaynaklar ve Vakıflara gönderilen yardımlardan oluşmaktadır (DPT 2007: 38). Kapsamda yeşil kart sahiplerinin ayakta tedavi giderleri, yeşil kart alamayanların ödeme güçlerini aşan sağlık giderleri, evsiz ve kimsesiz kişilerin genel sağlık giderleri, ekonomik ve sosyal güvenceden mahrum olanların ayakta tedavilerine yönelik ilaç ve tıbbi malzeme giderleri, özürhünerin protez, işitme cihazı, özürhü araç giderleri ve muhtaç erbaş ve er ailelerine ilaç ve tıbbi malzeme giderleri karşılanmaktadır. 3816 sayılı Kanun'da değışiklik yapılarak daha önce il ya da ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla ödenen ayakta tedavi gören yeşil kart hastalarının ilaç bedellerinin, 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla yeşil kartlıların ayakta tedavi ve ilaç masraflarının yeşil kart kapsamında Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanması hükmü getirilmiştir (DPT 2007: 38).

Sağlık Bakanlığı'nın sosyal koruma alanındaki en önemli uygulaması olan Yeşil Kart Uygulamasına, 3816 sayılı “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun” ile ülkemizde 18.02.1992 tarihinde kabul edilmiştir. 3816 sayılı Kanunun amacı, hiçbir SGK'nun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetleri giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan Türk vatandaşlarının bu giderlerinin, Devlet tarafından karşılanması ve bu hususta uyulacak usul ve esasların belirlenmesidir (3816 Sayılı Kanun). Kanunda değışiklik yapılarak ayakta tedavi gören yeşil kart hastalarının ilaç bedellerinin ödenmesi 1 Ocak 2005 tarihi ile yeşil kart kapsamında Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanması hükmüne varılmıştır (DPT 2007: 38). Kanun kapsamında hiçbir SGK'nun güvencesi altında bulunmayan ve bu kanunun öngördüğü usul ve esaslar çerçevesinde belirlenecek aylık geliri veya aile içindeki gelir payı 1475 sayılı İş Kanununa göre belirlenen asgari ücretin vergi ve sosyal sigorta primi dışındaki miktarının 1/3'ünden az olan ve Türkiye'de ikamet eden Türk vatandaşlarının Türkiye'deki yataklı tedavi kurumlarında yatarak görecekları tedavi hizmetlerini ve her türlü masrafları yer almaktadır. Öte yandan, herhangi bir sağlık güvencesi altında olanlara bağımlı olarak sağlık hizmetlerinden yararlanması

gerekenler, silâh altında bulunanlar ve sağlık güvencesi olan yüksek öğrenim öğrencileri bu Kanun kapsamı dışında tutulmuştur (Kaya 2009: 70).

Yeşil Kart Uygulaması 1991 yılındaki politik süreçte hiçbir sağlık güvencesi olmayan Türk vatandaşlarını Genel Sağlık Sigortası kapsamına geçinceye kadar geçici bir süre ile sağlık masraflarının Devlet tarafından karşılanmasının bir yansımasıdır. 1991 yılından günümüze gelen süreçte ülkemiz ekonomik krizlerle karşılaşmış ve ülkenin istihdam ve gelir dağılımı olumsuz etkilenmiştir. Sosyal transferlerin artması sonucu devlet yaptırımlarını arttırmak zorunda kalmıştır (Kaya ve Bozkurt 2011:134).

2.3.1.5. Milli Eğitim Bakanlığı

Mili Eğitim Bakanlığı 3580 Sayılı Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğrenim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun çerçevesinde sosyal yardım yapmaktadır (Biçer 2009: 45). Bakanlık bünyesindeki ilköğretim okullarında ücretsiz öğle yemeği uygulaması, eğitim yatırımlarının ve kalitesinin artırılması amacıyla gerekli çalışmalar, her 30.000 nüfusa sahip kentlerde de bir Halk Eğitim Merkezinin kurulması gibi hizmetler verilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2007 yılı itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve e-okul sistemi ile eğitim sistemine dahil olamayanların doğru bir şekilde tespit edilmesini sağlayacak veriler elde edilmektedir. Bu veriler ışığında Doğu illerinde ve kırsal şehirlerde yaşayan kız çocuklarının en dezavantajlı kesimdir. Ayrıca ilköğretim çağında olup okula gitmeyen çocukların üçte ikisinin kız çocuğu olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Pire 2011: 175).

Özel eğitim gerektiren özürlü çocuklar da parasız yatılılık ve bursluluk sınavına girme hakkı vardır. Bursluluk sınavını kazanan öğrenciler engellilik derecesine göre uygun okula veya kaynaştırma eğitimine devam edecekleri okula kaydı yapılır. Aynı şekilde zihinsel engelliler dışında parasız yatılılığı kazanan öğrenciler de engellerine uygun tercih ettikleri özel eğitim okuluna ve kaynaştırma eğitimine devam edecekleri okula kayıtlarını yaptırabilirler. 8 Aralık 1983 tarihli ve 18245 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Burs, Parasız Yatılılık ve Sosyal Yardımlar Yönetmeliğinde sınavsız olarak parasız yatılı öğrenciliğine kabul edilebilecek öğrenciler arasında sayılan özürlü öğrenciler ailelerinin maddi durumları dikkate alınmadan ve sınava girmeden parasız yatılılık hizmetlerinden yararlanabilmektedir (Hacımahmutoğlu 2009:

127). Sosyal yardım kapsamında burslu öğrencilerin burs miktarı memur maaşlarına uygulanan katsayının 1300 gösterge rakamının çarpımı ile elde edilen tutardır. MEB burs ve parasız yatılılıkla ilgili tutarlar MEB'e Genel Bütçeden ayrılan kaynaktan karşılanmaktadır. Burslu öğrencilerin bursları, burs almaya hak kazandıkları tarihi takip eden aybaşından itibaren okulları tarafından tatil dönemlerini de kapsayacak biçimde üçer aylık dönemler halinde ödenmektedir. Parasız yatılı öğrencileri MEB tarafından tespit edilmekte öğrencilere burs verilmeyip eğitim araç ve gereçleri, yiyecek, giyecek, harçlık ve diğer ihtiyaçları karşılanmaktadır. Parasız yatılı ve burslu öğrenci kontenjanları MEB tarafından tespit edilmektedir. Kontenjanların tespitinde illerin gelişmişlik durumları ve öğrenci sayılı öncelikli husustur (Hacımahmutoğlu 2009: 129).

MEB Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Koordinatörlüğü'nce sektörler arası işbirliği ile 0-18 yaş Ulusal Aile Eğitim Programı yürütülmektedir. Bu kapsamda bireylerin temel becerilerindeki eksikliğin eğitimlerinin ileri kademelerinde ve çalışma hayatında engel oluşturmamasının önüne geçebilmek için temel beceriler elde etmesi, kişisel gelişimlerinin ve sosyal bütünleşmenin sağlanması amaçlanmaktadır. Bakanlık yoksulluk riski açısından eğitim seviyesi düşük olanların eğitim almamış kişilere istinaden daha fazla risk altında olduğunu açığa çıkarmaktadır. Yoksulluk sorunu, kişisel gelişim ve becerilerin elde edilmesi, sosyal bütünleşmenin sağlanması açısından Bakanlık, İŞKUR, Belediyeler ve İl Özel İdareleri ile ortak çalışma yapmakta, eğitim hizmetine eşit ve etkin katılımın sağlanabilmesi için ilköğretim okullarına girişte ve eğitim süresi boyunca ek ücret talep etmemektedir (Pire 2011: 177).

2.3.2. Yerel Yönetimler

Merkezi hükümetin birçok yetki ve gücünü uluslararası bölgesel kuruluşlara devrettiği küreselleşme süreci ile ülke düzeyinde kamusal hizmetleri yerine getirecek kamu kurumu olarak yerel yönetimler ön plana çıkmıştır. Ulusal kimliklerin küresel kimlik haline dönüşme mücadelesi sürecinde ortaya çıkan birtakım çelişki ve tepkilerin azaltılmasında, yerel kimliklerin ya da farklılıkların yaşatılmasında, yerel kültürün, örf ve adetlerin korunmasında, yerel yönetimlerin sağlayabileceği büyük katkılardan söz edilebilmektedir (Yüksel 2004: 11-12). Kavram olarak yerel yönetim, yerel halk tarafından seçilmiş kişilerce yönetilen, özerk ya da bağımsız bir yapıya ve kendisine ait bir maliyeye sahip olan kurumdur (<http://www.kentimgazetesi.com>, 02.01.2014). Yerel yönetimlerin, yoksulluk ve dışlanma ile mücadelesinin başlıca nedenleri yoksulların demokratik katılım

bilincinin geliştirilmesi, bazı kamu hizmetlerinin daha kolay ve pratik sunulabilmesi, merkezi yönetimden kaynaklanan eksikliklerin giderilmesi ve yoksullukla ilgili bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması şeklinde sıralandırılabilir (Önen 2010: 68).

Türkiye'deki yerel yönetimler 1982 Anayasası'nın 127. Maddesine göre il, belediye ve köy halkının mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kamu tüzel kişileridir. Bu fonksiyonları Belediyeler, İl Özel İdareleri ve köy yönetimleri yerine getirmektedir İl Özel İdareleri ve belediyeler yeni çıkan yasalarla yerelleşme anlayışında daha güçlü duruma gelmiş ve hizmet alanları genişletilmiştir (Genç ve Alptekin 2009: 60). 22. 02. 2005 tarihli 5302 sayılı İl özel İdaresi Kanunu ile İl Özel İdareler mahalli ve ortaklaşa nitelikte olmak şartıyla sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları açılması niteliğine kazanmıştır.

İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı 2004/148 sayılı Sosyal Hizmetler ve Yardımlar konulu genelge ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda sosyal hizmet ve yardımlar faaliyet alanı içinde Kanun'un 7. maddesinin 1.fikrasının (v) bendiyle Büyükşehir belediyelerine sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak görev, yetki ve sorumlulukları verilmiştir. 5216 sayılı kanunun 2. fıkrasının (d) bendiyle de Büyükşehir ilçe ve ilk kademe belediyelerine, birinci fıkra da belirtilen hizmetlerden yaşlılar, özürlüler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak mesleki eğitim ve beceri kursları açmak görev ve yetkileri verilmiştir (Hazman 2010: 147). 2005 tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu sosyal hizmetlere ilişkin yetki ve görevlerin çerçevesi ilgili maddelerde; sosyal hizmet ve yardım, konut, kültür ve sanat, gençlik ve spor, kadın ve çocuklar için koruma evleri, özürlüler merkezi, dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürlülere yönelik sosyal hizmetler ve yardımlar, öğrencilere burs, meslek ve beceri kazandırma, hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması biçiminde faaliyet alanı belirlenmiştir ([http:// www.kentimgazetesi.com](http://www.kentimgazetesi.com), 02.01.2014). Görev ve yetkiler ana hatları belirlenmiş olsa da içeriği ve çeşitliliği hususunda belediyelere genel bir yetkiye sahiptir.

2.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum devlet denetimi ve baskısının belirleyici olmadığı alanlarda bireylerin veya grupların devletten izin almaksızın, ekonomik ilişkilerin baskısından mümkün olduğunca bağımsız olarak hareketlerini belirledikleri gönüllü, rızalı ilişkilerin ve kurumların oluşturabildiği bir toplum olarak ifadelendirilmektedir (Öztürk 2003). Sivil toplum kuruluşları gönüllülük esasına dayalı organizasyonlar ile yardım etmek isteyenlerin yardımlarını yardım almak isteyenlere ulaştırmada araç görevi üstlenen kuruluşlardır (Uğur 2006: 287).

Günümüzde devlet tarafından uygulanan sosyo-ekonomik politikalara ilaveten gittikçe önemi artan kuruluşlardan bir diğeri de sivil toplum kuruluşlarıdır (Aydın 1998) STK'lar birçok alanda faaliyet sürdürmekle birlikte yoksulluk ve sosyal dışlanma alanında da önemli bir role sahiptir. Yoksullukla mücadele çok boyutlu bir kavram olup ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik ve eğitim gibi birçok alanı kapsamaktadır. Yoksullukla mücadelenin yoksullaşmaya neden olabilecek gelişmelerin önlenmesi ve mevcut yoksulların yoksulluklarını giderici politikalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda devletin dışında bazı kamu kurum ve kuruluşların özellikle STK'ların katkısını zorunlu kılmaktadır (Uğur 2006: 287). Sivil toplum kuruluşları gönüllük esasına dayanan, çevre, sağlık, kadın, gençlik, çocuk, özürlüler, hayır ve yardımlar, çalışma hayatı, insan hakları, vb. alanlarda meydana gelen sorunları ve bu sorunları bertaraf etmeye yönelik kapsamlı çalışmaları amaç haline getirmiş oluşumlardır (Atar 1997). Gönüllülük esasına dayalı olması bu kuruluşların, yoksulluk sorununa da olumlu bir çözüm üretebileceğini göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler olmak üzere Dünya çapında STK'ların sayıca artması bu durumu desteklemektedir (Uğur 2006: 287). Birçok sivil toplum kuruluşları kendi kendilerine veya başka kurumlarla ilişkili olarak yoksullara eğitim, giyim, yakacak ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır. Eğitim, gelişim programları düzenlemekte ve özellikle yoksul kesimin bilinçlenmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Türkiye'de sivil toplum toplumsal değişimin önemli bir alanı olarak günden güne güçlenmektedir. STK'lar sivil toplumun iletişim ve müzakere alanının örgütsel yaşam ve kamusal alan olarak hareket etmesini sağlamakta, sayıları giderek artmakta, çalışma alanlarının farklılaşmakta ve hareket alanının toplumsal yaşam içinde yaygınlaşmaktadır. Bu farklılaşma ve yaygınlaşma içinde ülkemizde STK farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine,

hükümet-dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar farklı alanlarda hareket etmektedir. STK'lar çalışma alanları içinde yarattıkları farklılaşma ve toplumsal alanda yarattıkları yaygınlaşma sürecinde, canlı, etkili ve verimli olmaya çalışan toplumsal yaşamın sivil ve demokratik değerleri içselleştirmesine katkı sağlayan bir örgütsel yaşam alanını temsil etmektedirler. Küreselleşme karşısında temel insan haklarının, sosyal hakların ve çevre standartlarının korunması, fırsat eşitliğinin sağlanması, piyasa mekanizması ve ulus ötesi şirketler karşısında demokrasinin güç yitirmemesi yaşamsal önemdedir. Uluslararası işbirliğinde sivil toplum örgütlerinin ve özellikle de sendikaların rolü oldukça önemlidir (<http://www.ailehaber.com>, 02.01.2014).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMADA UYGULANAN SOSYAL

POLİTİKALAR KAPSAMINDA ÇANAKKALE'NİN DURUMU

1. Çanakkale İlinin Yapısı

Çanakkale Şehri Antik Çağlar'dan bu yana yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. O dönemlerde Hellespontos daha sonraki dönemlerde Batılıların Dardanel olarak adlandırdıkları Çanakkale Bağazı kıyıları, en eski çağlardan bu yana çeşitli yerleşimlere tanık olmuştur. Bunların en ünlüsü Troya'dır. Boğazın Ege kıyısına yakın mevkisinde, kuzeybatı noktasında yer alan Troya şehri, MÖ: 3000 yıllarına kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Troya gibi birçok devlet Çanakkale'nin tarihsel sürecinde, boğazlara egemen olmak adına mücadele yapmıştır.

Osmanlı döneminde Çanakkale şehrinin kuruluşu, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından şehrin korunması amacıyla yaptırılan Çimenlik Kalesi inşasında çalışanların şehre yerleşmeleri ile olmuştur. 1800' li yıllarda Çanakkale deniz ticareti alanında gelişme göstermiş tarım ve seramik ürünleri ticareti yaygınlaşmıştır. Bu dönemde yabancı ülkelerin konsolosluklarının Çanakkale şehrinde bulunması, kente Batılı hayat tarzını getirmiştir. Türkler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Levantenler'in şehirde yıllarca barış içinde yaşamaları günümüzde de barış kentinin temellerini oluşturmuştur.

1912 yılında başlayan Balkan Savaşı ve devamındaki I. Dünya Savaşı ile Çanakkale şehri askeri yığınak haline dönüşmüştür. Kent siviller tarafından boşalmış ve savaşlar sonrasında harabe haline gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde Çanakkale şehrine Gelibolu ve Biga ilçelerinin bağlanması ile kent nüfus olarak artmıştır. 1924 yılındaki Büyük Mübadele ile gelen Gritli nüfusu, Çanakkale kent nüfusunun artışını sağlamıştır. Daha sonraki yıllarda ise Ermeni, Rum ve Yahudiler şehri terk etmiş ve nüfus kaybı yaşanmıştır. 1992 yılında kente üniversite açılması ile kent yaşamı değip hızlı büyüyen ve gelişen bir yapıya dönüşmüştür.

Çanakkale şehrinin genel olarak en önemli ekonomik faaliyeti tarım sektörüdür. Şehrin son dönemlerde tarıma dayalı sanayi kollarının gelişme süreci ile ekonomide sanayinin payı artmıştır.

1.1. Çanakkale İlinin Demografik Yapısı

Çanakkale ilinin nüfusu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Çanakkale 2013 yılı nüfusu 502,328, 2012 yılı nüfusu ise 493 691 kişidir. 2012 yılı Çanakkale nüfus bilgilerine göre Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı % 12,01 olarak gerçekleşirken Çanakkale'de %14,79'dır. Nüfus yoğunluğu olarak ifade edilen bir kilometrekareye düşen nüfus miktarı Türkiye genelinde 98 kişi olurken Çanakkale ili 50 kişi ile Türkiye ortalamasının altındadır. 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus, Türkiye'de toplam nüfusun %67,6'sını, Çanakkale'de ise %73,32'sini oluşturmaktadır.

Tablo 12. Çanakkale İlinde Nüfus Bilgileri 2008-2010

Yıl	Nüfus		Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²) ⁽¹⁾		Yıllık Nüfus Artış Hızı(Binde) ⁽²⁾	
	Türkiye	Çanakkale	Türkiye	Çanakkale	Türkiye	Çanakkale
2008	71.517,100	474,791	93	48	13,10	-2,81
2009	72.561,312	477,735	94	48	14,50	6,18
2010	73.722,988	490,397	96	49	15,88	26,16

(1)Türkiye'nin Yüzölçümü 769,604 km², Çanakkale'nin yüzölçümü 9,933 km²

(2) Veriler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre düzenlenmiştir.

Kaynak: TÜİK İstatistiklerle Çanakkale 2010, Çanakkale Valiliği

Tablo 12, 2008-2010 yılı Çanakkale ilinde nüfus bilgilerini göstermektedir. Kilometrekareye düşen insan sayısı olarak tanımlanan nüfus yoğunluğu Türkiye'de 2008-2010 yılları arasında artış halinde iken Çanakkale'de sadece 2010 yılında artış göstermiştir. Çanakkale'deki yıllık nüfus artış hızı 2010 yılında binde 26,6 ile devamlı artış halindedir. Genel olarak Çanakkale'deki nüfus artışı Türkiye genelinin neredeyse yarısı olup Çanakkale ilindeki doğurganlığının diğer illere göre daha düşük olması da en gerçekçi sebebidir.

Tablo 13. Türkiye’de Net Göç Hızına Göre En Fazla Göç Alan İller 2011-2012

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç Hızı (binde)
Çankırı	184,406	17,050	10,609	35.5
Ordu	741,371	48,240	26,595	29.6
Karabük	225,145	13,510	8,444	22.8
Çanakkale	493,691	23,252	14,374	18.1
Tekirdağ	852,321	42,155	28,042	16.7

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Türkiye 2012 (Temmuz 2013)

Göç, insanların bulundukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmeleridir (Koçak ve Terzi 2012:165). Süreç ile kişiler sürekli veya geçici nitelikte belirli sebeplerle bulundukları bölgeden bir başka bölgeye yer değiştirmektedirler. Eğitim ve çalışma amaçlı, kısa süreli ve sürenin sonunda geri dönülebilen, mekan değiştirme hareketlerine de göç denilebilmektedir. Göç olayını gerçekleştiren kişiye göçmen denilmektedir. İnsanlık tarihi süresince yaşanan göçler eşitsiz bir şekilde dağılmış olan ekonomik fırsatlardan yararlanabilmek amacıyla olmuştur. Bazense göçler değişen çevre şartları veyahut devlet gibi sosyal bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskanlar ve savaşlar nedeniyle de oluşabilmiştir (Koçak ve Terzi 2012:165). Göç hareketleri bakımından Çanakkale ili Tablo 13’de incelendiğinde, Çanakkale’nin özellikle 1990’ lı yıllara kadar göç verdiği 1995’ li yıllarla birlikte kentteki ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler sebebiyle göç alan bir il konumuna geldiği gözlemlenmektedir. Kent, yüksek yaşanabilirlik seviyesine sahip olduğundan kente sadece iş bulmak ve çalışmak amacıyla değil aynı zamanda yerleşmek amacıyla gelenler de yoğunluktadır (Murat ve Bacak 2010: 219).

Tablo 14. Çanakkale İli Evlenme Boşanma Durumu 2007-2010

	Evlenme Sayıları			Boşanma Sayıları		
	Türkiye (kişi)	Çanakkale (kişi)	Çanakkale Oran(%)	Türkiye (kişi)	Çanakkale (kişi)	Çanakkale Oran(%)
2007	638,311	3,388	0,53	94,219	627	0,67
2008	641,973	3,295	0,51	99,663	664	0,67
2009	591,742	3,201	0,54	114,162	745	0,65
2010	582,715	3,112	0,53	118,568	802	0,67

Kaynak: TÜİK İstatistiklerle Çanakkale 2010, Çanakkale Valiliği

Toplam nüfusu artmasına paralel olarak Çanakkale ilinde son 30 yılda evlenme miktarları artmamıştır. Çanakkale ilinde evlenmeler, yaz aylarında kış aylarına göre artış olmaktadır. Ayrıca hem ülke hem Çanakkale’ de ortalama ilk evlenme yaşları erkeklerde kadınlardan daha yüksek olup geçmişten günümüze bu fark artmaktadır (Murat ve Bacak 2010: 145-146). Tablo 14’e göre evlenmelerdeki artış miktarı Türkiye de Çanakkale iline göre daha fazla miktardadır.

Türkiye’de ve Çanakkale’de hem yıllık boşanma miktarları hem de boşanma oranları sürekli olarak artmaktadır. Ancak evlilik miktarı ile boşanma miktarları karşılaştırıldığında evlilik son derece yaygın, boşanma ise daha azdır. 1990 yıllarında kadınların %89’sı erkeklerin %92,5’i 30 yaşına kadar evlenmekteydiler. Ancak gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de ilk evlenme yaşı kadınlarda ve erkeklerde giderek artmaktadır. Ülkemizde eğitim ve kariyer imkanlarının giderek daha fazla faydalanılması sebebiyle bireyler evlilik hayatına daha geç girmektedir. Bu kapsamda 2009 yılı itibari ile ülkemizde evlilik oranları kadınlarda %83 erkeklerde ise % 72’ e düşmüştür. Ayrıca ülkemizdeki evlenme boşanma oranları 2010 yılından sonra Çanakkale’ ye göre daha fazla orandadır. Hem ülke genelinde hem de Çanakkale ilinde boşanmaların temel sebebi geçimsizliktir. 2009 yılı itibariyle ülkemizde boşanmaların yaklaşık %95’i, Çanakkale’de ise %92’ sinin temel sebebi geçimsizliktir (Murat ve Bacak 2010: 160-163).

Tablo 15. Çanakkale İli Suç Oranları (10.000 Kişiyeye Düşen) Yaş Durumuna Göre Dağılımı 2007-2011

	2007	2008	2009	2010	2011
12-14 Yaş Aralığı	38	69	62	87	93
15-24 Yaş Aralığı	145	192	279	286	298
25-59 Yaş Aralığı	98	186	198	199	204
60+ Yaş Aralığı	14	29	43	42	43

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Aile içinde ve toplumsal alanda ortaya çıkan şiddet bireydeki veya gruptaki gücün karşı tarafa tehdit veya doğrudan uygulanmasıdır. Şiddet eğilimde olan bireyler şiddetin yaralanma, kayıp ile son bulmasına sebep olabilmektedirler. Şiddetin ortaya çıkmasına psikolojik, biyolojik ve dış çevre koşulları etkilidir. Şiddetin nasıl ortaya çıktığı boyutunun belli olması ve yapısal çözüm önerilerinin geliştirilmesi bakımından bilinmesi gereken bir durumdur. Önerilerin gelişmesi ile aile içi şiddeti güdüleyen, destekleyen ve etkileyen faktörlerin bilinmesi ve ailenin geniş kapsamda ise toplumun sağlığının korunabilmesinin açısından önemlidir (<http://www.ailetoplum.gov.tr>, 02.01.2014).

Tablo 15’de Çanakkale ilinde suç oranlarının (10.000 Kişiyeye Düşen) yaş durumuna göre dağılımını incelendiğinde 12-14 yaş arasındaki çocukların suç işleme sayısı 2007 yılından 2011 yılına kadar artış gösterdiği görülmektedir. 15-24 yaş arasındaki genç kesimin de 2007 yılı ile 2011 yılları arasında suç işleme sayısı giderek artmıştır. 15-24 yaş grupları arasında bulunan gençlerin suç işleme riski diğer gruptaki bireylere göre daha yüksektir. Adam öldürenlerin yarısından fazlası bu yaş dilimindeki kırsal bölgelerde yaşayan, ilkokulu bitirmiş genç erkeklerden oluşmaktadır. 25-59 yaş aralığı ve 60+ yaş grubunda suç işleyen kişi sayısı 2007-2011 yılları arasında giderek artmıştır.

Tablo 16. Çanakkale İli İntihar Sayıları 2007-2010

Yıllar	Türkiye (kişi)	Çanakkale (kişi)	Çanakkale İntihar Oran(%)
2007	2,793	36	1,29
2008	2,816	27	0,96
2009	2,898	31	1,07
2010	2,933	30	1,02

Kaynak: TÜİK İstatistiklerle Çanakkale 2010, Çanakkale Valiliği

Elverişsiz toplumsal koşullar bireylerin intiharı tercih etmelerinde önemli bir faktördür. Çünkü toplumsal yapı, fiziki çevreyi olduğu kadar insanını da denetim altına alabilmektedir. Toplumsal faktörlere karşı bireylerin gerek ruh yapısı gerekse yaşadıkları ortam aynı direnci göstermelerini engellemekte intihara teşebbüsleri de değişebilmektedir.

Tablo 16, 2007- 2010 yılları arasında Çanakkale ilinde ve Türkiye’de intihar kişi sayıları ve Çanakkale ili intihar oranını vermektedir. Türkiye’de intihar eden kişi sayısı 2007- 2011 yılları arasında artarken Çanakkale ilinde intihar eden kişi sayısı devamlı değişmektedir.

Geçmiş dönemlerden günümüze Çanakkale’de yaşanan intiharlar, 1994 ve 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, geçim zorluğu, ticari başarısızlık sebebine istinaden aile geçimsizliği sonucunda yaşanan intiharlar, toplam intihar sayılarında artışın en önemli sebebidir. 2008 yılı itibariyle Çanakkale’de öğrenim başarısızlığı, geçim zorluğu ve hastalık faktörlerinin intihar nedenleri arasındaki payı yüksektir (Murat ve Bacak 2010: 211-212).

1.2. Çanakkale İlinin Sosyal Yapısı

Sosyal yapı kavramı toplumsal sistemi veya toplumun farklı öğeleri arasındaki ilişkileri anlatmaktadır. Kavram, toplumun farklı akrabalık, dinsel, iktisadi, siyasal ve diğer kurumlarının, sosyal yapıyı meydana getirdiğini, bu yapının bileşenlerinin de normlar, değerler ve rollerden oluştuğunu irdelemektedir (Marshall 1999: 804). Yani yapı kelimesi ile kavram, toplumu oluşturan öğeleri, bu öğelerin toplum içerisindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkileri ile bu ilişkilerin işleyişindeki düzenliliği anlatmaktadır. Bu yolla örneğin herhangi bir ekonomik sistemin hangi aile, eğitim vb. düzenlemeleri

gerektireceğini ve hangi siyasi ve dini kurumlarla bağdaşıp bağdaşamayacağı anlaşılmaktadır. Sosyal yapı neslin üretilmesi, gençlerin sosyalleştirilmesi gibi temel işlevleri ve onları yerine getiren öğeleri içeren bir sistem halinde oluşur. Bunların herhangi birindeki değişme diğerlerini de etkileyecektir. Her sosyal yapının kendi içinde bir dengesi ve göreceli bir sürekliliği vardır. Toplumlar dinamik bir yapıya sahip olduklarından değişen dengelerin yerini yenisi alır. Dolayısıyla farklılaşan bütünleşme sonucu sosyal yapı meydana gelir (Gökçe 1996: 2).

Çanakkale ilinin sosyal yapısı kapsamında aşağıdaki Tablo 12 ile Çanakkale ilinin bağlı olduğu bölgedeki temel işgücü göstergeleri, diğer illerle karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bir ekonomik düzgün olarak işlerliğinin ölçütü, geçerli ücret karşılığı çalışmak isteyen herkese iş temin edilip edilemediğidir. İşsizlik modern sanayinin bir sorunudur. İşsizlik sanayiye dayalı ekonomik sistemin yapısından kaynaklanması nedeniyle kişisel değil, sosyal bir sorundur. Bir ülkede insanların çalışmak istediği halde iş bulamamaları, uygulanan ekonomik politikaların sonucudur (Aren 1975: 17). İstihdamdaki gelişmeyi izlemek de milli gelirin ne yönde gittiğini anlamak açısından önemlidir. Bir ülkede çalışan insan sayısının, çalışabilir yaştaki insan sayısına, yani aktif nüfusa (genellikle 15-64 yaş arasındaki nüfus) bölünmesiyle bulunan orana istihdam oranı denir.

Tablo 17. İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri 2011

	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
Çanakkale	48,5	4,8	46,2
Bursa	50,5	7,5	46,7
Balıkesir	46,3	5,5	43,7
İzmit	52,7	13,1	45,8
Yalova	52,2	13,7	45,0

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, 02.01.2014

Tablo 17’de 2011 yılında Marmara bölgesinde bulunan Çanakkale ilinin yine Marmara bölgesinde bulunan bazı illere göre temel işgücü oranları incelenmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye Geneline 2011 yılı işsizlik oranı %9,8 iken Çanakkale’de %4,8, Bursa’da %7,5, Balıkesir’de %5.5, İzmit %13,1, Yalova %13,7 olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 18. Eğitim Seviyesine Göre Net Okullaşma Oranları (%) 2008–2011

		İlköğretim			Ortaöğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2008/'09	Türkiye	96,49	96,99	95,97	58,52	60,63	56,30
	Çanakkale	98,38	98,46	98,29	75,42	77,87	72,82
2009/'10	Türkiye	98,17	98,47	97,84	64,65	67,55	62,21
	Çanakkale	99,40	99,62	99,16	80,32	82,66	77,82
2010/'11	Türkiye	98,41	98,59	98,22	69,33	72,35	66,14
	Çanakkale	99,32	99,26	99,38	82,09	82,61	81,52

Kaynak: TÜİK İstatistiklerle Çanakkale 2010, Çanakkale Valiliği

Tablo 18’de Türkiye-Çanakkale 2008–2010 yılları arasında eğitim seviyesine göre net okullaşma oranları incelenmiştir. İlköğretimde ve ortaöğretimdeki net okullaşma oranları, 2008–2011 yılları arasında Çanakkale’de Türkiye ortalaması üzerindedir.

Tablo 19. Çanakkale İli Sağlık Göstergeleri 2012

	Çanakkale	Türkiye
Yataklı Tedavi Veren Kuruluş Sayısı	13	1397
Yataklı Tedavi Veren Kuruluş Kapasitesi	1180	184.050
Aile Hekimi Sayısı	131	20.185
Bebek Ölüm Oranı (binde)	7,9	10,1
On bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	691	126.029
Diş Hekimi Sayısı	146	3
Kişi Başına Düşen Hemşire Sayısı	942	124.982
On bin Kişiye Düşen Eczane Oranı (yüzde)	3,6	3
Yüz Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatağı Sayısı	243	252

Kaynak: 1) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

2) www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=5
02.01.2014

Her devlet kendi vatandaşlarının sosyal güvenlikleri ile ilgili mevzularda gerekenlerin yapılmasını anayasa ve kanunlarla belirlemektedir. Sosyal devletin temel vazifesi olan sosyal güvenlik hizmetleri kapsamında sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin uygulanan politikalar o ülkenin sosyo-ekonomik gelişme ve toplumsal refahı ile ilişkilidir.

Tablo 19'e göre Çanakkale ili ile ülkemizdeki sağlık göstergeleri karşılıklı olarak incelendiğinde, Türkiye'de yataklı tedavi veren kuruluş sayısı ortalaması 17, Çanakkale yataklı tedavi veren kuruluş sayısı 13 ile Türkiye ortalamasının altında bir seyir izlemektedir. Çanakkale'de yataklı tedavi veren kuruluş kapasitesi 1180 ve aile hekimi sayısı 131'dir. Çanakkale'deki çocukların sağlık düzeylerini gösteren bebek ölüm oranı 2011 yılında binde 7,9 ile Türkiye'deki 10,1 bebek ölüm oranı altında bir seyir izlemektedir. Çanakkale'de on bin kişiye düşen hekim sayısı 691, diş hekimi sayısı 146, kişi başına düşen hemşire sayısı 942'dir. Çanakkale ilinde on bin kişiye düşen eczane oranı % 3,6 ile Türkiye ortalaması olan %3'lük oranın üzerindedir. Türkiye'de on bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı 252 olup Çanakkale bu sayı 243 ile Türkiye ortalamasına yakın bir rakam sunmaktadır.

2. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü ve Hizmet Alanı

Kişi, grup veya toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen bedeni, zihni, ruhi eksikliği, fakirlik ve eşitsizliği gidermek veya azaltmak, toplumun değişen şartlarından doğan sosyal sorunları çözümlemek, insan kaynaklarını geliştirmek, hayat standartlarını iyileştirmek ve yükseltmek, fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla insan, şeref ve haysiyetine yaraşır eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon alanlarında faaliyette bulunan hizmet programlarının tümü sosyal hizmetin kapsamındadır (Seyyar 2002: 518). Ülkemizde yoksullara yönelik sosyal hizmet ve yardımları düzenleyen kurumların başında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gelmektedir. Bakanlığın koruyucu, önleyici, destekleyici ve tedavi edici sosyal refah ve sosyal yardım karakterli hizmet modelleriyle bütün muhtaç birey ve ailelere ulaşabilmeyi hedeflemektedir. Bakanlık, illerde Müdürlük bünyesindeki çalışmaları ile ülkedeki yoksulluğa karşı mücadelede oldukça önemli rol oynamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü yoksul kişi ve ailelere ulaşip ihtiyaç durumlarını belirleyip gerekli yardımı yapmayı görev edinmiştir. Yasa kapsamında muhtaçlık nedeniyle haklarında koruma kararı aldırılarak sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan çocukların desteklendikleri takdirde yanlarına

alabilecek özellikleri taşıyan anne, baba veya yoksa akrabaları; korunmaya muhtaç oldukları tespit edilerek haklarında korunma kararı çıkarılmış ancak yuvalara veya yurtlara yerleştirme imkanı bulunmadığı için sıraya alınmış çocuklar; doğal afetler muhtaç duruma düşen aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalan kişiler; olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlikeyi kapsayan bir ameliyatla karşılaşan kişiler; korunma kararı alınmış olup yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan çocuklar; yüksek öğrenim gören ancak öğrenimini maddi zorluklar nedeniyle bırakmak durumuyla karşı karşıya kalan yüksek öğrenim gençliğine yapılan yardımlardan oluşmaktadır.

Tez çalışması ile 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ait faaliyette bulunan Çanakkale Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'nün çalışma alanı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çanakkale Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'nün etkinliğinin değerlendirilmesi, fonksiyonlarını gerçekleştirme düzeyi, ihtiyaçların karşılanması, istenilen sonuca ulaşma, en çok ihtiyacı olanın yararlanması ve yeterli olma dereceleri açısından değerlendirme yapılacaktır. Çanakkale Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü örneği ile kamusal alanda sosyal hizmet veren kurumun veriler doğrultusunda yoksul ve yardıma muhtaç kesime ulaşabilirliği ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizde sosyal hizmetler alanında faaliyette bulunan kamu kurumu olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının, Çanakkale Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü kuruluşlarının kapasitesi ve kalan kişi sayısı Tablo 20 'deki gibidir.

Tablo 20. Çanakkale İli Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü Kuruluşlarının Kapasitesi ve Kalan Kişi Sayısı

Kuruluş Adı	Kapasite	Kayıtlı Sayısı		Fiilen Kalan		Kaçak	İzinli	Üniversite Öğrencisi	Koruyucu Aile	İşlemi Devam Eden
		K	E	K	E					
Hüseyin Özcan Çocuk Yuvası (7-12)	60	17	30	14	28				4	
Mustafa Demircioğlu Kız Yetiştirme Yurdu	80	62		37		3	4	5	1	2
Biga Erkek Yetiştirme Yurdu	42		63		42	4		6		3
Hamiyet Feridun Sözen Sevgi Evleri Çocuk Yuvası ve Huzurevi Müdürlüğü	75	26	56	20	45				2	
Hamiyet Feridun Sözen Huzurevi	40	20		20						
Truva Çocuk Evi	6	6		6						
TOPLAM	303	131	149	97	115	7	4	11	7	5

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 20'ye göre Çanakkale ilinde 60 kapasiteli Hüseyin Özcan Çocuk Yuvasında (7-12) kayıtlı 17 kız, 30 erkek, fiilen kalan 14 kız, 28 erkek mevcuttur. 80 kapasiteli Mustafa Demircioğlu Kız Yetiştirme Yurdunda kayıtlı 62 kız, fiilen kalan 37 kız, kaçak olan 3 kişi, izinli olan 4 kişi, 5 kişi üniversite öğrencisi, 1 kişi koruyucu aileye sahiptir, 2 kişinin de işlemi devam etmektedir. 42 kapasiteli Biga Erkek Yetiştirme Yurdunda 63 erkek, fiilen kalan 42 erkek, 4 kaçak, 6 üniversite öğrencisi, 3 kişinin de işlem devam

etmektedir. 75 kapasiteli Hamiyet Feridun Sözen Sevgi Evleri Çocuk Yuvası ve Huzurevi Müdürlüğü'nde 35 kız, 56 erkek, fiilen kalan 20 kız 45 erkek bulunmaktadır ve 2 kişide koruyucu aileye sahiptir. 40 kişilik kapasiteye sahip olan Hamiyet Feridun Sözen Huzurevinde kayıtlı olarak 20 kız, fiilen kalan 20 kız bulunmaktadır, 6 kapasiteli Truva Çocuk Evinde kayıtlı 6 kız fiilen kalan 6 kız vardır.

Tablo 21. Çanakkale İli Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü' ne Bağlı Özel Kuruluşların Kapasitesi ve Kalan Kişi Sayısı

	Mevcut Kuruluş Sayısı	Toplam Kapasite	Hizmet Alan Çocuk Sayısı
Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Çocuk Kulüpleri	12	635	372
Özel Huzurevleri	2	138	80

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 21'e istinaden 635 kapasiteli Özel Kreş Ve Gündüz Bakımevleri İle Çocuk Kulüpleri mevcut 12 kuruluş ve 372 hizmet alan çocuk sayısı ile faaliyet göstermektedir. 138 kapasiteli Özel Huzurevlerinde 2 kuruluş faaliyet göstermekte, 80 çocuk hizmet almaktadır. Ayrıca Çanakkale ili sosyal hizmet alanındaki sivil toplum kuruluşları şöyledir:

- Hamiyet Feridun Sözen Sevgi Evleri Çocuklarını Koruma Derneği
- Çanakkale İl Müdürlüğü ve Bağlı Kuruluşlarını Güçlendirme Derneği
- Biga Çocuklarını Koruma Derneği
- Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Derneği (Mustafa Demircioğlu Kız Yetiştirme Yurdu)

2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Gençlere Yönelik Hizmetler

2828 Sosyal Hizmetler Kanunu (R.G 27.05.1983/18059) m.3/b'ye göre korunmaya muhtaç çocuk beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak tanımlanmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu (RG. 17.07.2005/25876) korunma ihtiyacı olan çocuğu bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlamıştır.

Akyüz muhtaçlık kavramını, bir çocuğun kanunun emrettiği ölçüde ihtimam ve bakım görmemesini ve sonucunda beden, fikir ve ruh güvenliğinin tehlikeye düşmesini olarak ifade etmiştir (Akyüz 1987: 11)Korunmaya muhtaç olma kavramı çok geniştir. Çünkü kimseli veya kimsesiz varlıklı veya varlıksız, suçlu veya suçsuz, herhangi bir eksikliği olması veya olmaması gibi kişisel özellikleri veya ayrıntılar göz önüne alınmaksızın, hukuki bakımdan sağ ve tam doğduğu andan itibaren reşit olduğu ana kadar her çocuk korunmaya muhtaçtır. Çocuğun korunmaya muhtaç olmasının nedeni çocuğun bedensel ve fikirsel bakımdan tam olarak gelişmemiş ve hayata karşı tecrübesiz olmasından kaynaklanmaktadır. Zaten ana babaya velayet hakkı bu nedenle verilmiştir (Akyüz 1987: 16).

Tablo 22. Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında Sosyal ve Ekonomik Destek Verilen Çocuk Hizmetleri

Yıllar	Korunmaya Muhtaç Durumda Olup Korunma Kararı Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı		Destek Verilen Korunma Kararlı Çocuk Sayısı		Kullanılan Ödenek Miktarı (TL)
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
2003	11	11	2	3	6.887.06 TL
2004	27	18	7	1	31.453.80 TL
2005	13	30	12	18	87.157.60 TL
2006	37	23	10	4	271.386.00 TL
2007	32	25	4	10	227.477.51 TL
2008	25	34	-	5	262.494.18 TL
2009	45	18	7	5	297.937.25 TL
2010	29	28	7	8	333.803.00 TL
2011	13	14	4	1	479.367.87 TL

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 22, korunmaya muhtaç durumda olup korunma kararı alınmadan aile yanında desteklenen çocuk sayısına bakıldığında 2003 yılında 11 kişi kız, 11 kişi de erkek olup rakam 2004 yılında kız çocuk sayısındaki yükseliş ile 27'ye erkek çocuk sayısında ise 18'e yükselmektedir. 2005 yılına gelindiğinde korunmaya muhtaç durumda olup korunma kararı alınmadan aile yanında desteklenen erkek sayısı kız çocuk sayısından daha fazla artış göstermiştir. 2005 yılında kız çocuğu sayısı 13'e düşerken erkek çocuğu sayısı 30'a yükselmiştir. 2006 yılında da korunmaya muhtaç durumda olup korunma kararı alınmadan aile yanında desteklenen kız sayısında artış, erkek çocuk sayısında azalış görülmüştür. 2007 yılında kız çocuklarında 37 kişiden 32 kişiye azalış görülmüş, erkek çocuklarında ise kişi rakamı 23'ten 25 kişiye çıkmıştır. 2011 yılında ise korunmaya muhtaç durumda olup korunma kararı alınmadan aile yanında desteklenen kız çocuk sayısı 13'te, erkek çocuk sayısı 14 kişide kalmıştır. Ayrıca tablo 21' deki veriler doğrultusunda Çanakkale Aile ve

Sosyal Politikalar Müdürlüğü'ne Bakanlık tarafından verilen ödenek miktarlarında her yıl bir artış gözlenmiştir.

2.2. Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocuklarla Her Türlü İstismara Maruz Kalan Çocukların Korunması Hizmetleri

Ülkemizde değişen toplum yapısı özellikle çocuk mağduriyetini gündeme getirmektedir. Devletin, sosyal devletin bir gereklilik olarak muhtaç çocuğun beslenmeden barınmaya, eğitimden korunmaya kadar birçok temel ihtiyacını karşılaması gerekmektedir.

Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar yaşadıkları ortamda her türlü ihmal, istismar, sömürü ve kötü davranışa maruz kalmaktadır. Aile veya yasal yakınlarıyla bağları kopmuş, risklere karşı kendilerini koruyamayacak durumdadırlar. Sokaktaki çocukların sokakta çalıştırılmaları ve yaşamaları ekonomik faktörün yüksek olması ile birlikte anne-babalarının eğitimsizliği, aile içi şiddet, cinsel/fiziksel istismar, sosyal destek sistemlerinin yetersizliği, geleneksel yapı içerisinde çocuğun ev işlerinde, tarımda ve sokakta çalıştırılmasının doğal karşılanması, ailenin bakabileceğinden fazla çocuğa sahibi olması, ihmal ve çocukların eğitim sisteminden kopmasıdır. Aslında sorunlara temel sebebi yoksulluk ve yetişkinlerin olumsuz tutumlarından kaynaklanmaktadır. (<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr>, 02.01. 2014). Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Müdürlük bünyesinde Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Merkezi ile sosyal tehlikelerle karşı karşıya olan sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuk ve gençlerin sosyal hizmet kapsamında rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını gerçekleştirmektedir.

Son yıllarda başta büyük şehirlerimiz olmak üzere, göç alan kentlerimizde sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocukların durumu ülkemizin önemli sorunlarından biri olmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar genellikle her türlü madde bağımlılığına açık olan ve bir kısmının hırsızlık, gasp, kapkaç gibi olaylara karışmaktadır. Çocukların tedavi, rehabilitasyon ve eğitimleri sağlanarak topluma kazandırılmaları ancak etkili, kesin sonuç getirecek önlemlerle ve ulusal, yerel düzeyde planlı ve organizeli uygulamaların başlatılması ile olacaktır (Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Genelge 2005/5). Ülkemizde devlet tarafından Çocuk ve Gençlik Merkezleri aracılığı ile sokakta yaşayan ve çalıştırılan, madde kullanan çocukların sokaktan çekilerek örgün veya mesleki eğitime yönlendirilmeleri, madde bağımlılığı tedavilerinin yapılması,

barınma, beslenme, giyim, sağlık, eğitim vb. tüm ihtiyaçlarının karşılanması, toplumla yeniden bütünleştirilmesi sağlanmaktadır. Ayrıca risk altında bulunan çocuklar için önleyici müdahalelerde bulunarak çocukların sokakta çalıştırılmasını ve yaşamasını önleyici tedbirleri kapsama dahil edilmelidir (<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr>, 02.01.2014).

Tablo 23. Çanakkale İli Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Mevcut Risk Durumu

	2010		2011
Sokakta Çalıştırılan Çocuk Sayısı (yüz bin kişide)	-		-
Adli İşlem Gören Çocuk Sayısı (yüz bin kişide)	Mağdur	611	588
	Suç Sürüklenen	146	156

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 23'e göre Çanakkale ilinde 2010 ve 2011 yılında sokakta çalıştırılan çocuk sayısı tespit edilmemiştir. 2010 yılında adli işlem gören mağdur çocuk sayısı 611 iken 2011 yılında bu sayı 588'e düşmüştür. 2010 yılında adli işlem gören suça sürüklenen çocuk sayısı 146 kişi iken 2011 yılına gelindiğinde bu sayı 156 kişi'ye yükselmiştir. Ülkemiz çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınmasını ve bu konuda uluslararası işbirliğinin sağlanmasını amacıyla 1995 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalamış, 2001 yılında da Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir.

2.2. Koruyucu Aile ve Çocuk Hizmetleri

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na göre korunmaya muhtaç çocuk, beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup annesi ve/veya babası olmayan, ana ve/veya babası her ikisi tarafından terk edilen, ana ve/veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan veya başıboşluğa sürüklenen çocuklardır.

Çocuğun manevi olarak terk edilip korunmaya muhtaç hale gelmesine çeşitli kişisel ve sosyal etkenler yol açmaktadır. Kişisel etkenler, çevre faktörü ile karşılıklı etkileşim içinde olup çocuğun kendisinde, kişiliğinde bulunan akli, ruhi ve kalıtsal eksikliklerdir. Aile bağlarının zayıflığı, devamlı ve şiddetli geçimsizlik, evde bir üvey ana veya babanın varlığı veya ana babanın hiç olmayışı çocuğun muhtaç olduğu ilgi ve sevgiyi görmemesine sebep olur. Çünkü çocukta zararlı eğilimler varsa kötü sonuçlar doğabilmektedir. Kötü ekonomik şartlar, mesken şartlarının bozukluğu gibi tehlike ve manen terk edilmenin çocuğun dışında bulunan diğer bazı nedenleri de vardır. Ayrıca bütün tehlike ve manen terk edilme olaylarının temel sonucu çocuğun eğitiminin ihmal edilmiş veya ona eksik eğitim verilmiş olmasıdır. İhmalde ana veya baba evinin belirli sebepler ile yetersiz oluşunun büyük rolü vardır(Akyüz 1987: 17-18). Çocuk ihmal ve istismarında eğitim kurumlarındaki eğitim problemleri çevresel faktörler açısından değerlendirilecek ciddi bir problemdir.

Tablo 24. Koruyucu Aile ve Evlat Edindirme Hizmetleri–1

Yıllar	Koruyucu Aile Olmak İçin Başvuruda Bulunan Aile Sayısı	Koruyucu Aile Sayısı	Koruyucu Aile Yanında Bakılan Çocuk Sayısı	
			Kız	Erkek
2005	1	5	4	1
2006	-	5	4	1
2007	2	6	4	2
2008	4	7	5	2
2009	1	9	7	3
2010	3	9	7	3
2011	-	9	7	3
Sırada Bekleyen Aile Sayısı			1	

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Çanakkale ilinde koruyucu aile olmak için başvuruda bulunan aile sayısı 2005 yılında 1, 2007 yılında 2, 2008 yılında 4 ve 2010 yılında 3 kişi olarak kaydedilmiştir. Koruyucu aile sayısına bakacak olursak 2005 yılından 2011 yılına kadar arttığı gözlemlenmektedir. Koruyucu aile yanında bakılan kız çocuk sayısı 2005 yılından 2011 yılına kadar artarak devam etmiştir. Aynı şekilde erkek çocuk sayısında da artış gözlemlenmiştir. Sırada bekleyen aile sayısı da bir kişidir.

Tablo 25. Koruyucu Aile Evlat Edindirme Hizmetleri- 2

Yıllar	Evlat Edinme Başvurusu Kabul Edilip Sıraya Alınan Aile Sayısı	Evlatlık Verilen Aile Sayısı	Evlat Edindirilen Çocuk Sayısı	
			Kız	Erkek
2005	6	11	2	9
2006	7	7	3	4
2007	6	2	1	1
2008	7	2	1	1
2009	7	7	4	4
2010	8	4	2	2
2011	4	9	4	2
Sırada Bekleyen Aile Sayısı			9	

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 25'e göre Çanakkale ilinde evlat edinme başvurusu kabul edilip sıraya alınan aile sayısı 2005 yılında 6 kişi, 2006 yılında 7 kişiye yükselmiş ancak 2011 yılında 4 kişiye düşmüştür. Çanakkale ilinde yıllar itibariyle evlatlık verilen aile sayısı incelendiğinde dalgalı bir seyir izlemekle birlikte 2005 yılında 11 kişi 2007 yılında 2 kişiye düşmüş 2009 yılında 7 kişiye yükselmiş ve 2010 yılında 4 kişiye düşmüşse de 2011 yılında tekrardan yükseliş göstermiştir. Evlat edindirilen kız çocuk sayısı 2005 yılında 2 kız çocuğu, 9 erkek çocuğu, 2006 yılında 3 kız çocuğu, 4 erkek çocuğu, 2007 yılında 1 kız çocuğu ve 1 erkek çocuğu, 2009 yılında 4 kız çocuğu ve 4 erkek çocuğu, 2010 yılında 2 kız çocuğu ve 2 erkek çocuğu, 2011 yılında 4 kız çocuğu, 2 erkek çocuğu evlatlık edinilmiştir. Sonuçlar şunu gösteriyor ki en çok erkek çocuğu evlatlık edinilmiştir. Sırada bekleyen aile sayısı da 9 çifttir.

Ülkemizde sosyal hizmet uygulaması ile koruyucu ve önleyici tedbirler kapsamında çocuğun ailesi yanında sosyal ve ekonomik destekle bakılması gerekmektedir. Çocuğun ailesi yanında bakılmasının mümkün olmadığı durumlarda koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetlerinden yararlandırılması sağlanmaktadır. Sosyal hizmetin mümkün

olmaması durumunda ise çocuk evi ve diğer hizmetlerden faydalandırılmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Genelge 2012/15'e göre koruyucu aile hizmeti mahkemece korunma kararı alınan korunmaya muhtaç çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu m.23'e göre kurulmuş kuruluşlarda olduğu kadar Kurumun denetim ve gözetiminde bir "Koruyucu Aile" tarafından da yerine getirilebilir. Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü tarafından tespit edilecek ve ödenecek bir ücret karşılığında da yapabilir. Koruyucu ailelerin seçimine, çocukla ilgili sorumluluklarına, Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü ile olan ilişkilerine, hizmetin işleyişine ve aileye bu hizmeti karşılığı ödenecek ücrete ilişkin esaslar yönetmelikle düzenlenmektedir.

2.3. Yaşlı ve Özürlü Hizmetleri

Yaşlı hizmetleri bireyin, aile, iş, emeklilik, arkadaş, dost gibi sosyal çevresi içinde her alanda ve her konuda rahatsızlığının giderilmesi ya da en aza indirilmesi için yapılan müdahalelerin her biri veya bütünü olarak sunulan sosyal hizmet faaliyetleridir (<http://www.gebam.hacettepe.edu.tr>, 02.01.2014). Sosyal hizmetler kapsamında yaşlı hizmetleri, yaşlıların sosyal alanda yaşadıkları rahatsızlık duygusu uyandıran ve devam eden sorunların, sıkıntıların çözülmesi için verilen hizmetlerdir. Kısaca yaşlıların sosyal sorunlarını ortadan kaldıracak çalışmalar ile bireye özel düzenlenmiş tüm hizmetlerdir (<http://www.eogrenme.anadolu.edu.tr>, 02.01.2014). Yaşlılara yönelik sosyal hizmet faaliyeti sosyal çevresindeki iletişim sorunları ile ilgili problemleri belirleyip yok edebilmeyi kısaca yaşlının sosyal sağlığına kavuşmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Yaşlılara sosyal hizmetler değişik ve farklı ortamlarda verilir. Yataklı bakım kurumu olan huzurevlerinde, yaşlı bakımevlerinde, gündüzlü yaşlı danışma merkezlerinde, toplum merkezlerinde, yaşlıların kendi evlerinde, akrabalarının evlerinde kısaca yaşlının hayatını devam ettirdiği her yerde verilebilir Yaşlılar için sosyal hizmet faaliyetleri yaşlının yaşamdan daha fazla zevk ve doyum almasını sağlamak maksadıyla sunulmaktadır. Yaşlıların toplumla bütünleşmesini sağlayan, sosyal iletişimlerini arttıran, yaşama bağlayan, boşluğa, umutsuzluğa ve çaresizliğe düşmekten kurtaran hizmetlerdir (<http://www.gebam.hacettepe.edu.tr>, 02.01.2014).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde özörlölere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütölmesi hususunda çalışmalar yapılmaktadır. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğı ve koordinasyonu sağlamak, özörlölüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özörlölülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yolları araştırılmaktadır (Kılıç ve Çetinkaya: 2012: 98). 571 sayılı Başbakanlığa bağı Özörlölüler İdaresi Başkanlığının kurulmasına ilişkin Kanun Hükmünde Kararname 1997 yılında yürürlüğe girmiş özörlölülerin hayatını devam ettirmesinde sosyo-ekonomik durumlarını etkileyecek kararlara katılmaları amaçlanmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı özörlölülerle yönelik sosyal hizmet faaliyetleri Bakıma Muhtaç Özörlölülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik hükümleri gereğince yapılmaktadır. Evde bakım hizmetinden yararlanmakta olan görme özörlölülerin özür durumuna ilişkin eğitsel, sosyal ve mesleki rehabilitasyon programlarının uygulandığı rehabilitasyon merkezlerinde yatılı olarak kaldıkları sürece evde bakım ücretinin kesinti yapılmadan ödenmesine karar verilmiştir. Yönetmeliğe göre bir akraba bakıma muhtaç bir özörlölü veya bakmakla yükümlü olduğı bireyler tanımındaki aynı evde yaşayan iki özörlölüye bakım hizmeti verilebilmektedir. Yani aynı evde yaşayan üç özörlölüden ikisi için bir akrabaya evde bakım ücreti verilebilmektedir. Aynı evde yaşayan bakıma muhtaç üçüncü özörlölü için farklı bir akrabanın bakım hizmeti vermesi şartı ile Bakım Hizmetleri Değerlendirme Heyetinin kanaatine istinaden bakım ücreti verilmesi mümkün olabilmektedir.

Tablo 26. Çanakkale İli Özürlülerin Evde Bakım Hizmetleri

Yıllar	Müracaat Sayısı	Müracaatı Reddedilen Sayısı	Özürlü Sayısı		Özürlü Evde Bakım Hiz. Yararlanan Kişi Sayısı		Kullanılan Ödenek Miktarı (TL)
			K	E	K	E	
2007	77	22	34	43	24	31	115.610.28 TL
2008	235	69	106	129	77	89	765.975.69 TL
2009	389	158	156	233	94	137	2.190.265.00 TL
2010	618	289	312	306	169	160	4.158.008.08 TL
2011	985	451	479	512	264	223	5.287.230.62 TL
İnceleme yapılması bekleyen müracaat sayısı: 47							
İkinci kontrol denetimi yapılan aile sayısı: 140							

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Çanakkale ilinde özürlülerin evde bakım hizmeti alma konusunda 2007 yılında 77 kişinin müracaatta bulunduğu, 2008 yılında bu sayısının 235 çıktığı, 2009 yılında daha da artarak 389 kişiye ulaştığı, 2010 yılında 618 ve 2011 yılında da 985 kişiye ulaşmıştır. 2007 yılında 77 kişiden 22'sinin, 2008 yılında 235 kişiden 69'unun, 2009 yılında 389 kişiden 258'inin, 2010 yılında 618 kişiden 289'unun, 2011 yılında da 985 kişiden 451'nin müracaatı reddedilmiştir. 2007 yılından 2011 yılına kadar özürlü kadın ve erkek sayısının arttığı görülmektedir. Özürlü evde bakım hizmetlerinden yararlanan kişi sayısına bakıldığında 2007, 2008 ve 2009 yıllarında erkek sayısı kadın sayısından fazla, 2010 yılında kadın özürlü sayısı 169 kişi olurken erkek özürlü sayısı da 160 kişi olmuştur. 2011 yılına gelindiğinde özürlü evde bakım hizmetlerinden yararlanan kadın sayısı 264, erkek sayısı 223 olmuştur. Özürlü hizmetinde ödenek miktarı da özürlü hizmetinden yararlanmak isteyen kişi sayısı arttıkça artmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlülük İdaresi Başkanlığının 2008-2012 Stratejik Planıyla belirlenen stratejik amaç ve hedefler: özürlülerin sorunlarının tespiti ve çözüm önerileri için inceleme ve araştırma çalışmaları yapmak, özürlülere ilişkin toplumsal bilinci arttırmak, haklarına ve onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek,

özürlülere fırsat eşitliği sağlamasına ilişkin, özürlülüğe ve özürlü kişilere ilişkin ihtiyaca ve bilimsel kriterlere dayalı özürlülük sınıflandırılması, ölçütleri ve istatistikleri elde edilmesidir.

Tablo 27. Çanakkale İli Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları

Kuruluşlar	Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları		
	Huzurevleri/ YBRM	Yaşlı Dayanışma Merkezleri	Yatılı Rehabilitasyon Özürlü Merkezleri
Aile ve Sosyal Politikalar Müd.	1	1	1
Kamu Kurum ve Kuruluşları	---	---	---
Yerel Yönetimler	---	---	---
Sivil Toplum Kuruluşları	2	---	---
Özel Hukuk Tüzel Kişileri	---	---	---

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 27' ye göre Çanakkale ilinde Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'ne bağlı 1 adet huzurevi, 1 adet yaşlı dayanışma merkezleri, ve 1 adet yaşlı rehabilitasyon ve özürlü merkezleri bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarında, yerel yönetimlerde ve özel hukuk tüzel kişilerine bağlı özürlü ve yaşlı hizmetleri kuruluşu bulunmamaktadır. Çanakkale ili dahilinde sivil toplum kuruluşlarına ait 1 adet huzurevi bulunmaktadır.

Tablo 28. Çanakkale İli Yaşlı Hizmetleri

Yaşlı Hizmetleri	
	Kişi sayısı
Müracaat Sayısı	27
Kurum Bakımına Yerleştirilen Yaşlı Sayısı	11
Reddedilen Müracaat Sayısı	-
Yıl İçinde Sıraya Alınan Yaşlı Sayısı	-
Toplam Sırada Bekleyen Yaşlı Sayısı	-
İşlemi Devam Eden Yaşlı Sayısı	2
Vefat Eden	2
Vazgeçen	12

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 28'e istinaden Çanakkale ilinde yaşlı hizmetleri kapsamında 27 kişi müracaat etmiştir. Kurum bakımına yerleştirilen yaşlı sayısı 11 kişi olup reddedilen müracaat sayısı, yıl içinde sıraya alınan yaşlı sayısı ve toplam sırada bekleyen yaşlı sayısı bulunmamaktadır. İşlemi devam eden yaşlı sayısı ve vefat eden yaşlı sayısı 2'şer kişi olup müracaat edip vazgeçen 12 kişi bulunmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 Stratejik Raporu'na göre Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yaşlılara sunulan hizmetler;

- Yaşlılara yönelik sosyal hizmetlere ilişkin olarak ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Yaşlılara sunulan sosyal hizmet modellerini geliştirmek.
- Yaşlıların ve bakıma muhtaç özürlülerin, yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmaları kurmak, var olanları standardize etmek, uygulamaları takip etmek ve denetlemek. Yaşlıların toplumla bütünleşmesine, statü ve rollerinin

yeniden kazanımına, işlevlerinin artırılmasına, boş zamanlarının etkili bir biçimde değerlendirilmesine ilişkin mekanizmalar oluşturmak.

- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce özürllülere ve yaşlılara yönelik yürütülen sosyal hizmet faaliyetlerine ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamaktır.

2.4. Toplum Merkezleri

Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü bünyesinde yer alan ve yoksullukla mücadelede önemli rol oynayan kuruluşların başında toplum merkezleri gelmektedir. Toplum merkezleri, kentlerin yoksul bölgelerinde toplum yaşamını geliştirmenin ekonomik ve toplumsal yöntemleri içinde önem kazanan kuruluşlardır. Toplum merkezleri asıl amacı doğrudan yoksul kesimi hedef alarak toplumsal yaşama uyum sağlayamayan kesimi geliştirmeyi ve kent yoksulluğu ve neden olduğu yoksullukları ortadan kaldırıp yoksul kesimin kentsel yaşama uyumu ve bütünleşmesini gerçekleştirir (Karataş 1999). Toplum Merkezlerinin oluşturulup hizmete açılmasında yoğun göç alan gecekondu bölgeleri ve kalkınmaya öncelikli bölgeler daha önceliklidir.

Toplum merkezleri hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amaçlanmaktadır. Koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır (<http://samsun.aile.gov.tr>, 02.01.2014).

Toplum merkezlerinin yasal dayanağı 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu'nun 9. maddesinin 15. maddesi hükümlerine dayanılarak düzenlenmiştir. Toplum merkezlerinin genel amacı; hizmet verdiği bölgede kentlerin kaynaklara ulaşmada güçlük çeken ve dezavantajlı konumdaki yörelerde yaşayan öncelikle kadın, çocuk, genç, özürllü olmak üzere tüm toplum kesimlerinin daha iyi yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamak ve kentsel alanda yaşam biçimlerinde izlenen farklılaşmayı azaltmaktır. Toplum merkezlerinde uygulanan programlar ise birey, grup, aile ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken, kendine yeterli hale gelmeleri amaçlanmaktadır. Ayrıca koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici,

rehberlik ve rehabilite edici hizmetler ile halkın istek ve gereksinimleri doğrultusunda planlamalar yapılmaktadır (<http://samsun.aile.gov.tr>, 02.01.2014).

2.5. Gönüllü Hizmetleri

Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü gönüllü kişi ve kuruluşların katkı ve katılımları ayni ve nakdi katkılar, gönüllü katkılar, taşınır ve taşınmaz bağışı ve sektörler arası ve toplumsal işbirliği, güç işbirliği ve koordinasyon sağlamak şeklinde gerçekleşmektedir.

2828 Sayılı Kanun yoksulluk içinde bulunan kişilerin herhangi bir sosyal hizmet kuruluşu bünyesine dahil edilmeden kendi evlerinde ve ortamlarında korunmasına yönelik olarak gerçekleştirilecek hizmetleri devletin kapsamına dahil etmiştir. 28.9.1986 tarihli 19235 sayılı RG.'de yayınlanarak yürürlüğe giren Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği ile 2828 sayılı kanunla verilen görevlerin esasları belirlenmiş ve usulüne bağlanmıştır. Bu yönetmelikle kurumun gerçekleştireceği yardımlar ekonomik yönden muhtaçlık içinde bulunan kişilere kendi evlerinde ve ortamlarında sağlanacak olan parasal ve nesnel sosyal yardımlar olarak belirlenmiştir. Ancak 29.12.1993 tarih ve 21083 sayılı RG.'de yayınlanarak yürürlüğe giren yönetmelikle bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Buna göre ayni yardımın sınırları genişletilmiş ve sosyal inceleme raporu sonucuna göre yardım yapılması koşulu getirilmiştir. Genel Müdürlük tarafından yapılan sosyal yardımlar ayni-nakdi yardım yönetmeliği çerçevesinde belirlenen esaslar dahilinde gerçekleştirilmektedir. Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinin Genel Esasları (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org>, 02.01.2014):

- Ayni ve nakdi yardımların yapılmasında ve muhtaçlık tespitinde kurumun takdir yetkisi
- Ayni ve nakdi nitelikteki sosyal yardımların sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesi hususuna özen gösterilir
- Ayni ve nakdi yardım uygulamalarında muhtaç durumda bulunan kişilerin en kısa sürede kendi imkânlarıyla geçinebilecekleri bir gelebilecekleri hizmeti sağlama anlayışı içinde bulunulması esastır.

Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü tarafından koordine edilen bu yardımlar; yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği

ölçüsünde yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsamaktadır (9\ d\ madde 26). Ayni ve nakdi yardım hizmetlerinde, kişinin yaşadığı bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri göz önünde bulundurulur. Bu çerçevede kişinin asgari yaşam seviyesine ulaşması amacıyla sorununu çözümlayebileceği süreler içinde (6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli) veya geçici nitelikte ve değişen miktarda yardım sağlanır (19235 R.G\ madde 1). Ayni ve nakdi yardımlar ve kanuni dayanağa bağlı esaslara göre yapılmaktadır. Temel esaslar şunlardır:

- a) Sosyal yardım hizmetlerinde esas ilke, kişilerin kendi kendilerine yeterli duruma getirilmesidir.
- b) Korunmaya muhtaç çocuğa, muhtaç özürlü ve yaşlıya öncelik tanınır, 162
- c) Yardım talebinin fazla olması durumunda muhtaç olma derecesi, acil olma durumu, başvuru veya tespit sırası dikkate alınır,
- d) Sosyal yardımların, sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesine özen gösterilir.
- e) Yardımların yapılmasında ve muhtaçlık tespitinde Kurumun takdir yetkisi esastır.

Tablo 29. Çanakkale İlinde 2003-2011 Döneminde Yapılan Sosyal Yardımlar

YARDIM TÜRÜ	2007	2008	2009	2010	2011
Periyodik Yardımlar	1.140.177 TL	1.294.134 TL	1.543.223 TL	1.295.473 TL	1.615.224 TL
Sağlık Yardımı	132.705 TL	166.186 TL	328.460 TL	1.047.577 TL	153.697 TL
Sosyal Yardım	1.360.649 TL	2.156.075 TL	2.399.449 TL	1.680.946 TL	2.803.848 TL
Eğitim Yardımı	694.568 TL	1.074.841 TL	1.528.234 TL	875.784 TL	1.340.153 TL
Gıda Yardımı	623.971 TL	1.378.434 TL	1.680.586 TL	542.090 TL	586.388 TL
TOPLAM	3.952.070 TL	6.069.670 TL	7.479.952 TL	5.441.870 TL	6.499.310 TL

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Tablo 29’da Çanakkale ilinde 2007-2011 yılları arasında yapılan sosyal yardımlara bakıldığında 2007 yılından 2011 yılına kadar periyodik yardımlar, sosyal yardımlar ve eğitim yardımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Sağlık için 2007 yılında yapılan yardımlar 2010 yılına kadar artmış ancak 2011 yılında düşüş görülmüştür. 2010 yılında 1.047.577 tutarında yapılan sağlık yardımı 2011 yılında düşerek 153.697 tutarında kalmıştır. Gıda yardımları da 2009 yılına gelindiğinde diğer yıllardan farklı olarak artış göstermiş ve 1.680.586 tutarına ulaşmıştır. 2007-2011 yılları arasında gıda yardımları en yüksek miktardaki yardım çeşidi olmuştur.

Tablo 30. Çanakkale İli Kömür Yardımları

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AİLE	3.625	4.897	4.436	5.011	5.090	5.495	5.924	6.734	6.345
TON	3.074	4.028	4.220	4.910	5.090	5.600	6.090	6.900	6.581

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

Çanakkale İli kömür yardımları 2003-2011 yılları arasında gerek ihtiyaç duyan aile sayısı gerekse kömür miktarı bakımından artış göstermektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kömür yardımı ile ekonomik ve sosyal olarak yoksulluk içinde olan birey veya ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yürüttüğü sosyal yardım faaliyetidir. Organizasyon İl Valiliklerince yürütülmekte kış mevsimi gelmeden önce ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması sağlanmaktadır.

2.6. Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları

Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Programı (SRAP) Türkiye’de yoksulluk nedeniyle eğitim ve sağlık alanında sunulan hizmetlerden faydalanamayan muhtaç durumdaki ailelerin nakit transferleri yoluyla bu hizmetlere ulaşmasını amaçlamaktadır. SRAP nakdi bir sosyal yardım programı olup 3294 sayılı SYDTF kapsamında yoksulluk sebebiyle çocuklarını okula gönderemeyen ya da okuldan almak zorunda kalan, okul öncesi çocuklarının sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptıramayan ve doğumlarını bir sağlık kuruluşunda gerçekleştiremeyen yoksul durumdaki aileleri desteklemeyi hedeflemektedir. SRAP, Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin birleşeni olup 2001 yılında DB

kredisiyle uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu program 2003 yılında 6 ilde pilot olarak uygulanmaya başlanmış, 2004 yılı başından itibaren kademeli olarak yurt genelinde yaygınlaştırılmıştır. SRAP'ın 31 Mart 2007 tarihinde sonlandırılması sonucu Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları kapsamındaki bütün uygulamaların SYGM bünyesinde uygulanmasına başlanmıştır ([http:// www.sosyalyardimlar.gov.tr](http://www.sosyalyardimlar.gov.tr), 02.01.2014).

Tablo 31 . Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları 2003-2011

TOPLAM YARDIM MİKTARI (TL)				Eğitim Yardımı Fayda Sahibi Sayısı				Sağlık Yardımı Fayda Sahibi Sayısı			TOPLAM FAYDA SAHİBİ KİŞİ SAYISI
EĞİTİM YARDIMI	SAĞLIK YARDIMI	GEBELİK YARDIMI	TOPLAM YARDIM	İlköğretim Erkek	İlköğretim Kız	Ortaöğretim Erkek	Ortaöğretim Kız	Erkek	Kız	Gebelik Kişi	
1.522,931	483.367	6.827	2.013,125	411	377	52	70	126	124	7	1.167

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Değerlendirmeleri, Çanakkale, 2012

SRAP eğitim desteği ilk ve orta öğretim kurumlarına devam eden çocuklara 12 ay boyunca sunulan bir hizmettir. Çocukların okula devam etmesi ve sınıfını başarı ile geçmeleri şartı ile verilmektedir. SRAP kapsamında verilen sağlık yardımları ise ailelerin, Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen periyotlar içerisinde çocuklarına düzenli sağlık kontrolleri yaptırmaları şartı ile verilmektedir. Ayrıca SRAP kapsamında bebek bekleyen annelere hamilelik dönemlerinde aylık nakit yardımı yapılmaktadır. Sosyal yardım hizmeti doğumlarını doktor kontrolünde ve sağlık kuruluşunda yaptırmaları şartı ile bir defalık belli bir miktar nakit yardımından oluşmaktadır. Eğitim ve sağlık destekleri karşılıksız olarak Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü tarafından verilmektedir. Çanakkale ilinde **İlinde** 2003-2011 yılları arasında şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarına incelendiğinde en yüksek yardımın eğitim yardımı olduğu en az yardımında gebelik yardımına yapıldığı görülmektedir. İlköğretimde eğitim alan eğitim yardımlarından faydalanan 411 erkek ve 377 kız vardır. Toplam fayda sahibi 1.167 kişiden ortaöğretimde okuyan ve eğitim yardımı alan 52 erkek varken 70 kız vardır. Sağlık yardımı alan 126 erkek, 124 kız vardır. Gebe olan ve gebelik yardımından faydalanan kişi sayısı da 7 kişidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk bireylerin yaşamını sürdürmelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan birçok haktan yoksun olmayı ifade etmektedir. Sadece yemek, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlar değil eğitim, sağlık hizmeti veya sosyo-kültürel faaliyetler gibi yaşam içindeki insani ihtiyaçların eksikliğidir. Yoksulluğa sebep olan çok çeşitli faktörler olmasından dolayı yoksullukla mücadele politikaları yoksulluk olgusunu çok boyutlu ve ilişkişel bir durum olarak ele almayı gerekli kılmıştır. Yoksullukla mücadele kapsamında devletlerin insanca yaşam hakkının yanında eğitim, sağlık, istihdam, tüm kamu hizmetlerine erişim, siyasi ve sosyal katılım hakkı tanınmalıdır.

Yoksulluk bugün tüm dünya ülkelerinde kendini hissettirdiği gibi ülkemiz için de önemli bir sorundur. Küresel bir sorun olan ve bu kapsamda çözüm gerektiren yoksulluk olgusunun ülkelere ciddi ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri vardır. Günümüzde ülkeler arasındaki üretim ve gelir farklılığı ekonomik kurumlar ve politikalarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bazı ülkeler gerek vatandaşlarının gerekse firmaların tasarruf ve yatırım yapmaları ve verimliliklerini arttırmaları için iyi bir ortama sahipken bazıları ise böyle bir çevreye sahip değildir. Yoksulluğun azaltılması ulusal ve uluslararası alanda çözüm üretilmekle birlikte programlar genelde ülke şartları doğrultusunda oluşturulmaktadır. Ancak yoksulluğun azaltılması, verimin artırılması dışarıdan müdahalelerle değil ülkelerin kendi politikalarını yürürlüğe koymaları ve uygulamalarına izin verilmeleri ile gerçekleşecektir. Kısaca yoksulluğu ortadan kaldırmaya dönük uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerdeki yurtiçi politikaların, kurumların ve idari yapıların iyileştirilmesine de bağlıdır.

Tez çalışmasında yoksullukla mücadele, problemin ekonomik yönünden ziyade sosyal ve kültürel açıdan ele alınmıştır. Sosyal politika kapsamında önemli bir yeri olan yoksulluk ile mücadelede nüfusun tamamına ulaşmayı hedefleyen, sistemli bir şekilde işleyen, sosyal güvenlik sistemi ve sosyal güvenlik politikaları kapsamında sosyal yardım ve sosyal hizmet programları ile desteklenerek çözüme kavuşturulmalıdır. Böylece toplumda ekonomik, sosyal ve kültürel sıkıntılar yaşayan ve bu olumsuz koşullarla mücadele edemeyen yoksul ve yardıma muhtaç bireylerin muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar gelir desteği ve sosyal hizmet desteği sağlanmış olacaktır.

Sosyal dışlanma kavramı yoksulluk ile ilgili tarihsel süreçte ortaya çıkmıştır. Özellikle 21. yy'da küreselleşme etkileri ile yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunu tüm

lkeleri derinden etkilemektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmayı dünyada yaşanan ekonomik ve finansal krizler, enflasyon, işsizlik gibi olumsuz ekonomik durumlar ve doğal afetler olarak sıralayabileceğimiz sel baskını, kuraklık ve deprem gibi doğal afetler derinleştirmektedir. Bu durum az gelişmiş ülkelerin başlıca sorunu olarak algılansa da gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin de en önemli sorunlarından biridir. Sosyal dışlanma ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çeken yoksul bireylerin iş ve yaşam koşullarından dışlanmasıdır. Bu kapsamda refah devleti kapsamında devletler, sağlık imkanları tüm vatandaşlara eşit bir şekilde sunmalı, eğitimsizlik, hastalıklara kolay yakalanma, tedavi aşamasındaki ekonomik sıkıntılar, fırsat eşitsizliği, temiz su kaynaklarına ulaşılamaması gibi psikolojik ve fizyolojik durumları bertaraf edici çalışmalar yapılmalıdır. Bireyin toplumsal olarak refah durumunun sağlanabilmesi, gelecek kaygısının en aza inmesi, çevrelerine olan güvenin artması ve kötü davranışlara sürüklenmemesi için yoksulluk ve sosyal dışlanmayı bertaraf edici çalışmalar yapılmalıdır. Türkiye olmak üzere dünyadaki birçok ülke yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunu ile mücadele etmeye çalışsa da ülkelerin sosyal politika uygulamaları, problemi önlemede tam ve eksiksiz bir başarı sağlayamamakta ve bu gruplar toplumda varlığını devam ettirmektedirler.

Ekonomik anlamda bireyin yeterli seviyede olmayan gıda, barınma, eğitim ve sağlık ihtiyaının karşılanması gerekmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarına sosyal devlet anlayışı çerçevesinde önemli görevler düşmektedir. Dünyadaki birçok ülke ekonomik kalkınmadan ziyade istikrarlı bir şekilde devam eden ekonomik gelişmeye önem vermektedir. lkeler gelişmişlik seviyelerini milli gelir, enflasyon gibi bazı ekonomik verilere bağlamaktadır. Sosyal hizmetler, sosyal devlet anlayışının modern bir yöntemi olup yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın azaltılmasında ve yoksulların korunmasını kapsamaktadır. Sosyal hizmetlerin temel amacı, yardıma muhtaç bireylerin muhtaçlık durumunun ortadan kaldırılmasını sağlamak, yaşamlarının insani bir şekilde devam ettirilmesine yardımcı olmaktır. Bu kapsamda devletler vatandaşlarının refah içinde yaşamalarını, eğitim, sağlık ve adalet hizmetlere kolay ulaşmalarını, sosyal hizmetin herkese ve özellikle ihtiyacı olan bireylere ulaştırılmasını amaçlamalıdır.

Toplumsal refahın sağlanmasında sosyal devlet kavramı kapsamında gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse ulusal ve uluslararası özel ve sivil toplum kuruluşları oldukça etkili konumdadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı çalışmalar sosyal hizmete ihtiyacı olan her bireye ulaşmada yeterli olamadığından sosyal devlet kapsamında sosyal

hizmet faaliyetlerine özel ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları destek olmaktadır. Ülkemizde sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinin yardıma muhtaç bireylerin hepsine tam ulaşım imkanı sağlanamamasından dolayı ve ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi, asgari ücret uygulaması, istihdam politikalarındaki aksaklıklar, sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Türkiye'nin diğer gelişen veya gelişmiş ülkelerde olduğu gibi sosyal dışlanma ve yoksulluk ile mücadelede, hassasiyetle üzerinde durması gereken bir konudur.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma en çok ülkenin geleceğinin göstergesi olan çocukları etkilemektedir. Yoksulluk yüzünden kaliteli bakım alma imkanından yoksun olan çocuklar; kötü beslenmekte ve hastalık durumları ortaya çıkabilmekte, okul öncesi eğitime dahil olma imkanı olmamakta, okula devam etmekte ve okul materyallerini almakta güçlük çekmekte, eğitimi yarıda kesilebilmekte ve çocuklar şiddetin, dışlanmışlığın ve ihmalin tüm biçimlerine maruz kalabilmektedir. Çocuk yoksulluğu ile bireyler niteliği düşük, gelecekte beklentisi olmayan, özgüvenden mahrum ve sağlıksız bir biçimde yetişmektedir. Yoksulluğun büyümekte olan çocuklar açısından zararı oldukça yüksek olup çocukların ileriki yaşlarda da yoksul yetişkin olarak hayatlarına devam etme ihtimalleri vardır. Yoksulluğun pençelerine küçük yaşta düşen çocukların yoksunluk psikolojisiyle büyümelerine sebep olmakta ve gelecek hayatlarında da olumsuz etkilemektedir. Dünya'da ve Türkiye'de çocuklar, yoksullukları ile mücadele ederken kendilerinin veya ailelerinin yaşamına idame ettirebilmek amacıyla küçük yaşlarda gelir getirecek işlerde çalışmaktadırlar. Ücretli olarak çalışma hayatının içine girmekte veya ücretsiz aile işçisi olarak ailelerine yardımcı olmaktadır. Büyük sorumluluklar üstlenen çocukların eğitim hayatları aksamasına, yaşlarının gerektirdiği şekilde yaşamlarını sürdürememelerine sebep olmaktadır. Ebeveynleri yeterli bakımı ve desteği sağlayamayan çocuklar kazalara, istismara, sokak yaşamına veya suça daha açık hale gelmektedir. Türkiye'de ise 2006 yılından bu yana özellikle 6-17 yaş arasındaki çalışan çocuklarda artış bulunmaktadır. Kent ve kır ayrımı yapılırsa kırdaki yaşayan çocuklar kentte yaşayan çocuklardan daha yoksul olup ve daha çok çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle çocukların en baştan yoksulluğun etkilerinden kurtulabilmesi için devamlı bir eğitimin ve çocukluk dönemlerini doyusıya yaşayabilmeleri sağlanmalı ve sosyal hizmet faaliyetleri ile çocuk muhtaçlığı bertaraf edilmelidir.

Kadınlar ve erkekler yoksulluk ve sosyal dışlanmayı farklı bir biçimde yaşamaktadır. Bütün gruplar içinde yoksulluk süreci kadın ve erkekleri farklı biçimlerde etkilemektedir. Kadın yoksulluğu içerisinde farklı dışlanmışlık etmenleri barındırmakla birlikte zamana ve mekana bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik faktör olarak kadın yoksulluğu istihdamdaki oran, ülkenin ekonomik gelişmişliği ile birlikte eğitim oranındaki artış ile ilişkilidir. Kadın yoksulluğu kadının işgücü piyasasındaki konumu ve eğitim imkanlarından yararlanma durumunu da belirlemektedir. Kadınların yoksulluk durumları onları eşlerine ekonomik açıdan bağımlı yapmakta, çoğu zaman hayatları ile ilgili kararları bireysel alamamalarına neden olmaktadır. Kadının ekonomik kazanç getirecek bir işte çalışması erkeğe bağımlılığını azaltmakta kadın yoksulluğunu bertaraf etmektedir. Ülkemizde boşanma, aile yapısındaki farklılaşma, çocukların kadınlar tarafından bakılması, evlilik dışı çocuk sahibi olma, işgücü piyasasındaki kadınların aleyhine eşitsiz durum, kadın istihdam oranının düşük olması kadın yoksulluğun başlıca sebepleridir. Toplumumuzdaki kadının öncelikli görevinin çocuklarının ve eşinin bakımı olduğu geleneksel düşüncesi kadın yoksulluğu kültürünü oluşturmakta ve bir döngü biçiminde gelecek nesillere aktarmaktadır.

Yaşlılık döneminde ise birey refah seviyesindeki düşüş ile beraber fiziksel ve psikolojik olarak zorlanmaktadır. Yaşlılık yoksulluğunu arttıran etmenler bireylerin erken dönemlerinde sosyal güvencesi olmayan kayıtdışı istihdamı tercih etmeleri, hayatları boyunca birikim yapacak geliri elde edilememeleri, gelir elde ederken gelirlerinin tamamını tüketmeleri ve yaşlılık dönemi için birikim yapmamalarıdır. Bireyin yaşı ilerledikçe sağlık sorunlarının ortaya çıkması ve bununla birlikte gelir getirici faaliyetlerde bulunamamaları yoksulluğun şiddetini arttırmakta böylece birey desteğe ihtiyaç duymaktadır. Türkiye’de sanayileşme ile birlikte kentleşme durumunun yaşanması geleneksel aile yapısında da bazı değişiklere sebep olmuştur. Doğurganlık oranlarında düşüş meydana gelmiş, boşanma oranları artmış, bireyselleşme öncelikli hale gelmiştir. Hane büyüklüğü azalan toplumda özellikle sosyal güvencesiz yaşlı kadın nüfusun yalnız yaşama oranı artmıştır.

Hükümetler yoksulluğu azaltmak için kamu harcaması yöntemini kullanmaktadır. Yoksulluğa neden olan faktörleri göz önüne alınıp değerlendirildiğinde o problemten tamamen kurtulabilmek adına nitelik olarak çalışmalar yapılmalıdır. Kırdan yaşayan yoksul ile kentte yaşayan yoksul ayırt edilmeli, ailelerin ihtiyaçları tam olarak belirlenerek sosyal

yardımları nakit para, yiyecek, giyecek, yakacak veya kira yardımı cinsinden yapılmalıdır. Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü sosyal yardım faaliyetlerini yürütmektedir. Devletin yardım için tahsis ettiği kaynağın yardımlara göre dağılımında öncelikli sırada eğitim yardımları olup aile yardımları, sağlık yardımları, özürlü ihtiyaç yardımları ve özel amaçlı sosyal yardımlarını kapsamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü eğitim yardımları bünyesinde maddi imkansızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen çocuklu ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla şartlı eğitim yardımı, eğitim materyali yardımı, öğle yemeği yardımı ve ücretsiz kitap yardımı kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Taşımali sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine ulaşım, barınma ve temel ihtiyaç yardımı; engelli öğrencilerin ücretsiz okula taşınması projesi, sağlık yardımı alanında şartlı sağlık yardımı ve özel amaçlı yardımlar kapsamında aşevleri, afet ve terörden zarar görenlere yönelik yardımlar da muhtaçlık talep edemeyen vatandaşlara ulaşılarak kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Bakanlık bünyesinde yoksulluk içinde bulunan kişilerin herhangi bir sosyal hizmet kuruluşu bünyesine dahil edilmeden kendi evlerinde ve ortamlarında korunmasına yönelik olarak gerçekleştirilecek sosyal hizmetler faaliyetleri hususunda toplumdaki bu faaliyete olan farkındalık düzeyi artırılmalıdır

Çanakkale ilinde yeniliğe açık, eğitim ve gelir seviyesinin yüksek, sanayi gelişimini teşvikleyen, turizm sektörünün canlı olduğu bir bölgedir. Ancak bölgede mesleki eğitimlerin yetersiz ve süreksiz olması, dezavantajlı grupların istihdamındaki eksiklikler, tarımsal nüfusun fazla olmasına istinaden güvencesiz çalışmanın yaygın olması, özellikle kırsal nüfusun yaşlanması ve nüfus dağılımının dengesiz olması gibi olumsuz durumlar mevcuttur. Yoksul veya dezavantajlı olmaları nedeniyle sosyal dışlanma yaşayan bireylerin ekonomik ve sosyal hayatın içerisine dahil edilebilmesi için istihdam olanaklarının artırılmalı, emeğin çeşitliliği açısından farklı sektörler piyasaya girmeli, bireylerin iletişim halinde ve benzerliklerinin farkında olduğu ortamların ve yardımsever bir toplum yaratılmalıdır. Bu çalışmalar kapsamında bölgenin refahının artırılması ve paylaşım bakımından daha yaşanılabilir bir bölge olmasına istinaden hedefler koyulmalıdır. Sosyal hizmetlerin daha etkili olması için toplumsal kalkınmasını sağlamak, sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan bireylerin istihdamına yönelik çalışmaları arttırmak, toplumda sosyal hizmet bilincinin arttırarak ailevi ve toplumsal değerlerin korunması sağlanmalıdır. Bu bakımdan bölgedeki tüm kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon sağlanmalı, problemler saptanarak işbirliğinin oluşturulmalı, bölge turizmi canlı tutularak istihdam olanakları

arttırılmalı, sosyal faaliyet alanlarının geliştirilmesi, engellilerin hizmetlere kolay ulaşılabilirliği sağlanmalı, muhtaç kimselerin mikro finansmanın kullanılması ve uluslararası hibe ve fonlardan yararlanılmasının teşvik edilmesi, önleyici ve koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, iş bulma ve işe yerleştirme programlarına ağırlık verilmesi gibi planlar ve bu kapsamda çeşitli çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Reşat; Ömer Şükrü Yusufoglu. “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2012.
- Adaman, Fikret; Çağlar Keyder. “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *TES-İŞ Dergisi*, Haziran 2007.
- Aksan, Gamze. “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 27, 2012.
- Aktan, Coşkun Can; Yaşar Vural İstiklal. “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, (Ed. Coşkun Can Aktan), Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.
- Aktan, Coşkun Can. “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, *Hak-İş Konfederasyonu Dergisi*, 2002.
- Aktel, Mehmet; Uysal Kerman; Yakup Altan. “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Yeni Yüzü, Küresel Yoksulluk”, *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Çanakkale, 2007.
- Aktel, Mehmet; Hakan Evin; Berkan Demiral, “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü”, *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı*, Çanakkale, 2007.
- Akyüz, Emine, “Medeni Hukuk ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, Cilt.20, Sayı:1, 1987.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/518/6460.pdf> 02.01.2014
- Ala, Melahat. “Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük”, *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 2009.
<http://www.paradoks.org>
- Alptekin, Duygu; Gamze Aksan. “Yoksulluk ve Kadın: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma”, *Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu*, İstanbul, 2010.
http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/Node/22869/files/tr_cilt1.pdf
- Altay, Asuman. “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7, 2007.
- Apaydın, Zeki. *Fen ve Teknoloji Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, Bilim Eğitiminde Bilim, Teknoloji ve Toplum Yaklaşımı* (1. Baskı), Ankara, 2008.
- Aren, Sadun, *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, Bilgi Yayınevi, (Beşinci Basım), Ankara, 1975.
- Arpacıoğlu Özge; Metin Yıldırım. “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2011.
- Atar, Yavuz. “Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi”, *Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel Sayısı*, Ankara, 1997.

- Atılğan Gökhan, Yakut Çakar Burcu, “Sunuş”, *TES-İŞ Dergisi*, 2007.
http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf
- Avcı, Nazmi. “Yükselen Bir Değer (!) Olarak Yoksulluk ve Türkiye”, *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt:1, İstanbul, Temmuz 2003.
- Aytaç, Ömer; İsmail O. Akdemir. “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu, Yoksulluk Sempozyumu”, *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları*, Cilt:2, İstanbul, Temmuz 2003.
- Bacak, Bünyamin; Murat, Sedat. Çanakkale’nin Nüfus ve Demografik Yapısı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010
- Bayram, Nuran; Fırat Bilgel; Nazan Gönül Bilgel. “Social Exclusion and Quality of Life: An Empirical Study from Turkey”, *Social Indicators Research*, Sayı: 105, 2012.
- Bhalla, Ajit; Frédéric Lapeyre. “Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework”, *Development and Change*, Cilt:28, Sayı: 3, 1997.
- Biçer, Ersin. “Yoksullukla Mücadelede Proje Destekleri ve Proje Desteklerinin Zaman Serisi Olarak Modellenmesi”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 2009.
- Bıçkılı, Doğan; Serhat Özgökçeler. “A Conceptional Examination of Urban Poverty: Under-Class or Ghetto Poverty?”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 56, 2009.
- Bilen, Mahmut; Mustafa Kemal Şan. “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu”, *Sivil Toplum Dergisi*, Ocak-Mart 2006.
- Bossert Walter; D’Ambrosio Conchita; Vito Peraginer. “Deprivation and Social Exclusion”, *Economica*, Sayı: 74, 2007.
- Castles S.; Miller M. J. , “The Age of Migration”, Mcmillan, London 1998.
- Coşgun, Selim; Samet Güneş. “Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çabalarının Değerlendirmesi”, *Beşinci Aile Şurası Tebliği*, Ankara, 2005.
- Coşkun, Nejat M. *Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili, Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*, Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, Ankara 2005.
- Çakır, Mustafa Özgür. “Türkiye’de Yeni Yoksulluk ve Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Çakır, Özlem. “Sosyal Dışlanma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, 2002.
- Çalışkan, Şadan. “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, 2010.
- Dağdemir, Özcan. “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994 Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, (Ed: Coskun Can Aktan), Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemir.pdf> 02.01.2014

- Dansuk, Ercan. “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi”, DPT Uzmanlık Tezi, Mayıs 1997.
- Demir, Sırma Şeker. “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.
- Demir, Sırma Şeker. “Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, DPT, Ankara 2008.
- Doğan, Adem. “Yoksullar Lehine Büyümede Tarımın Rolü: Sahra-Altı Afrika Örneği”, *KMU İİBF Dergisi*, Sayı:16, Haziran 2009.
- Doğan, İsmail. “Türkiye Yoksulluğunun Sosyo-Kültürel Zemini”, *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Demeği Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt: 1, 2003.
- Dumanlı, Recep. “Yoksulluk ve Türkiye’de ki Boyutları”, DPT Uzmanlık Tezi, 1996.
- Erdoğan, Güzin. “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümü Üzerine Değerlendirmeler”, İçinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (Ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.
- <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk-/ucuncu-bol/erdogan.pdf> 02.01.2014
- Eroğlu, Ömer; Mesut Albeni. *Küreselleşme Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Bilim Kitapevi, Isparta 2002.
- European Union Social Protection Committee,-Avrupa Birliği Sosyal Koruma Komitesi) Report On Indications In The Field Of Poverty And Social Exclusion, Brussels, October 2001.
- Toplumsal Cinsiyet - Yoksulluk İlişkisi: Değişen Aile içi Dinamikler Üzerinden bir Okuma*, Ankara İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Derneği, 2010.
- <http://www.bpw-turkey.org/eklentiler/ToplumsalCinsiyet.pdf> 02.01.2014
- De Hann A., “Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation”, *Studies in Social and Political Thought*, Issue 2, p. 26, 2000.
- DPT, Gelir Dağılımı Yoksullukla Mücadele, Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara: DPT, 2007.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu/Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu, Ankara: DPT, 2000.
- Ekim, Başak. “Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Hak Temelli Yaklaşım”, *TES-İŞ Dergisi*, 2007.
- Erdem, Tevfik. *Yoksulluk, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Lotus Yayınevi, Ankara 2006.
- Erdugan, Fatma Erbil. *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara Keçiören Örneği*, Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı Yayın No:50, Ankara, Kasım 2010.
- http://www.eyh.gov.tr/upload/ozurluveyasli.gov.tr/mce/eski_site/yayinlar/ankara-kecioren.pdf 02.01.2014

- Eş, Muharrem; Tuncay Güloğlu. *Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği*
<http://www.bilgidergi.com/uploads/2004EsGuloglu.pdf> 02.01.2014
- Falakoğlu, Bülent. *Zenginleşen Ülkenin Yaptığına Bak!*,2012.
<http://evrensel.net/news.php?id=36802>
- Gediz, Burcu; Hakan M. Yalçınkaya. “Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF- Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı: 6, 2000.
- Genç, Yusuf; Kemal Alptekin. “Korunmaya Muhtaç Yaşlılara Evde Sağlık ve Bakım Hizmeti Sunulması”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, Ekim 2012-Mart 2013.
- Gökbayrak, Şenay. “Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: Fişek Enstitüsü”, *Çalışan Çocuklar Bilim Ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri*
<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=43> 02.01.2014
- GÖKÇE, Birsen. *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı Ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi Ankara, 1996.
- Gökçeoğlu, Şebnem B. *Tutunamayanlar ve Hukuk*, Dost Yayınları, Ankara, 2007.
- Gülener, Serdar; Mustafa Kömürcüoğlu. “Yeni Yoksulluk Yeni Olan Ne?, Küresel Yoksulluk”, *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Çanakkale, 2007.
- Gündüz, Yılmaz A. “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 15, 2006.
<http://www.e-sosder.com> 02.01.2014
- Gürses, Didem. “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı:1, 2007.
- Hacımahmutoğlu, Hande. “Türkiye’deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Hannde, Arjan. *Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation*, Studies in Social and Political Thought, Cilt: 2, 2000.
- Hazman, Gürler. “Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 467, Haziran 2010.
- Hekimler, Oktay. “Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tekirdağ S.M.M. M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 2012.
- Işık, Oğuz; Melih M. Pınarcıoğlu. *Nöbetleşe Yoksulluk- Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- ILO, *Global Employment Situation is Improving, but Remains “deeply flawed” in Many Areas*, International Labour Organization-Press Releases, 2001.
<http://www.ilo.org/public/bureau/inf/pr/2001/>. 02.01.2014

- İbrişim, Nur. “Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana, 2008.
- Kabaş, Tolga, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana, 2009
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *İnsan-Aile-Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
- Kalaycıoğlu, Sibel. “Yoksulluk Nasıl Anlaşılmalı? Temel Tanımlar, Yaklaşımlar”, *SYDV Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi*, Ankara 2007.
- Kapar, Recep. “Çalışan Yoksullar”, *Sendikal Notlar Dergisi*, Sayı: 19, Kasım 2005.
- Kapar, Recep. “Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları*, İstanbul 2003.
- Karaman, Banu; Melih Özçalık. “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu”, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, 2007.
- Karakaş, Eser; Emin Köksal. *İnsani Kalkınma ve Türkiye, İstanbul*, Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- Karakaş, Kasım. “Türkiye’de Özürlülere Yönelik Sosyal Yardımlar”, *Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu*, Ankara, 1-2 Aralık 1997.
- Karakaş, Mehmet. “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 2010.
- Karayılmazlar, Ekrem. “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Eğitim”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24 Sayı: 2, 2006.
- Kargın, T. “Cumhuriyetin 80. Yılında Özel Eğitim”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 160, 2003. Güz. <http://www.e-sosder.com/dergi/14106-114.pdf> 02.01.2014
- Kaya, Ersin. “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Haziran 2009.
- Kaya, Muhammet Veysel; İbrahim Bozkurt. “İşsizlik Kişi Başına Milli Gelir(Yoksulluk) Suç Oranı ve Yeşil Kart :1993-2009 Türkiye Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30, Ağustos 2011.
- Kaygalak, Sevilay. “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, *Praksis Dergisi*, Ankara 2001.
- Keleş, Ruşen. *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara 1996.
- Kenar, Necdet. “Avrupa İstihdam Stratejisi ve Türkiye”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi* Ekim Sayısı, 2004.
- Kentleşme Şûrası, Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu, 2009.
- Kepenek, Yakup; Nurhan Yentürk. *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2005.
- Kesici, Mehmet Rauf. “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi”, *Çalışma ve Toplum*, 2007/2.

- Kılıç, Ramazan; Şahin Çetinkaya. "Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Stratejileri ve Bir Model Önerisi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 34, Aralık 2012.
- Kieselbach, Thomas. Long-Term Unemployment Among Young People: The Risk of Social Exclusion, *American Journal of Community Psychology*, Cilt:32, Sayı:1-2, 2003.
- Klasen, Stephan. "Measuring and Monitoring Social Exclusion", *Social Exclusion and Children in OECD Countries: Some Conceptual Issues*, 2010.
- Koçak, Yüksel; Elvan Terzi. "Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, 2012.
- Koray, Meryem. "Küreselleşmenin Mağdurları: Ekonomi Karşısında Sosyal, Sermaye Karşısında Emek", *Piyasa Karşısında Siyaset, Sosyal Politika Tartışmaları II*, İzmir, 1997.
- Koray, Meryem; Alper Topçuoğlu. *Sosyal Politika*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1995.
- Koray, Meryem. "Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 17, 2008/2.
- Köse, Begüm. "Yoksulluğun Küreselleşmesi", *Ethos, Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı: 2/4, Ekim 2008.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim Ve Sanat Yay., Ankara, 1999.
- Marshall, Thomas Humphrey, "Citizenship, and Social Development", *Class, Citizenship, and Social Development*, Westport, CT: Greenwood Press, 1973.
- Memiş, Hasan; Mehmet Kara; Lütfü Tayfur. "Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 14, 2010.
- Mutioğlu, Halil. "Sefaletin Küreselleşmesi", *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul, 2003.
- O’Brien, Michael; Sue Penna. "Social Exclusion in Europe: Some Conceptual Issues", *International Journal of Social Welfare*, Sayı: 17, 2007.
- OECD, "In- Work Poverty: What Can Governments Do?", Policy Brief, September 2009.
- Oruç, Yeşim M.. "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 89, 2001.
- Önder, Harun; Fikret Şenses. *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, (Prof. Dr. Kemali Saybaşıllı’ya Armağan), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006.
- Önen, Mustafa. "Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 79, 2011.
- Özbudun, Sibel. "Küresel Bir Yoksulluk Kültürü mü?, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları", *Ankara: Todai İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi*, 2002.
- Özdemir, Musa. *Özelleştirmenin Denetimi*, Türk-İş 99 Yıllığı, Cilt: 2, 1999.

- Özdemir, Süleyman. *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İTO Yayınları, İstanbul, 2004.
- Özdoğan, Fatih. “Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 2009.
- Özerkmen, Necmettin. “Küreselleşen Dünya’da ve Türkiye’de Eşitsizlikler”, *IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler*, Sosyoloji Derneği Yayını No:13, Sivas, 2004.
- Özgökçeler, Serhat. “Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2006
- Özgün, Barış. “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalkınma Bakanlığı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, No. 3, 2011.
- Özkaplan, Nurcan. “Sosyal Dışlanma Neyi Dışlar? Avrupa Üzerine Notlar”, <http://www.tsbd.org.tr/12kitap.pdf> 02.01.2014
- Öztürk, Nazım; Z.Gökalp Göktolga. “Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Sayı:34, 2010.
- Öztürk, Şinasi. “Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:5, 2008.
- Pire, Özge. “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2011.
- Sassn, S.. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization* (New York: Columbia University Press), 1996.
- Sareceno, Chiara, “Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept”, *Institute for Child and Family Policy at Columbia University Press*, Columbia, 2002.
- Sapancalı, Faruk. “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 6, 2005/3.
- Sapancalı, Faruk. “Yenidünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:2, 2001.
- Sapancalı, Faruk. “Introduction: Markets, Citizenships And Social Exclusion”, (Alıntı: Charles Gore), *Social Exclusion Rhetoric, Reality, Responses içinde IILS., ILO. Publication*, Geneva,
- Savaşkan, Osman. *Neoliberalizm ve Sosyal Politika Ortamı: Türkiye’de Çalıştırma (workfare) Programları ve Emek Piyasaları, Türkiye’de Neoliberalizm Demokrasi ve Ulus Devlet İçinde*. Yordam Kitapevi, İstanbul, 2009.
- Silver, Hilary. “Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion, Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses”, Ed: Gerry Rodgers vd, *International Institute for Labour Studies*, Geneva, 1995.
- Silver, Hillary. “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, *International Labour Review*, Cilt: 133, Sayı-5-6, 1994.

- Solmaz, Erol. “İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı:132, Aralık 2008. <http://www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm> 02.01.2014
- Sounders, P., *Towards a better poverty measure in Focus*, Vol 19, no 2,1998.
- Soysal Y. , *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe* (Chicago: University of Chicago Press), 1994
- Soysal Y.N., *Changing Citizenship in Europe: Remarks on Postnational Membership and the National State* in D. Cesarani, M. Fullbrook (eds.) *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*, London: Routledge, 1996
- Şahin, Tijen. “*Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Şahin, Mehmet. *Sosyal Devletten Tüccar Devlete: Dünyada ve Türkiye’de Devletin Dönüşümü: Kamu Maliyesine Yeni Bakış*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Şeker, Sırma. “*Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*”, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008.
- Şengül, Seda. *Türkiye’de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi*, Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Şenkal, Abdülkadir; Yaşar Bülbül. “Kalkınma İktisadi ve Sosyal Yapılar: Piyasa ve Sosyal Yapıların Çözünürlüğü”, *Çalışma Ve Toplum Dergisi*, 2007/4. http://www.calismatoplum.org/sayi15/Senkal_Bulbul.pdf 02.01.2014
- Şenses, Fikret. *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Tartanoğlu, Şafak. “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası”, *Sosyoloji Konferansları*, Sayı:42 ,2010.
- Taş, Yunus H. “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiriler Kitabı*, Alma Ata/Kazakistan, 2012.
- Taşpınar, Mehmet. “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Çıraklık Eğitimi: Çalışan Çocuklar”, SHÇEK, *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı*, Antalya, Nisan 2006.
- Tümertekin, Erol. *Türkiye’de İç Göçler*, Taş Matbaası, İstanbul, 1968.
- Taşçı, Faruk. “Sosyal Yardım Yapma(ma) Gerekçeleri Üzerine Yaklaşımlar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu-İş Dergisi*, Cilt:9,Sayı:4, 2008.
- Temiz, Hasan Ejder. “Dünya’da Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2008. <http://www.calismatoplum.org/sayi17/temiz.pdf> 12.02.2011
- Tireli, Münir. “*Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 2009.
- Topateş, Hakan. “Araçsallaştırılmış Bir Kavram Olarak Sosyal Dışlanma”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 4, 2009.

- Türkdoğan, Orhan. “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt:1, 2003.
- Uzun, Meral A. “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 2003.
- Uyanık, Yücel. “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 / 2 (2008).
- UNDP, Human Development Report 2005.
- Yeldan, Erinç. *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Cevdet. *Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü, Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), Yakın Kitabevi, İzmir, 2008.
- Yasin, Dilek. *Türkiye’de Büyüme Gelir Dağılımı ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi (1987-2009): Büyüme Daha Adil Bir Gelir Dağılımını Getirir Mi? İşsizliği Azalttı mı?*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2010
- http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/dilek_yasin.pdf 02.01.2014
- Yakut, Burcu Ç.. “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Genel Bakış: Leaken Göstergeleri ile Avrupa Birliği’nde Durum”, *TES-İŞ Dergisi*, 2007.
- Yücesan, Gamze Ö. “Sosyal Dışlanma Kavramı Masum Değildir: İnsanlaşmanın Reddi ve İnsanlaşmaya Dair...”, *TES-İŞ Dergisi*, 2007.
- http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf 02.01.2014
- Yüksel, Fatih. *Kamu Yönetiminde Yeni E ilimler Perspektifinde Türk Kamu Yönetiminde Reform İhtiyaç ve Kamu Yönetimi Reformu Yasa Tasarısı*, Kamu Yönetimi, Abdullah Yılmaz-Mustafa Ökmen(Ed), Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.
- World Bank, World Development Report 1990, Washington: Oxford University Press, 1990
- World Bank (2007a), “World Development Indicators”

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/Saglik-Sistemine-Bakis.pdf 02.01.2014
- http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/Node/22869/files/tr_cilt1.pdf 02.01.2014
- iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplic.html 02.01.2014
- www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/Dergi/sayi27/2.%20AKSAN,%20Gamze.pdf 02.01.2014
- www.zmo.org.tr/resimler/ekler/4351b79d9ea3d84_ek.pdf?tipi=38&turu=D&sube=0 02.01.2014
- <http://www.bilgidergi.com/uploads/2004EsGuloglu.pdf> 02.01.2014
- haber.tobb.org.tr/ekonomikrapor2011/er/kaynaklar.pdf 02.01.2014
- www.rrojasdatabank.info 02.01.2014
- www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm 02.01.2014

www.bpw-turkey.org/eklentiler/KadinIST-RAPOR.pdf 02.01.2014
www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C19S12012/179_191.pdf 02.01.2014
www.oecd.org 02.01.2014
www.evrensel.net/news.php?id=36802 02.01.2014
www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf 02.01.2014
sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=65 02.01.2014
www.kentges.gov.tr/_dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf 02.01.2014
www.oecd.org/els/edu/ceri/conf220299.htm 02.01.2014
<http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf> 02.01.2014
<http://www.e-sosder.com/dergi/14106-114.pdf> 02.01.2014
www.unesco.org.tr/dokumanlar/egitim/2012.pdf 02.01.2014
sbd.ogu.edu.tr/makaleler/1_OzelSayi_Makale_6.pdf 02.01.2014
<http://www.ilo.org/public/bureau/inf/pr/2001/> 02.01.2014
www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/kuresellesme_buyume_gelir_dagilimi.pdf 02.01.2014
http://www.calismatoplum.org/sayi15/Senkal_Bulbul.pdf 02.01.2014
www.kentges.gov.tr/_dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf 02.01.2014
www.tsbd.org.tr/12kitap.pdf 02.01.2014
www.tuik.gov.tr 02.01.2014
www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=5 02.01.2014
www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=483 02.01.2014
www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/87/MFY87_Siddik_Ensari_Yoksulluk_Analizleri.pdf 02.01.2014
www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=342 02.01.2014
sgb.aile.gov.tr/upload/Node/20076/files/stratejik_plan_2013_2017.pdf 02.01.2014
www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/4787/2009_2013StratejikPlan.pdf 02.01.2014
www.kentimgazetesi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=646&Itemid=74 02.01.2014
haber.sgk.net/mevzuat/2022-sayili-kanun-h90.html 02.01.2014
peb.bumko.gov.tr/Eklenti/5057,i-18pdf.pdf?0 02.01.2014
www.ailehaber.com/yoksullugun-cozumunde-stklar-nerede-1124h.htm 02.01.2014
ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf 02.01.2014
www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/sosyalyardimlar.gov.tr/mce/2012/genel/kuresellesme_ve_yoksulluk_birlesmis_milletler_undp_ve_dunya_bankasi_gostergeleri_isi_ginda_bir_analiz_munir_tireli.pdf 02.01.2014
<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=IDD> 02.01.2014

www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/abk.portal?page=calismalarimiz&id=1.8 02.01.2014
www.urfaprojeofisi.gov.tr/dosyalar/21630_CSGB-ABKD-Say%C4%B1%2055.pdf
 02.01.2014
www.nilufer.bel.tr/alt/pdf_doc/saglik_reformu.pdf 02.01.2014
www.un.org.tr/BMAAnkaraweb.pdf 02.01.2014
www.unicankara.org.tr/v2/pages/bm-sistemi/bm-tuerkiye.php#.UsnrNdJdX1o 02.01.2014
www.eyh.gov.tr/upload/ozurluveyasli.gov.tr/mce/eski_site/yayinlar/ankara-kecioren.pdf
 02.01.2014
www.unicankara.org.tr/v2/pages/bm-sistemi/bm-tuerkiye.php#.UsnrNdJdX1o 02.01.2014
sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/sa%C4%9Fl%C4%B1g%C4%B1n%20te%C5%9Fviki.pdf 02.01.2014
www.unesco.org.tr/dokumanlar/guncel/baskanlik_sunumu.pdf 02.01.2014
unesco.org.tr/dokumanlar/egitim/21.pdf 02.01.2014
beykon.org/dergi/2011/SPRING/O.Durgun.pdf 02.01.2014
erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERG_E_Bulten_Eylul_Ekim_2010.pdf
 02.01.2014
www.bergama.bel.tr/yazires/unesco/1%20UNESCO%20NEDİR.pdf 02.01.2014
www.ilipg.org/sites/ilipg.org/files/documents/.../unesco-il-2006-tr.pdf 02.01.2014
www.unicef.org.tr/tr/content/show/14/unicef-structure-2.html 02.01.2014
www.unicefturk.org/index.php?p=unicefnedir&sub=turkiyede 02.01.2014
www.unicef.org.tr/tr/content/show/14/unicef-structure-2.html 02.01.2014
www.un.org.tr/BMAAnkaraweb.pdf 02.01.2014
www.unicef.org/turkey/pc/_cp28.html 02.01.2014
www.manevisosyalhizmet.com 02.01.2014
[www.canakkale.gov.tr/186/canakkale-ve-ekonomik-yapi](http://(www.canakkale.gov.tr/186/canakkale-ve-ekonomik-yapi) 02.01.2014
www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13425 02.01.2014
www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=5 (02.01.2014)
www.yerel17.com/haber/1168-iste-canakkale-nufus-tablosu 02.01.2014
www.yerelsiyaset.com/v4/sayfalar.php?goster=ayrinti&id=1036 02.01.2014
www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_33_Aile_Icinde_ve_Toplumsal_Alanda_Siddet.pdf 02.01.2014
www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10585/Sokakta-Yasayan-Calistirilan-Cocuklar 02.01.2014
www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10585/Sokakta-Yasayan-Calistirilan-Cocuklar 02.01.2014
www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilara_yonelik_sosyal_hizmet.pdf
 02.01.2014
www.eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/SHZ203U.pdf 02.01.2014

samsun.aile.gov.tr/tr/html/8578/Aile-Danisma-Merkezi 02.01.2014

www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalyardim2.htm 02.01.2014

www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/sosyalyardimlar.gov.tr/mce/2012/genel_sencer/stratejik_plan_20092013.pdf

02.01.2014http://www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/401348002424.pdf 02.01.2014

http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/CEK302U.pdf 02.01.2014